

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ

ДЕФЕКТОЛОГИЯ

Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг
инновацион муҳитини лойиҳалаштириш

МОДУЛИ БЎЙИЧА

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
З	И	Й	К	Л	М	Н
О	П	Р	С	Т	У	Ф
Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы
	Ь	Э	Ю	Я		

ТОШКЕНТ-2021

**Мазкур ўқув-услугий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи
билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.**

Тузувчилар: **М.Ю.Аюпова** - Низомий номидаги ТДПУ —“Логопедия”
кафедраси профессори., п.ф.н.
М.П.Имомов - п.ф.ф.док. (PhD)

Такризчилар: **М.Ф.Хакимова** - Тошкент давлат иқтисодиёт университети —
Касб таълими (иқтисодиёт)” кафедраси мудири, проф., п.ф.д.
Н.З.Абидова - Низомий номидаги ТДПУ —“Логопедия”
кафедраси мудири, доц.в./б., PhD.
Хорижий эксперт: п.ф.д., профессор О.С.Орлова – Россия,
Москва давлат педагогика университети.

**Ўқув-услугий мажмуа ТДПУ Кенгашининг 2020 йил 27 августдаги
1/3.6- сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.**

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ҶЌИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	12
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	31
V. КЕЙСЛАР БАНКИ	Ошибка! Закладка не определена.
VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ.....	153
VII. ГЛОССАРИЙ.....	154
VIII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	165

I. ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора тadbирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий ва педагогиккомпетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади. Дастур мазмуни олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари вақонунчилик нормалари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизидаилмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги ва креативлиги, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимлари ва масофадан ўқитиш усулларини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Олий таълим муассасалари педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг **мақсади** педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Модулнинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Дефектология” йўналишлари бўйича олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси тингловчиларида тарих фанининг замонавий долзарб муаммолари ҳақидаги тасаввурларни ҳосил қилиш;

педагог кадрларнинг дефектология фанлари бўйича касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг соҳага оид касбий компетентлик даражасини ошириш;

педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Дефектология” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг фан ва ишлаб чиқариш билан интеграциясини таъминлаш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

– Махсус педагогика фанининг замонавий назарий қарашлари ва етакчи концепцияларини;

– олий таълим тизимида дефектология таълими соҳасидаги кадрларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талабларни;

– таълим мазмунини модернизациялашни;

– таълимнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини;

- махсус педагогика фанларининг умумий ва хусусий тушунчаларини;

- махсус педагогика фанининг ютуқлари ва инновацияларини;

- касбий соҳасидаги педагогик тадқиқотларнинг ўзига хос хусусиятлари, уларни ташкил этиш ва ўтказишдаги ёндашувларни;

- тадқиқот натижаларини таҳлил қилувчи ахборот тизимлари ва дастурларни *билиши* керак.

– фанлардаги инновациялардан таълим жараёнида фойдаланиш;

– дарсларда тингловчиларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан самарали фойдаланиш;

– фанни ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибалардан фойдаланиш;

– таълим жараёнида тингловчиларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазибаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш, уларга раҳбарлик қилиш *кўникмаларига эга бўлиши лозим*.

– ўқитувчининг педагогик фаолиятини лойихалаштириш;

– модератор ўқитувчиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш;

– таълим жараёнида тингловчиларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазибаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш;

– дидактик таъминотни такомиллаштириш каби *малакаларига эга бўлиши лозим*.

– Махсус педагогика фанларининг замонавий йўналишларига оид назарий қарашлар, етакчи концепцияларини педагогик фаолиятда қўллаш олиш;

– машғулотларда инновацион ва ахборот технологиялар, тингловчилар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш;

– таълим жараёнида тингловчиларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан педагогик амалиётда самарали фойдаланиш;

– ривожланган мамлакатларда махсус педагогика фанларини ўқитиш методикасидаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизатсия қилган ҳолда қўллаш *компетенцияларига эга бўлиши лозим.*

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг Тарих ўқитиш методикаси” йўналиши бўйича маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, аклий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модули мазмуни ўқув режадаги “Кредит модул тизими ва ўқув жараёнини ташкил этиш”, “Педагогонинг касбий профессионалигини ошириш”, “Педагогик тадқиқот натижаларини таҳлил қилувчи ахборот тизимлари”, “Реабилитацион педагогика”, “Таълимда алоҳида эҳтиёжи бўлган болаларнинг инклюзив таълими” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги

Асосий қисмда (маъруза) модулнинг мавзулари мантиқий кетма-кетликда келтирилади. Ҳар бир мавзунинг моҳияти асосий тушунчалар ва тезислар орқали очиқ берилади. Бунда мавзу бўйича тингловчиларга етказилиши зарур бўлган билим ва кўникмалар тўла камраб олиниши керак.

Асосий қисм сифатига қўйиладиган талаб мавзуларнинг долзарблиги, уларнинг иш берувчилар талаблари ва ишлаб чиқариш эҳтиёжларига мослиги, мамлакатимизда бўлаётган ижтимоий-сиёсий ва демократик ўзгаришлар, иқтисодий эркинлаштириш, иқтисодий-ҳуқуқий ва бошқа соҳалардаги ислохотларнинг устувор масалаларини камраб олиши ҳамда фан ва технологияларнинг сўнгги ютуқлари эътиборга олиниши тавсия этилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар тарих фанининг замонавий концепциялари ва фаннинг долзарб назарий муаммолари, тараққиёт тенденцияларива инновацияларини ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир **касбий компетентликка** эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Умумий соат	Жами аудитория соати	Жумладан			Мустақил таълим
				назарий	амалий	қўчма машғулот	
1.	Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш курсининг назарий асослари.	4	4	2	2	-	-
2.	Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанини ўқитишда инновацион таълим.	6	6	2	4	-	-
3.	Махсус педагогика фанларини ўқитишда маъруза машғулотларини лойихалаштириш.	4	4	2	2	-	-
4.	Махсус педагогика фанларини ўқитишда амалий машғулотларни лойихалаштириш.	4	4	2	2	-	-
5.	Махсус педагогика фанларини ўқитишда семинар машғулотларини лойихалаштириш.	2	2	-	2	-	-
6.	Махсус педагогика фанларини ўқитишда талабаларнинг мустақил таълимини лойихалаштириш.	2	2	-	2	-	-
Жами		22	2	8	14	-	-

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1 - мавзу. Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанининг назарий асослари

Замонавий шароитда педагогик фаолиятни ташкил этиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари. Дефектологларнинг тайёрлашнинг ҳуқуқий-меёрий ва ташкилий асослари. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикаси фанининг мақсади, вазифалари. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикасини ўрганиш учун зарур бўлган ўқув фанларининг хусусиятлари, уларнинг ўзаро боғлиқлиги.

2 – мавзу. Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанини ўқитишда инновацион таълим

Махсус педагогикадаги инновациялардан таълим жараёнида фойдаланиш имкониятлари. “Ўқитиш методикаси” ва “Педагогик технология” тушунчалари тавсифи. “Ўқитиш методикаси” ва “Таълим технологияси” тушунчаларининг қиёсий таҳлили. Илғор педагогик технологияларни тадбиқ этишда анъанавий ва инновацион ёндошувни уйғунлаштириш зарурияти. Таълимнинг интерфаол методлари мутахассислик фанларни ўқитишда инновацион таълим методларини қўллаш.

3– мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда маъруза машғулотларини лойихалаштириш

Маъруза ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларидан бири. Маъруза мақсади, вазифалари, тузилиши. Маъруза турлари: муаммоли маъруза, визуаллаштириши маърузаси, ҳамкорликдари маъруза, пресс-конференция маърузаси, суҳбат-маъруза.

4 – мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда амалий машғулотларни лойихалаштириш

Амалий машғулотлар ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларидан бири. Амалий машғулот мақсади, тузилиши. Амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари: Машқлар, тренинглар, вазиятли топшириқларни ҳал этишга қаратилган машғулотлар, ролли ўйинлар, ишга доир ўйинлар, кўчма машғулотлар

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1 - мавзу. Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанининг назарий асослари

Замонавий шароитда педагогик фаолиятни ташкил этиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари. Дефектологларнинг тайёрлашнинг ҳуқуқий-меёрий ва ташкилий асослари. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикаси фанининг мақсади, вазифалари. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикасини ўрганиш учун зарур бўлган ўқув фанларининг хусусиятлари, уларнинг ўзаро боғлиқлиги.

2 – мавзу. Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанини ўқитишда инновацион таълим

Махсус педагогикадаги инновациялардан таълим жараёнида фойдаланиш имкониятлари. “Ўқитиш методикаси” ва “Педагогик технология” тушунчалари тавсифи. “Ўқитиш методикаси” ва “Таълим технологияси” тушунчаларининг қиёсий таҳлили. Илғор педагогик технологияларни тадбиқ этишда анъанавий ва инновацион ёндошувни уйғунлаштириш зарурияти. Таълимнинг интерфаол методлари мутахассислик фанларни ўқитишда инновацион таълим методларини қўллаш.

3– мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда маъруза машғулотларини лойихалаштириш

Маъруза ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларидан бири. Маъруза мақсади, вазифалари, тузилиши. Маъруза турлари: муаммоли маъруза, визуаллаштириши маърузаси, ҳамкорликдари маъруза, пресс-конференция маърузаси, суҳбат-маъруза.

4 – мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда амалий машғулотларни лойихалаштириш

Амалий машғулотлар ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларидан бири. Амалий машғулот мақсади, тузилиши. Амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари: Машқлар, тренинглар, вазиятли топшириқларни ҳал этишга қаратилган машғулотлар, ролли ўйинлар, ишга доир ўйинлар, кўчма машғулотлар

5– мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда семинар машғулотларини лойихалаштириш

Семинар машғулотлар ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири. Семинар машғулотининг вазифалари, тузилиши, турлари. Семинар машғулотларини ташкил этиш шакллари: пресс-конференция, назарий конференция, очиқ мунозара семинари, дидактик ўйин семинари, “айлана стол” семинари, колоквиум, тадқиқот семинарлари, шарҳли ўқиш ва адабиётларни таҳлил этиш.

6– мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда талабаларнинг мустақил таълимни лойиҳалаштириш

Талабаларнинг мустақил таълимни ташкил этиш мақсади. Мустақил таълим турлари, мустақил таълим таснифи. Мустақил таълимни режалаштириш, Мустақил таълим мавзулари.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ

№	Баҳолаш турлари	Максимал балл	Баллар
1	Тест топшириқлари	2.5	1 балл
2	Мустақил иш топшириқлари		1 балл
3	Амалий топшириқлар		0.5 балл

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

Бугунги кунда ўқитишнинг замонавий методлари таълим жараёнида кенг қўлланилмоқда. Ўқитишнинг замонавий методларини қўллаш ўқитиш жараёнида юқори самарадорликка эришишга олиб келади. Таълим методларини танлашда ҳар бир дарснинг дидактик вазифасидан келиб чиқиб танлаш мақсадга мувофиқ саналади.

Анъанавий дарс шаклини сақлаб қолган ҳолда, унга турли-туман таълим олувчилар фаолиятини фаоллаштирадиган методлар билан бойитиш таълим олувчиларнинг ўзлаштириш даражасининг кўтарилишига олиб келади. Бунинг учун дарс жараёни оқилона ташкил қилиниши, таълим берувчи томонидан таълим олувчиларнинг қизиқишини орттириб, уларнинг таълим жараёнида фаоллиги муттасил рағбатлантирилиб турилиши, ўқув материални кичик-кичик бўлақларга бўлиб, уларнинг мазмунини очишда ақлий ҳужум, кичик гуруҳларда ишлаш, баҳс-мунозара, муаммоли вазият, йўналтирувчи матн, лойиҳа, ролли ўйинлар каби методларни қўллаш ва таълим олувчиларни амалий машқларни мустақил бажаришга ундаш талаб этилади.

Бу методлар интерфаол ёки интерактив методлар деб ҳам аталади. **Интерфаол методлар** деганда таълим олувчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим олувчи бўлган методлар тушунилади. Бу методлар қўлланилганда таълим берувчи таълим олувчини фаол иштирок этишга чорлайди. Таълим олувчи бутун жараён давомида иштирок этади. Таълим олувчи марказда бўлган ёндошувнинг фойдали жиҳатлари қуйидагиларда намоён бўлади:

- таълим самараси юқорирок бўлган ўқиш-ўрганиш;
- таълим олувчининг юқори даражада рағбатлантирилиши;
- илгари орттирилган билимнинг ҳам эътиборга олиниши;
- ўқиш шиддатини таълим олувчининг эҳтиёжига мувофиқлаштирилиши;
- таълим олувчининг ташаббускорлиги ва масъулиятининг қўллаб-қувватланиши;
- амалда бажариш орқали ўрганилиши;
- икки тарафлама фикр-мулоҳазаларга шароит яратилиши.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи

“КИЧИК ГУРУҲЛАРДА ИШЛАШ” МЕТОДИ - таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топшириқни бажаришга қаратилган дарсдаги ижодий иш.

Ушбу метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуқтаи- назарларни қадрлаш имконига эга бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи қўлланилганда таълим берувчи бошқа интерфаол методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки таълим берувчи бир вақтнинг ўзида барча таълим олувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади. Қуйида “Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг тузилмаси келтирилган.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Мавзу бўйича бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.
2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Таълим олувчилар гуруҳларга 3-6 кишидан бўлинишлари мумкин.
3. Кичик гуруҳлар топширикни бажаришга киришадилар.
4. Таълим берувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва йўналтириб турилади.

5. Кичик гуруҳлар тақдимот қиладилар.
6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.
7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунининг яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча таълим олувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг камчиликлари:

- баъзи кичик гуруҳларда кучсиз таълим олувчилар бўлганлиги сабабли кучли таълим олувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;
- барча таълим олувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин;
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

“ДАВРА СУХБАТИ” МЕТОДИ – айлана стол атрофида берилган муаммо ёки саволлар юзасидан таълим олувчилар томонидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдириш орқали олиб бориладиган ўқитиш методидир.

“Давра суҳбати” методи қўлланилганда стол-стулларни доира шаклида жойлаштириш керак. Бу ҳар бир таълим олувчининг бир-бири билан “кўз алоқаси”ни ўрнатиб туришига ёрдам беради. Давра суҳбатининг оғзаки ва ёзма шакллари мавжуддир. Оғзаки давра суҳбатида таълим берувчи мавзунини бошлаб беради ва таълим олувчилардан ушбу савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришларини сўрайди ва айлана бўйлаб ҳар бир таълим олувчи ўз фикр-мулоҳазаларини оғзаки баён этадилар. Сўзлаётган таълим олувчини барча диққат билан тинглайди, агар муҳокама қилиш лозим бўлса, барча фикр-мулоҳазалар тингланиб бўлингандан сўнг муҳокама қилинади. Бу эса таълим олувчиларнинг мустақил фикрлашига ва нутқ маданиятининг ривожланишига ёрдам беради. Қуйида “Давра суҳбати” методининг тузилмаси келтирилган.

Давра столи тузилмаси

Ёзма давра суҳбатида ҳам стол-стуллар айлана шаклида жойлаштирилиб, ҳар бир таълим олувчига конверт қоғози берилади. Ҳар бир таълим олувчи конверт устига маълум бир мавзу бўйича ўз саволини беради ва “Жавоб варақаси”нинг бирига ўз жавобини ёзиб, конверт ичига солиб кўяди. Шундан сўнг конвертни соат йўналиши бўйича ёнидаги таълим олувчига узатади. Конвертни олган таълим олувчи ўз жавобини “Жавоблар варақаси”нинг бирига ёзиб, конверт ичига солиб кўяди ва ёнидаги таълим олувчига узатади. Барча конвертлар айлана бўйлаб ҳаракатланади. Якуний қисмда барча конвертлар йиғиб олиниб, таҳлил қилинади.

“Давра суҳбати” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Машғулот мавзуси эълон қилинади.
2. Таълим берувчи таълим олувчиларни машғулотни ўтказиш тартиби билан таништиради.

3. Ҳар бир таълим олувчига биттадан конверт ва жавоблар ёзиш учун гуруҳда неча таълим олувчи бўлса, шунчадан “Жавоблар варақалари”ни тарқатилиб, ҳар бир жавобни ёзиш учун ажратилган вақт белгилаб қўйилади. Таълим олувчи конвертга ва “Жавоблар варақалари”га ўз исми-шарифини ёзади.

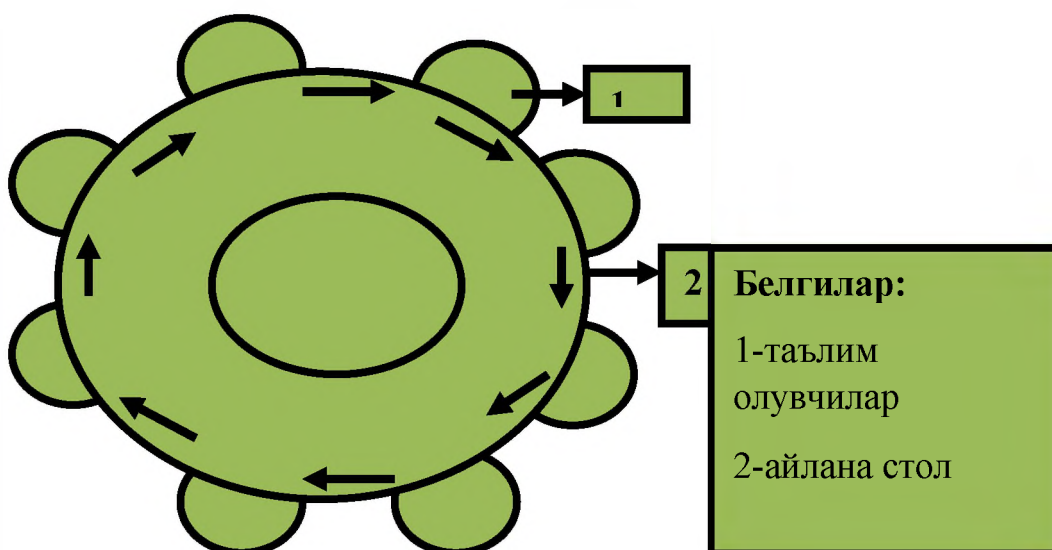
4. Таълим олувчи конверт устига мавзу бўйича ўз саволини ёзади ва “Жавоблар варақаси”га ўз жавобини ёзиб, конверт ичига солиб қўяди.

5. Конвертга савол ёзган таълим олувчи конвертни соат йўналиши бўйича ёнидаги таълим олувчига узатади.

6. Конвертни олган таълим олувчи конверт устидаги саволга “Жавоблар варақалари”дан бирига жавоб ёзади ва конверт ичига солиб қўяди ҳамда ёнидаги таълим олувчига узатади.

7. Конверт давра столи бўйлаб айланиб, яна савол ёзган таълим олувчининг ўзига қайтиб келади. Савол ёзган таълим олувчи конвертдаги “Жавоблар варақалари”ни баҳолайди.

8. Барча конвертлар йиғиб олинади ва таҳлил қилинади.

Ушбу метод орқали таълим олувчилар берилган мавзу бўйича ўзларининг билимларини қисқа ва аниқ ифода эта оладилар. Бундан ташқари ушбу метод орқали таълим олувчиларни муайян мавзу бўйича баҳолаш имконияти яратилади. Бунда таълим олувчилар ўзлари берган саволларига гуруҳдаги бошқа таълим олувчилар берган жавобларини баҳолашлари ва таълим берувчи ҳам таълим олувчиларни объектив баҳолаши мумкин.

“БАҲС-МУНОЗАРА” МЕТОДИ- бирор мавзу бўйича таълим олувчилар билан ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методидир.

Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини таълим олувчиларнинг бирига топшириши ёки таълим берувчининг ўзи олиб бориши мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир таълим олувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда таълим олувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

“Баҳс-мунозара” методини ўтказишда қуйидаги қоидаларга амал қилиш керак:

- ✓ барча таълим олувчилар иштирок этиши учун имконият яратиш;
- ✓ “ўнг қўл” қоидаси (қўлини кўтариб, руҳсат олгандан сўнг сўзлаш)га риоя қилиш;
- ✓ фикр-ғояларни тинглаш маданияти;
- ✓ билдирилган фикр-ғояларнинг такрорланмаслиги;
- ✓ бир-бирларига ўзаро ҳурмат.

Қуйида “Баҳс-мунозара” методини ўтказиш тузилмаси берилган.

Методнинг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мунозара мавзусини танлайди ва шунга доир саволлар ишлаб чиқади.
2. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммо бўйича савол беради ва уларни мунозарага таклиф этади.
3. Таълим берувчи берилган саволга билдирилган жавобларни, яъни турли ғоя ва фикрларни ёзиб боради ёки бу вазифани бажариш учун таълим олувчилардан бирини котиб этиб тайинлайди. Бу босқичда таълим берувчи таълим олувчиларга ўз фикрларини эркин билдиришларига шароит яратиб беради.
4. Таълим берувчи таълим олувчилар билан биргаликда билдирилган фикр ва ғояларни гуруҳларга ажратади, умумлаштиради ва таҳлил қилади.

5. Таҳлил натижасида қўйилган муаммонинг энг макбул ечими танланади.

"ФСМУ" методи

“ФСМУ”–(фикр, сабаб, мисол, умумлаштириш) методи мунозарали масалаларни ҳал этиш ҳамда ўқув жараёнининг баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу метод тингловчиларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш, ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очик ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятига ўргатади. Бу метод янги мавзуни чуқур ўрганишдан аввал тингловчиларнинг фикрлаш фаолиятини жадаллаштириш ҳамда кенгайтириш учун хизмат қилиши мумкин. Шунингдек, ўтилган мавзуни мустаҳкамлаш, ўзлаштириш, умумлаштириш, тингловчиларни шу мавзу бўйича тасаввурларини ёзма шаклда, далил ва исботлар билан ифодалашга ундайди.

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, такқослаш, киёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустикал ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзуни сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:
- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “Тарих фанидан давлат таълим стандартлари талабларини халқаро андозалар асосида такомиллаштириш ва сертификатлаштириш таълим самарадорлигининг энг муҳим омилларидан биридир”.

1-Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ технологияси орқали таҳлил қилинг.

2-Топшириқ: Бухоро амирлиги, Хива хонлиги, Қўқон хонлиги давлат бошқарувининг асосий фарқлари?

"ХУЛОСАЛАШ" (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айтилган пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантикий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда тингловчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

Иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

Машғулотнинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништирач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

Ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони апрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

Навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, ўқитувчи томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқунланади.

Намуна:

Тарих фанидан Давлат таълим стандарти			
Собиқ стандарт		Янги стандарт	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:			

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танкидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Намуна: Тарих ўқитишда “Хулосалаш” методнинг SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг.

S	Тарих ўқитишда “Хулосалаш” методидан фойдаланишнинг кучли томонлари	
W	Тарих ўқитишда “Хулосалаш” методидан фойдаланишнинг кучсиз томонлари	
O	Тарих ўқитишда “Хулосалаш” методдан фойдаланишнинг имкониятлари (ички)	
T	Тўсиқлар (ташки)	

Намуна: Анъанавий ва замонавий таълим шакллари “SWOT-таҳлил” методида таҳлил қилинг.

S	Оддий дарсда ўқитувчи, тингловчиларга кўп маълумот бера олмайди	Замонавий дарсда камроқ маълумот берилади, бироқ улар тингловчилар онгига сингдириб берилади
W	Ўқитувчи асосан аълочи, қизиқувчи тингловчилар билан гаплашади, яъни дарсда оз сонли тингловчилар қамраб олинади	Замонавий таълимда дарсда кўп сонли тингловчилар қамраб олинади
O	Оддий дарсда фақат ўқитувчи режа асосида ва тайёрлаб келган маълумотлари атрофида гаплашилади	Замонавий дарсда муҳокамажараёнида янги-янги масалалар, муаммолар юзага чиқиши, ғоялартуғилиши мумкин
T	Ўқитувчи учун асосий тўсиқ – дастурдан чиқиб кета олмаслик, тингловчи учун қизиқмаса ҳам ўқитувчини эшитиб ўтириш мажбурияти	Кенг муҳокама учун вақтнинг чегараланганлиги, тингловчиларни мавзудан четга буришга интилишлари

"Инсерт" методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий карашларини махсус белгилар орқали ифодалядилар. Матн билан ишлашда тингловчилар ёки катнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“–” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Пинборд” методи

Пинборд (инглизчадан: pin – маҳкамлаш, board – ёзув тахтаси) мунозара усуллари ёки ўқув суҳбатини амалий усул билан мослашдан иборат. Муаммони ҳал қилишга оид фикрларни тизимлаштириш ва гуруҳлаштириш (классификация)ни амалга оширишга, жамоа тарзда ягона ёки аксинча қарама-қарши позицияни шакллантиришга имкон беради.

Ўқитувчи тақлиф этилган муаммо бўйича ўз нуқтаи назарини баён қилишни сўрайди. Тўғридан-тўғри ёки оммавий ақлий ҳужумнинг бошланишини ташкил қилади (рағбатлантиради). Фикрларни тақлиф қиладилар, муҳокама қиладилар, баҳолядилар ва энг оптимал (самарали)

фикрни танлайдилар. Уларни таянч хулосавий фикр (2 та сўздан кўп бўлмаган) сифатида алоҳида қоғозларга ёзадилар ва доскага маҳкамлайдилар.

Ўқитувчи билан биргаликда флипчарт (маҳсус доска ва маҳсус қоғоз ёпиштириш имконини берадиган скотч) ёрдамида фикрлар жамланади, классификация қилинади, муҳокамада эса оптимал ечимлар бўйича аниқланади.

Гуруҳ намоёндалари доскага чиқадилар ва маслаҳатлашган ҳолда:

- 1) яққол хато бўлган ёки такрорланаётган фикрларни олиб ташлайдилар;
- 2) баҳсли бўлган фикрларни ойдинлаштирадилар;
- 3) фикрларни тизимлаштириш мумкин бўлган белгиларини аниқлайдилар;
- 4) шу белгилар асосида доскадаги барча фикрларни (қоғоз ва варақларидаги) гуруҳларга ажратадилар;

5) уларнинг ўзаро муносабатларини чизиклар ёки бошқа белгилар ёрдамида кўрсатадилар: жамоанинг ягона ёки қарама-қарши позициялари ишлаб чиқилади.

Маданият

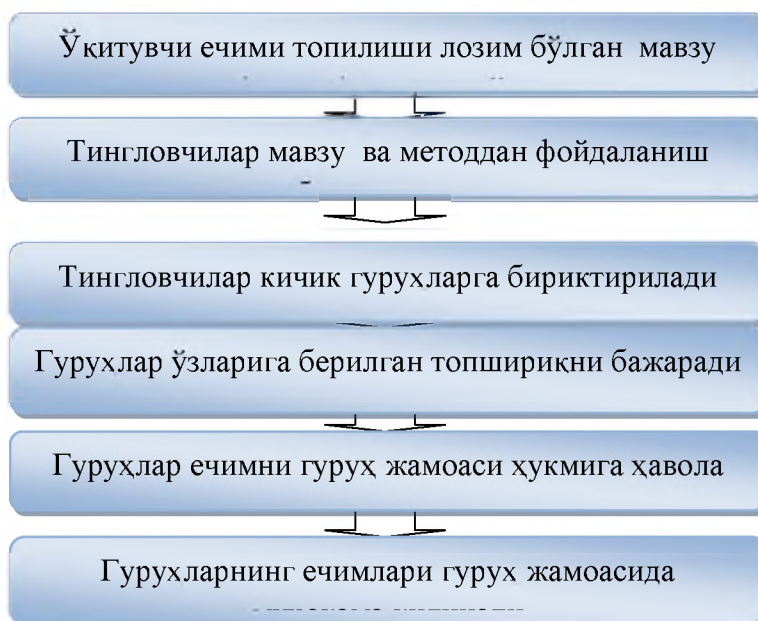
моддий маданият	маънавий маданият

“Концептуал жадвал” методи

Концептуал жадвал методи - турли ғояларни, қарашларни ўзаро таққослаш ва уларни турли тоифалар бўйича таққослаган ҳолда баҳо беришга қаратилган органайзер ҳисобланади. Метод тингловчиларни ўрганилаётган мавзу (масала ёки муаммо)ни икки ёки ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашга ўргатади. Ундан фойдаланишда тингловчиларнинг мавзу юзасидан мантикий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади.

Машғулотлар чоғида методдан фойдаланиш қуйидаги тартибда кечади:

Ўрганилаётган моҳиятини жиҳатлар	мавзу ёритувчи	Мухим белгилар, тавсифлар		
		1-белги (тавсиф)	2-белги (тавсиф)	3-белги (тавсиф)
1-жиҳат				
2-жиҳат				
...				

Намуна:

Тарих дарсларида интерфаол таълим усулларидан фойдаланишнинг жиҳатлари	Мухим белгилар, тавсифлар		
	1-белги (тавсиф)	2-белги (тавсиф)	3-белги (тавсиф)
“Ассесмент”			
“Инсерт”			
“Тушунчалар”			
“Брифинг”			
“Баҳс-мунозара”			
“Муаммоли вазият”			

"Тушунчалар" методи

Методнинг мақсади: мазкур метод Тингловчилар ёки қатнашчиларни мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу бўйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- тингловчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
------------	--	------------------

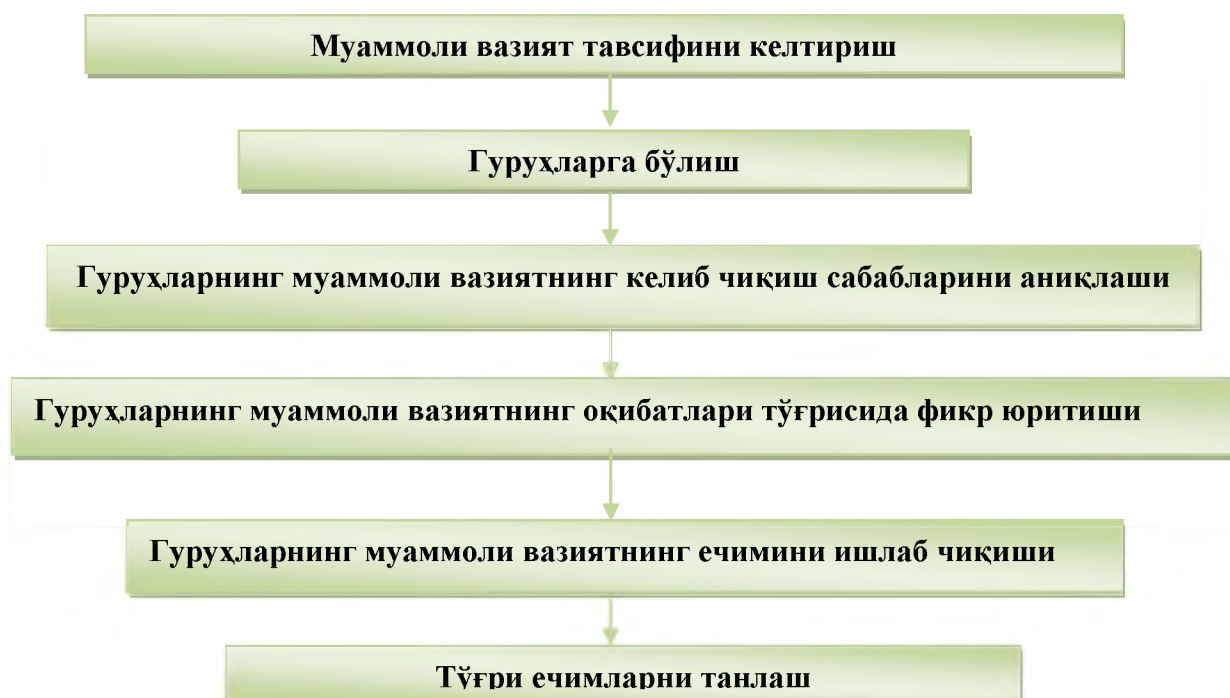
Тарихий манба		
Тарихий адабиёт		
Тарихий ҳужжат		
Тарихий харита		
Тарихий сурат		
Тарихий фонограмма		
Тарихий хат		
Тарихий макон		

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида кўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

“Муаммоли вазият” методи

“Муаммоли вазият” методи - таълим олувчиларда муаммоли вазиятларнинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиш ҳамда уларнинг ечимини топиш бўйича кўникмаларини шакллантиришга қаратилган методдир.

“Муаммоли вазият” методи учун танланган муаммонинг мураккаблиги таълим олувчиларнинг билим даражаларига мос келиши керак. Улар қўйилган муаммонинг ечимини топишга қодир бўлишлари керак, акс ҳолда ечимни топа олмагач, таълим олувчиларнинг кизиқишлари сўнишига, ўзларига бўлган ишончларининг йўқолишига олиб келади. “Муаммоли вазият” методи қўлланилганда таълим олувчилар мустақил фикр юритишни, муаммонинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилишни, унинг ечимини топишни ўрганадилар. Қуйида “Муаммоли вазият” методининг тузилмаси келтирилган.

“Муаммоли вазият” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мавзу бўйича муаммоли вазиятни танлайди, мақсад ва вазифаларни аниқлайди. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммони баён қилади.
2. Таълим берувчи таълим олувчиларни топшириқнинг мақсад, вазифалари ва шартлари билан таништиради.
3. Таълим берувчи таълим олувчиларни кичик гуруҳларга ажратади.
4. Кичик гуруҳлар берилган муаммоли вазиятни ўрганадилар. Муаммонинг келиб чиқиш сабабларини аниқлайдилар ва ҳар бир гуруҳ такдимот қилади. Барча такдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.
5. Бу босқичда берилган вақт мобайнида муаммонинг оқибатлари тўғрисида фикр-мулоҳазаларини такдимот қиладилар. Такдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.
6. Муаммони ечишнинг турли имкониятларини муҳокама қиладилар, уларни таҳлил қиладилар. Муаммоли вазиятни ечиш йўлларини ишлаб чиқадилар.
7. Кичик гуруҳлар муаммоли вазиятнинг ечими бўйича такдимот қиладилар ва ўз вариантларини таклиф этадилар.
8. Барча такдимотдан сўнг бир хил ечимлар жамланади. Гуруҳ таълим берувчи билан биргаликда муаммоли вазиятни ечиш йўлларининг энг мақбул вариантларини танлаб олади.

"Т-жадвал" технология

Технология таянч тушунчаларни бир-бири билан ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида ўрганилаётган мавзу ёки масаланинг муайян жиҳатини бир неча асосий белгиларга кўра батафсил ёритиш мақсадида қўлланилади. Кўп ҳолларда технология мавзу мазмунида ёритиладиган бир неча ҳолатларнинг афзаллик ёки камчиликларини, самарадорли ёки самарасизлигини, бугунги кун ва истикбол учун аҳамиятини таққослаш мақсадида қўлланилади.

Агар улар ёзилган фикрга қўшилсалар, биринчи устунда “+” ақс ҳолда учинчи устунда “-” белгисини қўядилар.

Изоҳ: Ўқитувчи: Янги мавзунини баён қилади ва тингловчиларга икки карама-қарши жиҳат ҳақида бошланғич маълумотларни беради;

- топшириқни яқка тартибда бажаришларини сўрайди ва 10 дақиқа вақт ажратади;

- вақт тугагач тингловчилардан изоҳларсиз ўз фикр – мулоҳазаларини ўқиб эшиттиришларини айтади;

- барча хулосалар тинглангач, умумлаштирилади ва якуний хулоса шакллантирилади.

Тингловчи: - мавзунини диққат билан тинглайди;

- ўзи учун зарур бўлган маълумотларни дафтарига қайд қилиб боради;

- берилган схема асосида тушунчага нисбатан ўзининг мустақил фикрини билдиради;
- яқуний хулосаси билан ўтирганларни таништиради;
- регламентга риоя қилади.

Кутиладиган натижа: Тингловчилар мавзу юзасидан зарурий билимларни ўзлаштиради, курснинг моҳияти ҳақида тасаввурга эга бўлади

“Т-жадвал” технологияси

Ўрганилаётган масала (ғоя, омил)	
+ (ха, ижобий)афзаллиги (ютуғи)	- (йўқ, салбий)камчилиги
1.	1.
2.	2.
...	...

“Инновацион технологияларни дарсда фойдаланиш”

Афзалликлари	Камчиликлари
“Қайтар алоқа”нинг таъминланиши	кўп вақт талаб этилиши
мотивациянинг юқори даражада бўлиши	тингловчиларни назорат қилиш имкониятининг пастлиги
ўтилган материалнинг яхши эсда сақлаб қолиниши	объектив баҳолашнинг қийинлиги
мулоқатга киришиш кўникмасининг такомиллашиши	ўқитувчининг ўзидан ҳам ривожланган фикрлаш қобилиятига ва муаммолар ечиш кўникмасига эга бўлишининг талаб этилиши
ўз-ўзини ва бошқаларни баҳолаш кўникмасининг шаклланиши	ижодий шовқин бўлиши
мустақил фикрлаш	қайтар алоқанинг таъминланмаслиги
ХУЛОСА	

Т-схема кўринишида вазифа

Ха	Фикр-мулоҳазалар	Йўқ
	Ўзбекистонда "Ташсельмаш", "Ўзбексельмаш", "Красний двигатель", "Подъемник" ва бошқа заводлар пахтачиликни ривожлантириш мақсадларига мослаштирилди.	
	1950 йил Ўзбекистонда 2.220 минг тонна пахта тайёрланди.	
	Суғориш ишларини яхшилаш учун сунъий сув омборлари қурилди.	
	XX асрининг энг йирик экологик - "Орол фожеаси" вужудга келди.	
	Ўзбекистон мамлакати пахта хом-ашё базасига айлантирилди.	
	Ўзбекистон "Оқ-олтин"дан катта манфат кўрарди.	

“Блиц-ўйин технологияси”

Сана ва воқеаларни тўғри хронологик кетма-кетликда жойлаштиринг.

Саналар – 395, VI аср, 527-565, 534, VI асрнинг ўрталари, VII аср, X-XI аср, IX-XI асрлар.

Тарихий воқеалар – Рим империяси икки мустақил давлатга бўлинди, Константинополь, Юстиниан I императорлиги даври, Юстиниан I Велисарийни шимолий Африкага жўнатди, Византиянинг заифлашуви славян қабилалари истилоларига йўл очди, Араб халифалиги ҳужумлари натижасида Сурия ва Миср қўлдан кетди, императорлар амалдорлар, ибодатхоналар ва монастырларга кўплаб ер-мулклар инъом этадилар, феодал муносабатларнинг узил-кесил ўрнатилишига олиб келди.

Йил, сана	Содир бўлган воқелик

“Венн диаграммаси” стратегияси

Стратегия тингловчи (тингловчи)ларда мавзуга нисбатан тахлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. У кичик гуруҳларни шакллантириш асосида аниқ схема бўйича амалга оширилади.

Стратегия тингловчи (тингловчи)лар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билим, маълумот ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ундан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

“Ҳамкорликда ўқитиш” методи

Ҳамкорликда ўқитишнинг асосий ғояси – бирор нарсани бирга бажариш эмас, балки ҳамкорликда ўқиш, ўрганишдир!

Ҳамкорликда ўқитишнинг самарадорлиги:

1. Ахборотга танқидий ёндашув ва ўз нуқтаи назарини далиллар билан асослашни шакллантиради. Бу кўникмалар ҳамкорликда ўқиётганларда бири-бири билан рақобат қилаётган ёки индивидуал ўқиётганларга қараганда яхшироқ ривожланган. Хаттоки, ҳамкорликда бажарилган ёзма ишлар чуқур мазмунга эгаллиги билан фаркланади.

2. Ижодий қобилиятлар ривожланади. Ҳамкорликда ўқиётган гуруҳ аъзолари бетакрор ғояларни кўпроқ ишлаб чиқади, турли мақсадларга

эришишда ва дарс жараёнида пайдо бўлган ҳар хил ўқув масалаларининг янги ечимларини топишда ижодий қобилиятлар ривожланиб боради.

3. Бир вазиятда олинган билимлар бошқа вазиятда қўлланишига кўмаклашади. Бугун гуруҳ бажарган топшириқни эртага ҳар тингловчи мустақил бажара олиши мумкин.

4. Дарс мазмунига ижобий ёндашув шакллантирилади. Ҳамкорлик билимларга кўпроқ қизиқиш учун ҳам шароитлар яратади. Машғулот ўтказиш усули қанчалик такомиллашган бўлса, тингловчиларнинг ўрганилаётган масалага қизиқиши ва фаолли ортиб боради.

5. Топшириқларни бажариш учун кўпроқ вақт сарфланади. Ҳамкорликда ўқиётганлар топшириқларни бажариш учун рақобат қилаётган ёки индивидуал ўқиётганларга нисбатан кўпроқ вақт сарфлайдилар.

Ҳамкорликда ўқитишнинг асосий афзалликлари:

- ҳамкорликда ўқиётган тингловчилар бир-бирининг муваффақиятига кўмаклашади;

- ёрдам ва мадад берадилар ва ёрдамни қабул қиладилар, гап фақат ўқиш тўғрисида эмас, балки инсоний, дўстона муносабат тўғрисида кетаяпти;

- ахборот ва “моддий ресурслар”, яъни топшириқни бажариш учун зарур бўлган барча нарсалар билан алмашади;

- ўртоқлари берган маълумотларни ўзлаштиради ва қўллашга ҳаракат қиладилар. Оғзаки тушунтиришлар, ахборотни ўйлаб кўриш ва умумлаштириш, ўз билимлари ва кўникмаларини бошқаларга узатиш – буларнинг ҳаммаси билимларни тартибга солиш, уларни яхшироқ англаб ўзлаштириш ва умумий мақсадга эришишга шахсий улушини кўшишга олиб келади;

- тингловчилар бир-бири билан музокара олиб боришга ва далиллар келтиришга ўрганади. Интеллектуал майдондаги зидликлар қизиқувчанликни ривожлантиради, билимларни ўзлаштириш ва уларни қайта англаш, ўрганилаётган муаммога чуқурроқ киришишга ундайди ҳамда бошқа кўп фойдали сифат ва кўникмаларни шакллантиради;

- тингловчилар яхшироқ ўқишга интилишда бир-бирига кўмаклашади. Ўқишда ўртоқларига ёрдам бераётган тингловчи ўзи ҳам сезиларли даражада яхшироқ ўқийди;

- бир-бирига таъсир этади. Ҳамкорликда ўқиётган гуруҳ аъзолари ўртоқларига таъсир этишнинг ҳар қандай имкониятидан фойдаланадилар ва ўз навбатида таъсир учун очиклар;

- аниқ ифодоланган мотивацияга эга. Билимларни ўзлаштиришга интилиш умумий мақсадга эришишга қаратилган ҳамкорликдаги меҳнат туфайли кучаяди;

- ўзаро ишонч шароитини яратади ва талабларни юқори даражада ушлаб туради. Гуруҳ аъзолари ўз ўртоқларига ишонадилар ва ўзларини ўртоқлари ишончини қозонадиган тарзда тутадилар, бу катта муваффақиятларга эришиш учун шароитлар яратади. Ўзаро ишонч – ҳар бирининг юқори ютуқлари учун яхши асос.

Ҳамкорликдаги ўқиш тамойиллари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- гуруҳга битта топширик;
- битта рағбат: гуруҳ барча иштирокчилари ҳамкорликдаги иш баҳоси (умумий натижага эришиш учун барча гуруҳ аъзолари сарфлайдиган кучи баҳоланади) ва академик натижалари йиғиндисидан ташкил топган битта баҳо олади, яъни гуруҳ (команда) муваффақияти ҳар бир иштирокчининг хиссасига боғлиқ;
- ҳар бирининг ўз муваффақияти ва гуруҳнинг бошқа аъзолари муваффақияти учун шахсий масъулияти;
- ҳамкорликдаги фаолият: гуруҳий музокара, ҳамкорлик, ўзаро ёрдам бериш каби ўзаро ҳаракат усуллари асосида ташкил топади;
- муваффақиятга эришишда тенг имкониятлар: ҳар бир ўқиётган ўз шахсий ютуғини такомиллаштириш, шахсий имкониятлари, қобилиятларидан келиб чиққан ҳолда ўқишга берилган бўлиши зарур, чунки у бошқалар билан тенг баҳоланади.

Гуруҳда ишлаш қоидалари:

- Ҳар ким ўз ҳамкасблари нутқини хушмуомалалик билан тинглаши зарур;
- Ҳар ким фаол, биргаликда ишлаши, берилган топшириққа масъулиятли ёндашиши зарур;
- Ҳар ким ёрдамга муҳтож бўлганда уни сўраши зарур;
- Ҳар кимдан ёрдам сўралса, ёрдам қилиши зарур;
- Ҳар ким гуруҳ ишини натижаларини баҳолашда иштирок этиши зарур.
 - Бошқаларга ёрдам бериб, ўзимиз тушунамиз!
 - Биз битта кемадамиз: ёки бирга сузиб чиқамиз, ёки бирга чўкиб кетамиз!

Гуруҳда топшириқни бажариш йўриқномаси:

1. Гуруҳ лидерини сайланг.
2. Топшириқ билан танишинг ва уни қандай қилиб бажаришингизнимухокама қилинг.
3. Топшириқни бажаринг.
4. Такдимотга тайёрланинг.
5. Такдимот ўтказинг.
6. Гуруҳ ишини баҳоланг.

1-босқич

Гуруҳ иш жойини тайёрлаш – стол ва ўриндиқлар шундай жойлаштириладики, бунда таълим берувчи аудиторияда эркин ҳаракатлана олсин, ҳар бир гуруҳ аъзоси бир жойда бўлишлари ва бир-бирларини кўришлари ва эшитишлари керак, зарур ўқув қўлланмалар барчага етарли бўлиши керак.

2-Асосий босқич

1. Таълим олувчиларни гуруҳларга тақсимлаш – танланган кичик гуруҳларга бирлаштириш йўли асосида таълим олувчиларни гуруҳларга бўлади.

2. Ўқув топшириқларини тарқатиш – муаммоли вазиятни таклиф қилади, таълим олувчилар билан биргаликда уни эчиш йўли ва тартибини муҳокама қилади, гуруҳларда ҳамкорликдаги фаолиятни тақдим этиш шаклини маълум қилади. Ҳар бири ва бутун гуруҳнинг натижаларини баҳолаш мезонларини тушунтиради.

3. Ўқув топшириқларни бажариш бўйича йўриқномани тушунтириш. Гуруҳлар бўйича ишни бажариш учун зарур материалларни тарқатади. Топшириқни баажаришда қандай қўшимча материалларидан фойдаланиш мумкинлигини тушунтиради. Гуруҳларда ишлаш қоидаларини эслатади.

Доскада гуруҳли ишни бажариш бўйича йўриқномани ёзади ёки тарқатади.

4. Таълим олувчилар билан қайтар алоқани амалга ошириш Таълим олувчилар билан гуруҳли ишни бажариш бўйича йўриқномани муҳокама қилади; ҳаммалари уни тушунганларига ишонч ҳосил қилади.

5. Гуруҳларда ўқув топшириқни бажариш жараёнини ташкил этиш – ўқув топшириқни бажариш бўйича ишни бошланиши ҳақида эълон қилади; Гуруҳ ишини назорат қилади. Гуруҳ ишини режалаштириш, вазифаларни гуруҳ аъзолари ўртасида тақсимлаш, вазифани бажариш бўйича яқка тартибда ишлаш, яқка тартибда топилган ечимларни муҳокама қилиш, гуруҳ учун умумий ечимни ифодалаш, гуруҳ иши натижаларини тақдимотини тайёрлаш, аниқ топшириқни баажариш учун зарур бўлган алоҳида бўлиб ишлашга, кўникмаларни шакллантиришга эътиборини қаратади. Иш боришини шарҳлайди, ютуқларни баҳолайди, айрим аниқ, ва самимий танбеҳ қилади.

6. Гуруҳ иши тақдимотини ташкил қилиш – бажарилган иш натижалари тўғрисида маълумот бериш учун гуруҳ вакилларини тайинлайди. Баҳолаш мезони ва кўрсаткичларини эслатади.

3-Назорат –яқуний босқичи

Яқун ясаш – натижалар текширувини ўтказиш: гуруҳнинг ҳар бир иштирокчиси билан гаплашади; Гуруҳ ишини таҳлил қилади, топшириқ бажарилишининг яқунини қилади, эришилган мақсад тўғрисида хулосалар чиқаради.

Ҳамкорликда ўқитишнинг самарадорлиги

1. Ахборотга танқидий ёндашув ва ўз нуқтаи назарини далиллар билан асослашни шакллантиради.

2. Ижодий қобилиятлар ривожланади.

3. Бир вазиятда олинган билимлар бошқа вазиятда қўлланишига кўмаклашади.

4. Дарс мазмунига ижобий ёндашув шакллантирилади.

5. Топшириқларни бажариш учун кўпроқ вақт сарфини талаб этади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1- Мавзу: Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойихалаштириш фанининг назарий асослари

Режа:

1. Замонавий шароитда педагогик фаолиятни ташкил этиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари.
2. Дефектологлар тайёрлашнинг ҳуқуқий-меъёрий ва ташкилий асослари.
3. Узлуксиз таълим тизими учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш.
4. Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойихалаштириш фанининг мақсад ва вазифалари.

Асосий атама ва тушунчалар: «Таълим тўғрисида»ги Қонун, «Бола ҳуқуқлари кафолати тўғрисида»ги Қонун, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, бакалаврият, магистратура, давлат таълим стандарти, ўқув режа, ўқув дастури, махсус (дефектологик) таълим, гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар, математик ва табиий-илмий фанлар, умумкасбий ва мутахассислик фанлари, ихтисослик фанлари, таълимнинг қўшимча турлари, рейтинг тизими, касбий фаолият турлари, мутахассислик фанларини ўқитиш, таълим мақсади ва вазифалари, ўқитиш тамойиллари. «Таълим тўғрисида»ги Қонун, Давлат таълим стандарти, ўқув дастури, компетенция, ихтисослик фанлари, умумкасбий фанлар, стандартлар, олий таълим муассасаси маъмурияти, мажбурий компонентлар, таълимнинг қўшимча турлари, гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар.

1. Замонавий шароитда педагогик фаолиятни ташкил этиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари

Ўзбекистоннинг давлат мустақиллигини кўлга киритиши, ўзининг иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш йўлини белгилаши кадрлар тайёрлаш тизими ва мазмунини қайта кўриб чиқиш. Бу борада қатор чоралар кўриш заруратини келтириб чиқарди. Шу муносабат билан, энг аввало, таъкидлаш лозимки, иккита жуда муҳим ҳужжат қабул қилинди: таълим соҳасида давлат сиёсатининг асосий тамойилларини, республикада таълим тизими ва турларини белгилаб берган «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва таълим тизимини тубдан ислоҳ қилишга дойр «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қабул қилинди. Бугунги кунда Дастўрнинг учинчи босқичи (2005 ва кейинги йиллар) амалга оширилмоқдаки, у куйидагиларни кўзда тутди:

- таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базасини янада мустаҳкамлаш, ўқув-тарбия жараёнини энг янги ўқув-методик комплекслар, илғор педагогик ва ахборот технологиялари билан тўлиқ таъминлаш;

- миллий (элита) таълим муассасаларининг тикланиши ва ривожланиши, уларнинг мустақиллиги ва ўз-ўзини бошқаришини таъминлаш;

- таълим жараёнини ахборотлаштиришни таъминлаш, Узлуксиз таълим тизимини дунё ахборот тармоқларига чиқиш имкони бўлган компьютер ахборот тизимлари билан тўлиқ камраб олиш.

Таълимдаги инновацион жараёнлар қоидага мувофиқ уч асосий – ижтимоий-иқтисодий, психологик-педагогик ва ташкилий-бошқарувга доир жиҳат билан боғлиқликда кўриб чиқилади. Мазкур жиҳатларнинг мазмунидан инновацион жараёнлар юзага келадиган умумий шарт-шароитлар ҳосил бўлади. Мавжуд шарт-шароитлар инновацион жараённинг амалга ошишига тўсқинлик қилиши ҳам мумкин. Инновацион жараёнлар ҳам стихияли, шунингдек, онгли бошқарилиши мумкин. Янгилик киритиш – бу энг аввало, табиий ва сунъий ўзгаришлар жараёнини бошқариш функцияси. Шунинг учун таълимдаги инновацион жараён – бу таълимдаги ўзгаришларни бошқариш жараёни демакдир¹.

Инновацион жараён инновацион фаолиятдан ташқари ўз ичига кўплаб уни амалга ошириш шарт-шароитларини, шу жумладан, фаолият субъектларини камраб олади. Инновацион жараён субъекти деганда, таълим муассасаларига янгиликлар киритиш жараёнига иштирок этувчи шахслар (ректор, проректор, кафедра мудирлари, профессор-ўқитувчилар, талабалар, ота-оналар, ҳомийлар, методистлар, консультантлар, экспертлар) ва таълимни бошқариш органлари тушунилади. Улар ҳаракатининг бирлиги маълум бир натижаларга эришишга олиб келади. Инновацион жараён

¹ Хуторский А.В. Педагогическая инноватика. – М.: Академия, 2008. – С.40.

субъекти сифатида ўқитувчи янгиликни ўзлаштирувчи ва амалиётга татбиқ этишда катта рол ўйнайди. Мазкур жиҳат инновацион муҳит шароитида педагог фаолиятини бошқаришда қатор ўзига хос жиҳатларга эътибор қаратишни талаб этади. *Одатда, олий таълим муассасаларида раҳбар-ҳодимлар инновацияларни жорий этиш жараёнида профессор-ўқитувчиларнинг хулқ-атвори турли хил кўринишларда (айримлари янгиликни татбиқ этишга қаршилик кўрсатиши, баъзилари бутунлай инкор этиши)да намоён бўлиши ҳақида кўп гапиришади. Аслида мазкур ҳолат табиий жараён бўлиб, инновацияларни жорий этишда педагог фаолиятини бошқаришда қўйидаги босқичларни ҳисобга олишлари ва ана шу асосда уларга таъсир кўрсатишлари лозим: янгиликни инкор этиш, янгиликка қаршилик кўрсатиш, янгиликни тадқиқ этишга киришиш, янгиликни татбиқ этиш доирасини кенгайтириш, янгиликни қўллашни анъанага айлантириш.*

Биринчи – инкор этиш босқичи жамоа аъзоларининг янги ғояни қабул қилишга тайёр эмасликлари, аввалги йўналиш бўйича иш тутишга истак билидиришлари кўринишида намоён бўлади. Мазкур босқичда раҳбар янги ғоя ҳақида кўпроқ ахборот бериши, унинг имкониятлари ва натижавийлигини кўрсатиб бера олиши муҳим саналади.

Иккинчи – янгиликка қаршилик кўрсатиш босқичида раҳбар жамоа аъзоларининг очиқ қаршилигига учрайди. Ана шу сабабли мазкур босқичда раҳбар у томонидан илгари сурилаётган ғоянинг қўллаб-қувватловчи аъзоларни тўплаши ва уларга суяниши зарур.

Учинчи – янгиликни тадқиқ этиш босқичида педагоглар маълум танаффусдан сўнг янги ғояларни идрок этадилар, янги фаолият усулларини қўллай бошлайдилар. Мазкур босқичда раҳбар томонидан “аклий хужум” уюштирилиши жамоанинг инновацион фаолиятини ташкил этишда яхши самара беради.

Тўртинчи, яъни янгиликни татбиқ этиш доирасини кенгайтириш – ижодий гуруҳларни кенг тарзда ривожлантириш босқичидир. Инновацион фаолиятни мувофиқлаштиришни тезда яхшилашнинг мақсади аниқланади, янги мазмуни изланади, янги ритуаллар яратилади.

Бешинчи – янгиликни қўллашни анъанага айлантириш босқичида янгилик таълим муассасаси таълим амалиётига мустаҳкам кириб боради ва жорий этилади².

Сўз бошида таъкидлаб ўтганимиздек, республикамизда педагог кадрларнинг қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш ишига кенг эътибор

² Зуфаров Ш.М. Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқариш: Педагогика фанлари номводи. ... дисс. – Т., 2010. – В. 70-71.

қаратилган. Бироқ фақат маълум вақт оралиғидаги қисқа курслар доирасида доимий равишда ўзгаришлар, янгиланишлар билан бойиб борадиган педагогик фаолиятнинг самарадорлиги тўлиқ таъминланмайди. Педагогик фаолиятда юзага келадиган янгилликларни самарали ўзлаштиришнинг ва амалиётга жорий этишнинг муҳим воситаларидан бири педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини ривожлантиришидир.

Педагогика ва педагогик менежментда инновацион салоҳият тушунчаси икки хил тарзда талқин этилади: кенг маънода – таълим муассасасининг инновацион салоҳияти, тор маънода – ўқитувчининг инновацион салоҳияти. Таълим муассасасининг инновацион салоҳияти деганда, унинг ўз-ўзини ривожлантиришга тайёрлиги, шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш учун маданий-таълимий муҳитнинг ва шарт-шароитларнинг хилма-хиллиги ҳамда коммуникатив муносабатларнинг юқори даражаси тушунилади. Алоҳида педагог учун эса, бу – унинг шахсидаги ижтимоий-маданий ва ижодий ўзига хосликлар йиғиндиси, педагогик фаолиятни такомиллаштиришга тайёрлиги ҳамда бунинг учун зарурий ички восита ва методларнинг мавжудлигидир³.

Олий таълим муассасаларида инновацион салоҳият – инновацион жараённинг муҳим шарти сифатида қаралиб, уч таркибий қисми ўз ичига қамраб олади: олий ҳарбий билим юрти педагогик жамоасининг инновацион салоҳияти, ижодий гуруҳларнинг инновацион салоҳияти ҳамда алоҳида (конкрет) ҳарбий педагогнинг инновацион салоҳияти.

Олий таълим муассасаларида инновацион салоҳиятни ривожлантириш динамик тавсифга эга бўлиб, ички(субъектив) ва ташқи (объектив) омиллар таъсирида юзага чиқади. Ана шу сабабли педагог-кадрларнинг малакасини ошириш воситаси сифатида инновацион салоҳиятни ривожлантиришга таъсир этувчи ички ва ташқи омилларнинг аҳамиятини ҳисобга олиш муҳим аҳамиятга эга. Педагогик инноватика ва инновацион менежментга доир тадқиқотлар ва адабиётлар таҳлилига асосланиб айтиш мумкинки, бугунги кунда педагог-кадрларининг инновацион салоҳиятни ривожлантиришга тўсқинлик қилувчи куйидаги омиллар мавжуд:

- 1) новация (янгиликлар)нинг фойдаланувчиларга тушунарли бўлмаслиги;
- 2) агар таклиф қилинган янгилликни жорий қилиниши кўп кучни талаб қилса-ю, ўқитувчиларнинг эса имкониятлари чекланган бўлса, бу ҳолат янгилликни ўзлаштиришни тўхтатиш омили бўлиши мумкин;

³ Волчкова А.П. Управление инновационным процессом в современной школе: организационно-педагогический аспект: дисс. ... канд.пед.наук. Москва 1999. – с.101.

3) субъект томонидан янгиликни ўзлаштириш учун етарли даражада мотивациянинг мавжуд эмаслиги;

4) янгиликларни қабул қилишга нисбатан қаршилик ва унинг очик намоён бўлмаслиги кабилар.

Инновацион салоҳиятни ташкиллаштириш жараёнининг тузилиши мураккаб тавсифга эга бўлиб, салоҳиятнинг ривожланиш даражаси эса инновацион имкониятларни, педагог кадрларларнинг ўз меҳнати самарадорлигидан қониқиш ҳосил қилишларини тақозо этади. Мазкур таърифни асос қилиб олган ҳолда, инновацион салоҳиятнинг қуйидаги таркибий қисмларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Технологик таркибий қисм педагогларнинг касбий кўникма ва малакаларга эгаллиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятга технологик тайёрлиги қуйидагиларда намоён бўлади:

1) ўз фаолият натижаларини танқидий баҳолай олиш қобилияти;

2) ўз касбий компетентлик даражасини ошириш;

3) янги ахборотни ижобий идрок этиш қобилиятига эгалик;

4) ташкилий маданият ва психологик муҳитнинг инновацион фаолиятга йўналганлиги.

2. Когнитив таркибий қисм ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

3. Креатив таркибий қисм профессионал фаолиятни амалга оширишда педагогларда ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш кўникмаларига эгалликларини аниқлаб беради.

4. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, кадриятга йўналганлиги, ижтимоий установакалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари инновацион салоҳиятнинг регулятив таркибий қисми мазмун-моҳиятини очиб беради.

5. Жамоа аъзоларининг инновацияни ўзлаштириш жараёни, уларнинг фаолиятига таъсир этиши, уни кучайтириши ё сусайтириши ҳиссий-эмоционал таркибий қисм билан белгиланади.

6. Мотивацион таркибий қисм жамоа аъзоларининг янгиликка муносабатини аниқлаш: инновацион фаолиятга даъват этиш, унинг чегара ва шакллари белгилаб бериш, таълим муассасаси мақсадларига эришишга йўналтирилган, мўлжалланган мотивлардан таркиб топади.

Мотивацион-ижодий йўналганлик педагог-кадрларда қуйидаги эҳтиёж ва қобилиятларнинг мавжуд бўлишини тақозо этади:

- 1) педагогик вазифаларни ҳал этишга доир стандарт бўлмаган ёндашувларни излаб топиш;
- 2) изланишли-тадқиқотчилик фаолиятини амалга ошириш;
- 3) янгиликларни амалиётда қўллай олиш учун мавжуд билимлардан фойдалана олиш ва уларни ривожлантириш;
- 4) педагогик рефлексияни амалга ошириш;
- 5) ижтимоий-иқтисодий ва педагогик шарт-шароитларга доир ўзгаришларга тез мослаша олиш.

Педагогика фанида жамоанинг инновацион салоҳиятини баҳолашга доир ёндашувлар ишлаб чиқилган бўлиб, улар орасида диагностик ёндашув кенг тарқалган. Диагностик ёндашувни амалга ошириш аниқ белгиланган мезонлар асосида жамоанинг ривожланганлик даражасини ташхис этиш ва таҳлил этиш ҳамда инновацион фаолиятга таъсир этувчи омилларни баҳолашни талаб этади.

Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини ривожлантиришга таъсир кўрсатувчи омиллар сифатида қуйидагиларни алоҳида ажратиб кўрсатиб ўтиш мумкин:

- 1) ҳарбий педагог-кадрларнинг ижод қилиши учун эркинликнинг тақдим этилганлиги;
- 2) новатор педагогларни ресурслар билан таъминланишининг раҳбарият томонидан қўллаб-қувватланиши;
- 3) жамоада мунозара ва фикрлар алмашинувининг фаол йўлга қўйилганлиги;
- 4) касбий компетентликни ривожлантиришга иштиёқнинг рағбатлантирилганлиги;
- 5) педагогнинг ўз-ўзини ривожлантириши учун имкониятларнинг тақдим этилиши;
- 6) юқори даражадаги ахборий таъминотнинг йўлга қўйилганлиги;
- 7) ўзгаришлар аргументациясининг асосланганлиги;
- 8) жамоада ишонч ва ўзаро бир-бирига ёрдам бериш жараёнининг қўллаб-қувватланиши.

Инновацион муҳит шароитида юзага келаётган педагогиканинг долзарб муаммоларидан бири бу ўқитувчи фаолиятида юзага келаётган қийинчиликлар бўлиб, мазкур муаммонинг ҳал қилинмаслиги қуйидаги салбий

оқибатларни келтириб чиқаради: 1) педагогнинг ўз ишидан қониқмаслиги; 2) педагогик меҳнат самарадорлигининг пасайиши; 3) психик зўриқшнинг кучайиб бориши; 4) касбий деформацияларнинг тўпланиб бориши ва бошқалар.

Ўқитувчи фаолиятида юзага келаётган муаммолар кўп аспекти тавсифга эга бўлиб, уларни асосий жиҳатларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1. Касбий. Ушбу жиҳат билан боғлиқ қийинчиликлар самарадорлик, ишонч, фаолият сифати орасидаги сабаб-оқибат алоқадорликлари ва фаолият субъектининг индивидуал ўзига хосликларини ўрганиш билан тавсифланади.

2. Физиологик. Мазкур жиҳат ўқитувчи фаолиятида юзага келаётган қийинчиликларни унинг олий нерв фаолияти тизими ва сенсомотор ҳаракатлари орасидаги боғлиқликда кўриб чиқади.

3. Ижтимоий. Ушбу жиҳат билан боғлиқ қийинчиликлар ўқитувчининг ижтимоий мавқеи, обрў-эътибори, уни ижтимоий ҳимоялаш билан боғлиқ масалаларни кўриб чиқишни тақозо этади.

4. Тиббий. Мазкур аспект фаолиятдаги қийинчиликларни ўқитувчининг руҳий, жисмоний соғломлиги, турли касалликларни орттириши, уларни саломатликка таъсирини аниқлаб беради.

Ўқитувчи фаолиятида юзага келаётган муаммоларни ўрганишнинг касбий жиҳати мураккаб кўринишга эга бўлиб, кенг камровли таҳлилни талаб этади. Касбий фаолият билан боғлиқликда юзага келаётган қийинчиликлар қуйидаги кўринишларда намоён бўлиши мумкин: 1) фаолиятнинг объектив шарт-шароитлари. Яъни шахснинг ўз фаоллигини намоён қилишга тўсқинлик қилиниши, бошқача айтганда барерларнинг мавжудлиги; 2) шахснинг ўзига хос психологик хусусиятлари.

Ўқитувчининг касбий фаолиятида юзага келувчи қийинчиликларнинг объектив шарт-шароитларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1) ўқитувчи меҳнатини ташкил этишда методик таъминотнинг етарли бўлмаслиги;

2) ўқитувчи фаолиятини баҳолашдаги формализм (юзакилик);

3) ўқитувчининг иккинчи даражали вазифаларга жалб этилиши.

Педагог шахсининг специфик ўзига хосликлари билан боғлиқликда юзага келадиган қийинчиликлар:

1) педагогик фаолиятни амалга оширишда ички куч ва имкониятларнинг етарли эмаслиги;

2) соҳадаги ислохотлар билан боғлиқликда фаолиятни ўзгартириш имконини бермайдиган ўз-ўзини йўналтириш механизмнинг бузилиши;

3) салбий психологик ҳолатлар (ишончсизлик, асабийлик, кўрқув, ўз фаолиятдан қониқмаслик ва бошқалар).

Ўқитувчи фаолиятида юзага келадиган қийинчиликларни бартараф этиш қуйидаги стратегияларга асосланишни талаб этади: 1) касбий ривожланиш (конструктив стратегия); 2) психологик муҳофаза (ҳимоя стратегияси); 3) касбий деформация (деструктив стратегия).

Олий таълимда фаолият юритадиган профессор-ўқитувчиларни касбий етуклик даражасига кўра шартли равишда тўрт гуруҳга ажратиш мумкин: адаптация босқичидаги, функционал барқарорликка эга, касбий маҳоратга эга ва новатор ўқитувчилар.

Адаптация босқичидаги ўқитувчилар учун хос муаммоли вазиятлар касбий муҳитга кириш, педагогик жамоадаги меёр, кадрият ва анъаналарни қабул қилиш кабилар билан боғлиқдир. Мазкур мураккабликлар объектив тавсифга эга бўлиб, мавҳум алоқадорлик эса, ёш ўқитувчи таълим жараёнида эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини ҳамда педагогик фаолиятга доир меёр ва кадриятларни реал амалиётга қўллай ёки қўллай олмаслигида намоён бўлади.

Функционал барқарорликка эга ўқитувчиларда мураккаб вазиятлар педагогик стереотипларни мураккаблашуви билан боғлиқликда юзага келади. Бу эса ўқитувчидан ташаббускор қайта касбий ўз-ўзини намоён этишни талаб этади.

Маҳоратли педагоглар учун қийинчиликлар инновацион тўсиқларни енгиб ўтиш билан боғлиқ. Педагогик фаолиятдаги тўсқинликлар кўпинча педагог фаолиятини чегаралаб қўйиш кўринишида намоён бўлади.

Мазкур типология билан боғлиқликда юзага келадиган қийинчиликларни ҳал этишда бир ёки бир неча стратегияни қўллаш мақсадга мувофиқ. Масалан, ёш ўқитувчилар фаолиятида юзага келадиган қийинчиликлар энг аввало, уларнинг касбий ривожланиши босқичма-босқич такомиллаштириб борилиши, касбий фаолият билан боғлиқ муаммоли вазиятларни ҳал этишда уларни психологик қўллаб-қувватлаш, ўз-ўзига ишонч, масъулиятни қарор топтириш, шунингдек, ўзгарувчан вазиятларда муваффақиятли ҳаракатлана олиш стратегияларини талаб этади.

Дефектологик таълим, олий педагогик таълим соҳаси, психик-жисмоний ривожланишида нуксони бўлган болалар билан ўқув-тарбиявий ишларни олиб бориш учун кадрлар тайёрлаш тизими асосан Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетида амалга оширилади. Таълим муассасаси бака-лавриатида дефектолог, магистратурада эса - олигофренопедагог ва логопед ихтисосликлари берилади. Республикамизда ягона бўлган дефектология факультетида, «Коррекцион педагогика» ва «Махсус таълим методикаси» кафедраларида махсус таълим соҳасида республикамызнинг бутун илмий салоҳияти жамланган дейиш мумкин. Бу ерда 2 нафар фан доктори, 14 нафар фан номзоди фаолият юритади. Факультет мамлакатимиздаги 86 та махсус мактаб ва мактаб-интернат, шунингдек, 500 дан ортиқ мактабгача таълим муассасалари учун кадрлар тайёрлайди. Айтиш жоизки, ривожланишида нуксони бўлган болаларни ўқитиш тизимининг сифати, бу тоифа болаларнинг кейинги ижтимоийлашуви мазкур факультет битирувчилари: бакалавр ва магистрларнинг компетенциясига, уларнинг касб маҳоратига бевосита боғлиқдир.

Педагогика фанлари номзоди Н.Ш.Бекмуратов томонидан ташкил қилинган сўров натижалари шуни курсатдики, - бугунги кунда фаолият юритаётган факультетнинг 178 нафар битирувчиси дефектолог касбини жуда қизиқарли ва меҳнат бозорида талаб қилинадиган касб, деб этироф этган. Сўровда қатнашган дефектолог талабаларнинг 84% и бу касб уларга маъқул келгани, танловда адашмаганликларини таъкидлаган.

Таълимнинг мазкур йўналиши бўйича тайёргарлик даражасини талабаларнинг 60%и «яхши», 10 %и «аъло» ва 30% и «қониқарли» баҳолаган.

Шунга қарамай, иш берувчи (махсус таълим муассасалари раҳбарлари)ларнинг 35% и битирувчилар ОТМда олган билим, малака ва кўникмаларини такомиллаштириш бўйича кўшимча мустақил ишлаши лозим; 44% и эса олинган билимлар ҳажмини етарли эмас, деб билади, 51 % и махсус таълим методикаси ва коррекцион-ривожлантирувчи ишлар бўйича олинган билимларни амалда қўллаш компетенцияси етишмаслигини тилга олади.

Аниқ назарий ва амалий муаммолар ечимига қаратилган гуруҳ ёки якка тартибдаги лойиҳаларнинг талабалар томонидан ишлаб чиқирилиши ва имплементация методикаси амалиётга татбиқ қилинмаган. Ҳолбуки, таълимга бу каби ёндашувда талаба (ёки талабалар гуруҳи) муаммони аниқлаш ва ҳал қилиш юлларини топиш, кейин етакчи мутахассислар олдида ўз «лойиҳасини ҳимоя қилиш» бойича такдимот ўтказиш топширигини олади. Бу каби лойиҳалар кейинроқ битирув-малакавий иши ёки магистрлик диссертацияси сифатида расмийлаштирилиши мумкин. Таълим жараёнининг умумий тизимида талабаларнинг мустақил билиш фаолияти шу қадар аҳамиятлики, усиз мутахассиснинг касбий компетентлигини амалда шакллантириб бўлмайди.

Талабага ўқитувчини, ўзи танлаган ихтисослик йўналиши бойича етакчи экспертни, жумладан, бошқа ОТМ ёки ИТИ ходимини мустақил танлаш имкониятини тавдим этиш амалиёти ҳам йўқ. Ҳолбуки, хорижда мазкур фаолият бўйича шуғул-ланадиган махсус маслаҳат марказлари мавжуд. Республикада олий таълим муассасалариаро ҳамкорликни кенгайтириш, мутахассислар маълумотлар базаларини шакллантириш ўринли бўларди. Бу эса талабаларнинг ўзларини қизиқтирган йўналиш ва мавзулар бўйича бошқа ОТМ ўқитувчилари маърузаларида бўлишларига имкон яратади. Ўқув фанларини ўзаро бойитиш йўлидан ривожлантириш шароитида бу янада катта аҳамият касб этади. Замонавий университет битирувчиси турдош мутахассисликлар бўйича ишларни бажариш, янги технологияларга эркин мослашиш, заруратга кўра, малакасини ошириш, ихтисослигини ўзгартиришга тайёр бўлиши лозим.

Мутахассисга қойиладиган талаблар мажмуида ахборот оқимида эркин йўналиш танлай олиш ва мустақил таълим ҳамда билим олиш кўникмаларининг аҳамияти тобора ортиб бормокда. Талабаларни ахборот билан ишлаш: ишончли манбаларни излаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, шунингдек, олинган натижаларни тақдим қилиш методларига ўргатишга оид ихтисослаштирилган курсларни жорий этиш зарур. Булар хорижий етакчи таълим муассасаларининг кўпчилигида фаол қўлланиб келади. Ахбо-ротнинг турли манбалари ва воситалари, жумладан, компьютер технологиялари билан эркин ва тез ишлай олиш малакаси замонавий ёш мутахассислар учун жуда муҳим. Шу сабабли рақобатбардош мутахассисларни тайёрлаш уларни ўзгарувчан дунё шароитларига мослашишига қодир бўлган янги технологиялардан фойдаланиш воситалари, усуллари ва методлари билан қуроллантиришдан иборатдир.

Мутахассисга қойиладиган талаблар мажмуида ахборот оқимида эркин йўналиш танлай олиш ва мустақил таълим ҳамда билим олиш кўникмаларининг аҳамияти тобора ортиб бормокда. Талабаларни ахборот билан ишлаш: ишончли манбаларни излаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, шунингдек, олинган натижаларни тақдим қилиш методларига ўргатишга оид ихтисослаштирилган курсларни жорий этиш зарур. Булар хорижий етакчи таълим муассасаларининг кўпчилигида фаол қўлланиб келади. Ахбо-ротнинг турли манбалари ва воситалари, жумладан, компьютер технологиялари билан эркин ва тез ишлай олиш малакаси замонавий ёш мутахассислар учун жуда муҳим. Шу сабабли рақобатбардош мутахассисларни тайёрлаш уларни ўзгарувчан дунё шароитларига мослашишига қодир бўлган янги технологиялардан фойдаланиш воситалари, усуллари ва методлари билан қуроллантиришдан иборатдир.

«Тенг-тенгига» ўқитиш методлари хали кенг қўлланилаётгани юк. Бунда юқори курс талабалари ёки магистрлар етакчи (устоз) ролини бажаради.

Талабалар ўртасида волонтерлик фаолияти етарлича кенг тарқалмаган. Мазкур фаолият тўғри ташкил қилинганда талабалар ўзларининг алоҳида эҳтиёжманд болалар билан ишлашга оид амалий кўникмаларини жиддий

тарзда ошириш, шунингдек, ўзининг янги назарий билимларни эгаллашга мотивациясини кучайтириш, булғуси касбида яхшироқ йўналганлик касб этиш ва ОТМ таълим жараёнида фаолроқ иштирок этиш имконига эга бўлади.

Юқорида санаб ўтилганлар ОТМ таълимини такомиллаш-тиришнинг айрим йўналишларигина, холос. Ўқитувчи-дефектологлар касбий тайёргарлик соҳаси янги ғоя, концепцияларга мухтожки, улардан фойдаланиш билан таълим болалиқдан ногиронларни юқори малакали мутахассислар ёрдамида ўқитишнинг халқаро даражасига кўтарилиши мумкин бўлади.

2. Дефектологлар тайёрлашнинг ҳуқуқий-меъёрий ва ташкилий асослари

Мамлакатимизда «Дефектология» таълим йўналиши бойича олий таълим модели, унинг мақоми ва тўзилиши кўп жиҳатдан олий таълим анъаналари, ўрганиладиган фанлар мазмуни эса –дефектологиянинг фан ва амалий соҳа сифатида эришган ютуқлари билан белгиланади. Мазкур моделга мувофик таълимнинг биринчи босқичи бакалавр даражасини беришни кўзда тутди. Бакалавр даражаси умумий касбий маълумотлишни таъминлайди. Кўп босқичли тизимнинг иккинчи босқичида – магистр даражаси берилади. Бу даражани олиш учун бакалаврият босқичини тамомлагандан кейин иккйиллик таълим курсини ўташ лозим. Магистрлик дастурлари ўрганиладиган фан соҳаларининг бири бойича ихтисослаштирилган таълим олишдан иборат.

Ўзбекистан Республикасининг «Таълим тўғрисида» Қонунига мувофик таълим сифати Давлат таълим стандартлари (ДТС) билан таъминланади. Уларда таълим жараёнининг тамойиллари, ўқув дастурининг тозилиши ва мазмуни, кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, мажбурий компонентлар (Ўқув фанлари рўйхати). Таълим натижалари ва компетенциялар тавсифи ҳақида батафсил ахборот жамланади. ДТС шундай ҳуқуқий ҳужжат саналадики, унинг асосида ОТМ фаолияти белгиланади. Ундан ОТМ маъмурияти каби давлат назорат органлари томонидан ҳам бошқарув ҳужжати сифатида фойдаланилади.

ДТС асосида ўқув режалари ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Гарчи мутахассислик бўйича таълим стандарти бўлажак мутахассис ўзлаштириши лозим бўлган фанлар рўйхатини, ҳар бир фанга ажратиладиган ўқув соатлари ҳажмини ўз ичига олса-да, бу рўйхатни Ўқув режа деб ҳисоблаб бўлмайди. Зеро, унда ўқув топшириқларининг курс ва семестрлар бойича тақсимланиши кўзда тутилмайди. Бу мақсадга фақат ўқув режада эришилади, ўқув режа ҳам давлат ҳужжати саналади.

Ўқув режа, аввало, мутахассислик номи белгиланади, эгалланадиган малака мазмуни ва ўқиш муддатида курсатилади. Кейин у ёки бу йўналиш бойича мутахассис тайёрлаш учун зарурий фанлар ройхати келтирилади.

Ўқув фанлари бешта асосий гуруҳга бўлинади. Булар:
гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар;

- математик ва табиий-илмий фанлар;
- умумқасбий ва мутахассислик фанлар;
- Иқтисослик фанлар;
- Таълимнинг қўшимча турлари;

Режада, шунингдек, у ёки бу фаннинг қайси курс ва семестрда, уни ўрганиш учун ажратиладиган соатлар миқдори, хисоботтури (синов, имтихон, рейтинг) курсатилади. Мажбурий фанлар билан бир қаторда ОТМ кафедралари талабаларга танлов фанларини, ОТМ томонидан белгиланган иқтисослик фанларини ҳам таклиф қилади. Бундан ташқари, мутахассислик ўқув режасида амалиёт турларини ўташ муддатлари, курс ва БМИларни тайёрлаш ва ҳимоя қилиш, давлат аттестацияларини ўтказиш муддатлари курсатилади. Бу ишларнинг ҳажми маълум муддатларга жойлаштирилиши лозим.

Бакалавриятнинг дефектология таълим йўналиши ўқув режасида бешта фан блоки ажратилади. Булар:

1. Гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар (режага мувофиқ 1704 ўқув соати ҳажмида). Гуманитар фанлар сирасига Ўзбекистон тарихи, ҳуқуқшунослик ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, фалсафа (этика, эстетика, мантик), маънавият асослари ва диншунослик, маданиятшунослик, иқтисодий назария, социология, педагогика ва психология, миллий ғоя, сиёсатшунослик, ўзбек ва чет тили, жисмоний маданият ва спорт каби фанлар киритилади.

2. Математик ва табиий-илмий фанлар (858 соат). Математик-коммуникатив курс ўз ичига қуйидаги фанларни олади: олий математика асослари, информатика ва ахборот технологиялари. Табиий фанлар сифатида талабалар ёш физиологияси ва гигиена, экология ва уни муҳофаза қилиш, анатомия (одам генетикаси), табиий фанлар замонавий концепцияси кабиларни урганади.

3. Шундай қилиб, Ўзбекистонда олий дефектологик таълим талабаларнинг кенг умуминсоний ва умуммаданий тайёргарлиги билан ажралиб туради. Кўрсатиб ўтилган блокларда умумтаълим фанларининг ҳиссаси жами Ўқув соатларининг 27,6% ини ташкил қилади. Бу халқаро амалиётда қабул қилинган стандартларга умуман мос келади. Бунда аудитория соатларининг 59,1% и амалий машғулотларга ажратилади, талабаларнинг мустақил ишлари аудитория соатларининг 80,3% ини ташкил қилади.

4. Умумқасбий фанлар: психологик-педагогик фанлар (умумий педагогика, умумий психология, махсус педагогика, махсус психология). Умумий назарий курслар: дефектологиянинг клиник асослари, она тили, болалар адабиёти ва фольклор). Ўқитиш методикалари курси: ривожланишида нуқсонли бўлган болаларни

ташхислаш, математика ўқитиш махсус методикаси, ногирон болалар диагностикаси, она тили ўқитиш махсус методикаси, коррекцион ишлар методикаси, тарбиявий ишлар махсус методикаси, тасвирий санъат ўқитиш махсус методикаси, меҳнат ўқитиш махсус методикаси, табиатшунослик ўқитиш махсус методикаси.

Бу блокдаги соатлар 3672 ёки умумий соатлар миқдорининг 39,5% ини ташкил қилади. Муस्ताқил таълим аудитория ишининг 45,3% ига тенгдир.

5.Ихтисослик фанлари: олигофренопедагогика, логопедия ва сурдопедагогика. Мазкур фанларни ўқитишга 660 соат ёки умумий ўқув юкломанинг 7% и ажратилади. Аудитория ва муस्ताқил ишларга тенг - 330 соатдан ажратилади.

6.Қўшимча фанлар: тиббий тайёргарлик, чет тили, соғлом турмуш тарзи асослари. Бу фанларни ўқитишга, жами 450 соат, яъни ўқув юкломасининг 4,8% фоизи ажратилади. 810 соат педагогик амалиётга, 216 соат битирув-малакавий ишларга ва 918 соат давлат аттестациясига ажратилади.

Мутахассислик бўйича ихтисослик фанларига жами бўлиб 4332 соат ажратилади. Бу ўқув юкломанинг 46,6% ини ташкил қилади.

Ўқув режа асосида ўқув дастурлари ишлаб чиқилади. Турли гуруҳларда ёки турли мутахассислик йўналишларида ўқитиладиган айни бир фанга ажратилган соатлар, ихтисослик йўналишининг ўзига хосликлари (лого, сурдо) ва ш.к. нуқтаи назаридан деталлаштирилиши керак. Айнан бир фан бойича айнан битта ўқитувчи бир неча ишчи дастурга эга бўлиши мумкин. Улар ўқитувчига материални таълимнинг муайян шароитларидан келиб чиққан ҳолда тақсимлашда қўл келади.

Маъруза, лаборатория ва амалий машғулотларни ўтказиш тақвим режалари ўқитувчи томонидан ишчи дастур асосида ишлаб чиқилади ва кафедра мудири томонидан тасдиқланади.

Барча типдаги ОТМ да таълимни тамомлаш учун битирувчилар иш берувчилар иштирокида якуний имтиҳон (аттестация) топшириши шарт. Бунда иш берувчилар талабалар тайёрлашнинг мувофиқлиги ва сифатини баҳолаш имконига эга бўлади. Бакалаврият талабалар битирув-малакавий ишини, магистратурада эса магистрлик диссертациясини тайёрлаши ва химоя қилиши лозим.

Мамлакатимизда «Дефектология» таълим йўналиши бўйича олий таълим модели, унинг мақоми ва структураси кўп жиҳатдан олий таълим анъаналари билан, ўрганиладиган фанлар мазмуни эса – дефектологиянинг фан ва амалий соҳа сифатида эришган ютуқлари билан белгиланади. Мазкур моделга мувофиқ, таълимнинг биринчи босқичи бакалавр даражасини (талаба 4 йиллик дастур бўйича таълим олади) беришни кўзда тутди. Бакалавр даражаси умумий касбий маълумот олишни таъминлайди. Кўп босқичли тизимнинг иккинчи босқичи – магистр даражасини беришни кўзда тутди. Бу даражани олиш учун бакалаврият босқичини тамомлагандан

кейин икки йиллик таълим курсини ўташ лозим. Магистрлик дастурлари ўрганиладиган фан соҳаларининг бири бўйича ихтисослаштирилган таълим олишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ таълим сифати Давлат таълим стандартлари (ДТС) билан таъминланади, уларда таълим жараёнининг қурилиш тамойиллари, ўқув дастурининг тўзилиши ва мазмуни, кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, мажбурий компонентлар (ўқув фанлар рўйхати), таълим натижалари ва компетенциялар тавсифи ҳақида батафсил ахборот жамланади. ДТС шундай ҳуқуқий ҳужжат саналадики, унинг асосида ОТМ фаолияти белгиланади, ундан ОТМ маъмурияти каби давлат назорат органлари томонидан ҳам бошқарув ҳужжати сифатида фойдаланилади.

ДТС асосида ўқув режалари ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Гарчи мутахассислик бўйича таълим стандарти бўлажак мутахассис ўзлаштириши лозим бўлган фанлар рўйхатини, ҳар бир фанга ажратиладиган ўқув соатлари ҳажмини ўз ичига олса-да, бу рўйхатни ўқув режа деб ҳисоблаб бўлмайди, зеро унда ўқув топшириқларининг курс ва семестрлар бўйича тақсимланиши кўзда тутилмайди. Бу мақсадга фақат ўқув режада эришилади, ўқув режа ҳам давлат ҳужжати саналади.

Ўқув режа аввало мутахассислик номини белгилайди, малака ва ўқиш муддатини белгилайди. Кейин у ёки бу йўналиш бўйича мутахассис тайёрлаш учун зарурий фанлар рўйхати белгиланади. Ўқув фанлари бешта асосий гуруҳга бўлинади. Булар:

- гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар;
- математик ва табиий-илмий фанлар;
- умумқасбий ва мутахассислик фанлари;
- ихтисослик фанлари;
- таълимнинг қўшимча турлари.

Режада шунингдек у ёки бу фаннинг қайси курс ва семестрда ўқитилиши, уни ўрганиш учун ажратиладиган соатлар миқдори, ҳисобот тури (синов, имтиҳон, рейтинг) кўрсатилади. Мажбурий фанлар билан бир қаторда ОТМ кафедралари талабаларга танлов фанларини, ОТМ томонидан белгиланган ихтисослик фанларини ҳам тақлиф қилади. Бундан ташқари, мутахассислик ўқув режасида амалиёт турларини ўташ муддатлари, курс ва диплом лойиҳалари (ишлари) ни тайёрлаш, бу лойиҳаларни ҳимоя қилиш ва давлат аттестацияларини ўтказиш муддатлари кўрсатилади. Бу ишларнинг бутун ҳажми маълум умдатларга жойлаштирилиши лозим.

Бакалавриятнинг дефектология таълим йўналиши ўқув режасида бешта фан блоки ажратилади. Булар:

1. Гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар (режага мувофиқ 1704 ўқув соати ҳажмида). Гуманитар фанлар сирасига Ўзбекистон таризи, ҳуқуқшунослик ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, фалсафа (этика, эстетика, мантик), маънавият асослари ва диншунослик, маданиятшунослик, иқтисодий назария, социология, педагогика ва психология, миллий ғоя, сиёсатшунослик, ўзбек ва чет тили, жасмоний маданият ва спорт каби фанлар киритилади. .

2. Математик ва табиий-илмий фанлар (858 соат). Математик-коммуникатив курс ўз ичига қуйидаги фанларни олади: олий математика асослари, информатика ва ахборот технологиялари. Табиий фанлар сифатида талабалар ёш физиологияси ва гигиена, экология ва уни муҳофаза қилиш, анатомия (одам генетикаси), табиий фанлар замонавий концепцияси кабиларни ўрганади.

Шундай қилиб, Ўзбекистонда олий дефектологик таълим талабаларнинг кенг умумиомий ва умуммаданий тайёргарлиги билан ажралиб туради. Кўрсатиб ўтилган блокларда умумтаълим фанларининг ҳиссаси жами ўқув соатларининг 27,6% ини ташкил қилади, бу халқаро амалиётда қабул қилинган стандартларга умуман мос келади. Бунда аудитория соатларининг 59,1% и амалий машғулотларга ажратилади, талабаларнинг мустақил ишлари аудитория соатларининг 80,3% ини ташкил қилади.

3. Умумқасбий фанлар: психологик-педагогик фанлар (умумий педагогика, умумий психология, махсус педагогика, махсус психология). Умумий назарий курслар: дефектологиянинг клиник асослари, она тили, болалар адабиёти ва фольклор). Ўқитиш методикалари курси: рифожланишида нуқсонли бўлган болаларни ташхислаш, математика ўқитиш махсус методикаси, Диагностика детей с недостатками в развитии, она тили ўқитиш махсус методикаси, коррекцион ишлар методикаси, тарбиявий ишлар махсус методикаси, тасвирий санъат ўқитиш махсус методикаси, меҳнат ўқитиш махсус методикаси, табиатшунослик ўқитиш махсус методикаси.

Бу блока ажратилган соатлар 3672 ёки умумий соатлар миқдорининг 39,5% ини ташкил қилади. Мустақил таълим аудитория ишининг 45,3% ига тенгдир.

4. Ихтисослик фанлари: олигофренопедагогика, логопедия ва сурдопедагогика. Мазкур фанларни ўқитишга 660 соат ёки умумий ўқув юкламанинг 7% и ажратилади. Аудитория ва мустақил ишларга тенг – 330 соатлан ажратилади.

5. Қўшимча фанлар: тиббий тайёргарлик, чет тили, соғлом турмуш тарзи асослари. Бу фанларни ўқитишга , жами 450 соат, яъни ўқув юкламасининг 4,8% фоизи ажратилади.

Қўшимча, 810 соат педагогик амалиётга, 216 соат битирув малакавий ишга ва 918 соат давлат аттестациясига ажратилади.

Мутахассислик бўйича ихтисослик (махсус) фанларга жами бўлиб 4332 ажратилади, бу ўқув юкламанинг 46,6% ини ташкил қилади.

Ўқув режа асосида ўқув курсларини ўқитиш дастурлари ишлаб чиқилади. Турли курсларда (босқичларда), турли гуруҳларда ёки турли мутахассислик йўналишларида ўқитиладиган айни бир фан ажратилган соатлар, ихтисослик йўналишининг ўзига хосликлари (лого, сурдо) ва ш.к. нуқтаи назаридан деталлаштирилиши керак. Айнан бир фан бўйича айнан битта ўқитувчи бир неча ишчи дастурга эга бўлиши мумкин, улар ўқитувчига материални таълимнинг муайян шароитларидан келиб чиққан ҳолда тақсимлашда қўл келади.

Маруза, лаборатория ва амалий машғулотларни ўтказиш календарь (тақвим) режалари ўқитувчи томонидан ишчи дастур асосида ишлаб чиқилади ва кафедра мудири томонидан тасдиқланади.

Стандартлар ва таълим жараёнини ташкил қилишга қўйиладиган талабларга мувофиқ, ўқув йили давомида бир неча марта талабалар: бакалавр ва магистрларнинг семестр давомида ўқиладиган ҳар бир фан бўйича билим, кўникма ва малакаларини оралиқ баҳолаш ўтказилади. Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларининг барча типларида 1999 йилдан рейтинг тизими (минимум – 56 балл, максимум – 100 балл) жорий қилинган. Тизим талабаларнинг мустақил ўқишлари учун академик соатлар ажратиш, шунингдек ҳар бир семестр охирида талабалар билимларини баҳолашни кўзда тутаяди. Бунда қўйидагича рейтинг схемасидан фойдаланилади: 86-100 балл – «аъло» (5); 71-85 балл – «яхши» (4); 56-70 балл – «қоникарли» (3); 55 дан кам балл – «қоникарсиз».

Баҳолаш натижалари асосида ўқишни муваффақиятли тамомлаган талабаларни таълим дастурининг кейинги йилига ўтказиш қида қарор чиқарилади. Йиллик ўқув дастури талаблари бажарилмагани ҳолда таълимнинг кейинги йилига ўтказиш мумкин эмас.

Барча типдаги ОТМ да таълимни тамомлаш учун битирувчилар иш берувчилар иштирокида мажбурий якуний имтиҳон (аттестация) топшириши шарт. Бунда иш берувчилар талабалар тайёрлашнинг мувофиқлиги ва сифатини баҳолаш имконига эга бўлади. бакалавриятни тамомлаш учун

талабалар шунингдек битирув малакавий ишини, магистральар эса магистрлик диссертациясини тайёрлаши ва ҳимоя қилиши лозим.

3. Узлуксиз таълим тизими учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш

Фанлар бойича намунавий ўқув дастури услубий-меёрий хужжат бўлиб, давлат таълим стандартининг бакалавр (ёки магистр) билими, ўқуви ва кўникмаларига муайян фан бойича қойилган талабларга мувофиқ ишлаб чиқилади. Намунавий дастур асосида эса тегишли таълим йўналиши ёки мутахассислиги мослаштирилган ишчи ўқув дастурлари ишлаб чиқилади.

Намунавий ўқув дастурлари Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1999 йил 29 октябрь, 324-сон буйруғи билан белгиланган таянч олий таълим муассасаларида тегишли фан соҳасидаги етук олимлар, мутахассислар ва тажрибали профессор-ўқитувчилардан ташкил топган ижодий гуруҳ томонида тузилади.

Намунавий дастур 1-иловада келтирилган тўзилма асосида ишлаб чиқилади. Унинг таркибида кириш ва асосий қисмлар, амалий семинар ва тажриба дарсларининг мавзулари ҳақида тавсиялар, дарслик ва ўқув қўлланмаларининг рўхати (агар ўқув қўлланмалари сифатида дастур асосида ёзилмаган асарлар тавсия этилса, тегишли мавзуга мос саҳифалар) курсатилади. Давлат таълим стандартлари талабларидан келиб чиқиб, маълум фанлардан чизма-хисоб, курс ишлари ва лойиҳалари ва уларнинг мавзу ва йўналишлари ҳам келтирилиши мумкин.

Намунавий ўқув дастури вазирликнинг 2002 йил 2 февралдаги 54-сон буйруғи билан тасдиқланган ўқув режаларига киритилган муайян фан учун ажратилган энг кўп вақт бюджетига мослаб, ҳар 20 соатлик материал

учун тахминан бир бетлик ҳажмда тўзилади. Ушбу намунавий ўқув дастури асосида яратилган ишчи ўқув дастурида аниқ мавзулар, уларга ажратилган соатлар, мавзулар бойича қўлланилувчи дидактик ва техник воситалар,

мавзулар ва булимлар бойича билимни назорат қилиш турлари ҳамда тегишли услубий тавсиялар аниқ кўрсатилади ва шу боис унинг ҳажми чекланмайди.

Намунавий ўқув дастурининг мазмунига қойилган талаблар

Дастур фан, техника, технологиянинг сўнги ютуқлари, олий таълим ривожланишининг жаҳон тенденциясини ҳисобга олиши, Республикада жорий этилган Узлуксиз таълим тизимининг таълим турлари ўртасидаги

узвийлик ва узлуксизликни таъминлаши, айникса 3 хил таълим - умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-хунар таълими ва олий таълимда Узлуксиз ўқитиладиган фанларда мавзуларнинг мантикий кетма-кетлиги, оддийдан мураккабликка, хусусийдан умумийликка утиб бориш тамойилларига амал қилиниши шарт. Дастурда таълим олувчиларнинг мустақил билим излаш ва уни ўзлаштириш, ўқитиш жараёнини интерактив педагогика асосида ташкил этишга, мавзуларнинг бир хил талқинида такрорланмаслигига эътибор берилиши зарур.

Намунавий ўқув дастурининг экспертизаси ва тасдиқланиши.

Намунавий ўқув дастури таянч олий таълим муассасасининг тегишли кафедраси, факультет (ёки таълим муассасаси) услубий (илмий) кенгашида муҳокама қилинади ва унинг тавсиясига мувофиқ ректор томонидан тасдиқланади. Муҳокама жараёнида намунавий ўқув дастурига камида 2 та ташки такризи олинади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 29 майдаги 208-сон қарори билан белгиланган ижтимоий фанлар бўйича тузилган намунавий ўқув дастурлари махсус методологик комиссиясига муҳокама учун топширилади.

Барча фанлар бўйича тузилган намунавий ўқув дастурлари олий ўқув юртлараро илмий-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгаш экспертизасидан ўтиши шарт ва унинг тавсияси билан вазирлик томонидан рўйхатга олинади ва амалга киритилади.

Намунавий ўқув дастурлари вазирликнинг тегишли бошқармаси томонидан тасдиққа тавсия этилади ва рўйхатга олинади. Бу ҳақда намунавий ўқув дастури бош варагига белги қойилади. Намунавий дастурнинг эталон нусхаси вазирликда сақланади.

Намунавий дастур давлат таълим стандартларига ўзгартиришлар киритилган тавдирда ёки ўзга қолларда 3 йилда бир марта қайта ишлаб чиқилиши ва ушбу тартибга асосан қайта экспертиза ва тасдиқдан ўтиши зарур. Намунавий ўқув дастури тасдиқланган ва рўйхатга олинган кундан бошлаб амалга киритилади.

Узлуксиз таълим тизими учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш

Мамлакатимизда Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг биринчи босқичи (1997-2001 йиллар) якунланиб, иккинчи босқичи (2001-2005 йиллар)га угилди. Ўтган вақт мобайнида умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар ва олий таълим турлари учун янги давлат таълим стандартлари ишлаб

чиқилди ва тасдиқланди. Ушбу меёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар узлуксиз таълим тизимининг барча турлари учун ўқув адабиётларнинг янги авлодини яратишга асос бўлиб, ўқув жараёнини сифатли таҳлил қилишга хизмат қилади. Миллий истиклол ғоясига содиқ, етарли интеллектуал салоҳиятга эга, илм-фаннинг замонавий ютуқлари асосида мустақил фикр ва мушоҳада юрита оладиган шахсларни тарбиялаш ҳамда рақобатбардош, юқори малакали кадрларни тайёрлаш масаласи ўқув адабиётларининг янги авлодини яратишни талаб қилмоқда. Мафкуравий ҳамда мазмун ва моҳияти жихатдан эскирган, тўлиқ анъанавий (босма) усулда нашр этилаётган дарсликларнинг маълум қисми янги таълим тизимининг талаб ва эҳтиёжларига жавоб беролмай қолди. Илм-фан жадал тараққий этаётган замонавий жамиятда ривожланган ахборот-коммуникация тизимлари воситасида турли фан соҳаларида эришилган ютуқларнинг тез янгиланиб бориши таълим олувчилар олдига янги билимларни жадал эгаллаш билан бир қаторда, мунтазам равишда мустақил билим излаш вазифасини қоймоқда.

Ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш, уларни тайёрлаш борасидаги илмий-услубий, ташкилий (шу жумладан, лотин алифбосига ўтиш) ва молиявий масалаларни ҳал қилиш, Узлуксиз таълим тизимида Кадрлар тайёрлаш миллий дастури мақсадларига эришишни таъминлашга қаратилган чораларни ишлаб чиқишни талаб қилади.

Мақсад ва вазифалар

Концепциянинг мақсади Узлуксиз таълим тизимининг барча таълим турлари учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш тамойиллари ва уларни тайёрлаш механизмларини белгилашдан иборатдир.

Ўқув адабиётларининг шакллари ва турлари

Ўқув адабиётларнинг шакллари.

Ўқув адабиётлари-муайян таълим тур (йўналиши ёки мутахассислиги) ўқув режасида қайд этилган фанлар бўйича тегишли ўқув дастурлари асосида зарур билимлар мажмуаси келтирилган, ўзлаштириш услублари ва дидактикаси ёритилган (шу жумладан хорижий таржималар) манба бўлиб, икки хил шаклда тайёрланади:

Анъанавий (босма) ўқув адабиётлар -таълим олувчиларнинг ёши ва психофизиологик хусусиятлари, маълумотлар ,ҳажми,шифрлари, қоғоз сифати, муқова тури ва бошқа курсаткичларни ҳисобга олган ҳолда

қоғозда чоп этиладиган манба;

Электрон ўқув адабиётлар – замонавий ахборот технологиялари асосида маълумотларни жамлаш, тасвирлаш, янгилаш, саклаш, билимларни

интерактив усулда такдим этиш ва назорат қилиш имкониятларига эга бўлган манба.

Ўқув адабиётларнинг турлари

Узлуксиз таълим тизими ўқув-тарбиявий жараёнида ўқув адабиётларнинг қуйидаги турлари кулланилади: дарслик, ўқув қўлланма, луғат, изоҳли луғат, маълумотлар туплами, лекциялар курси, лекциялар туплами, методик кўрсатмалар, методик қўлланмалар, маълумотлар банки, дайжест, шарҳ ва бошқалар

Дарслик - давлат таълим стандарта, ўқув дастури, услубияти ва дидактик талаблари асосида белгиланган, миллий истиқлол ғояси сингдирилган, муайян ўқув фанининг мавзулари тўлиқ ёритилган, тегишли фанининг асосларини мукамал ўзлаштирилишига қаратилган ҳамда турдош таълим йўналишларида фойдаланиш имкониятлари ҳисобга олинган нашр.

Хар бир таълим турининг ва вазифаларини камраб олган, билим олувчиларнинг ёши ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олган ўз дарсликлари булади. Дарсликда назарий маълумотлардан ташқари, амалий-тажриба ва синов машқлари бойича зарур

кўрсатмалар берилади.

Ўқув қўлланма - дарсликни қисман тўлдирувчи, муайян фан дастури бойича тузилган ва фан асосларининг чуқур ўзлаштирилишини таъминловчи, айрим боб ва булимларни кенг тарзда ёритишга ёки амалий машқ ва машғулотлар ечимига мўлжалланган нашр.

Ўқув қўлланмада муайян мавзулар дарсликка нисбатан кенгрок ёритилади. Масалан, «Механика» - физика фанининг механика қисмига багишланган ўқув қўлланма. «Физикадан масалалар туплами» – физика фани бойича масала ва машқлар ечишга мўлжалланган ўқув қўлланма ва хоказо.

Луғат - аниқ бир тартибда жойлашган сўзлар (ёки сўз бирикмаси, идиомалар ва хоказо) тўплами, уларнинг мазмуни, ишлатилиши, келиб чиқиши, бошқа тилдаги таржимаси тўғрисида маълумот берувчи ёки сўзнинг тушунчаси, у билан белгиланувчи предметлар ҳақида ахборот берувчи нашр.

Изоҳли луғат — сўзларнинг мазмунини изоҳлайдиган, хар бир сўзнинг грамматик, этимологик ва стилистик тавсифи берилган, уларни қўллашга оид мисоллар ва бошқа маълумотлар келтирилган, қўшимча адабиёт сифатида фойдаланиладиган нашр.

Маълумотлар тўплами – фойдаланишга қулай шаклда яратилган муайян фанни ёки таълим йўналишини ўзлаштириш учун зарур бўлган, исбот талаб қилмайдиган маълумотлар|илмий кўрсаткич ва ўлчамлар, турли белги ва ракамлардан, илмий, ижтимоий-сиёсий, амалий, иктисодий, маданий ва бошқа соҳдалардаги киска маълумотлардан ташкил топган нашр.Маълумотлар тўпламида бир қатор муҳим илмий-амалий масалаларни ечиш намуналари келтирилиши мумкин.

Лекциялар курси - фаннинг ўқув дастури бойича ундаги барча мавзуларнинг асосий мазмуни киска ёритилган, бирламчи кўрсатилган янги ,билимларни олишга қаратилган, фойдаланиладиган асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар, ўз-ўзини назорат қилишга оид саволлар туркуми, мавзуга тегишли таянч атама ва иборалар келтирилган нашр, лекциялар курсининг номи тегишли фан номи билан аталади.

Лекциялар тўплами — муайян фаннинг ўқув дастури бойича ундаги айрим мавзуларнинг асосий мазмуни киска ёритилган, бирламчи янги билимларни олишга қаратилган, фойдаланиладиган асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар кўрсатилган, ўз-ўзини назорат қилишга оид саволлар туркуми, мавзуга тегишли таянч атама ва иборалар келтирилган, даврий равишда илмий-тадқиқот изланишлар асосида янгиланиб туриладиган, таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси бойича чиқариладиган кичик ададди таркатма материал.

Методик (услубий) кўрсатма – муайян фаннинг ўқув дастури бойича курс ишлари (лойихалари), лаборатория ва амалий ишларни бажариш тартиби аниқ ва батафсил ифодаланган ҳамда ушбу фан бойича талабалар- да зарур амалий кўникмалар ҳосил қилишга мўлжалланган, таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чиқариладиган кичик ададди таркатма материал.

Методик қўлланма - ўқитувчилар (профессор-ўқитувчилар) ва билим олувчилар учун мўлжалланган бўлиб, унда бир дарснинг мақсади, дарс ўтиш воситалари ва улардан фойдаланиш усуллари, дарснинг мазмуни, амалий машғулотлар, қўшимча топшириқлар ва бошқалар хақида тавсиялар баён қилинадиган, таълим муассасаларини илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этиладиган нашр.

Шарх - жамият тараққиёт учун муҳим аҳамият касб этадиган меёрий- ҳуқуқий ҳужжатларни, шунингдек, баҳсга лойиқ асарларни, ғояларни, фикрларни ва таърифларни изоҳловчи, муайян масалалар ечимини кўрсатувчи, кенг оммага мўлжалланган қўшимча адабиёт сифатида фойдаланиладиган нашр.

Дайжест - илмий, илмий-услубий, ўқув, даврий адабиётлар, ҳукумат ва турли ташкилотлар фаолиятига тегишли қонунлар, қарорлар, Низомлар мазмунининг қисқача баёни ва шарҳи келтирилган, соҳаларга оид маълумотлар тўплами сифатида фойдаланиладиган доимий нашр.

Электрон дарслик - компьютер технологиясига асосланган ўқув услубини қўллашга, мустақил таълим олишга ҳамда фанга оид ўқув материаллар, илмий маълумотларнинг ҳар томонлама самарадор ўзлаштирилишига мўлжалланган бўлиб: ўқув ва илмий материаллар факат вербал (матн) шаклда; ўқув материаллар вербал (матн) ва икки улчамли график шаклда; мультимедиа (мультимедиа - куп ахборотли) қўлланмалар, яъни маълумот уч улчамли график қурилишда, овозли, видео, анимация ва қисман вербал (матн) шаклда; тактил (ҳис қилинувчи, сезиладиган) хусусиятли, ўқувчини «экран оламида» стерео нусхаси тасвирланган реал оламга кириши ва ундаги объектларга нисбатан ҳаракатланиш тасаввурини яратадиган шаклда ифодаланади.

Маълумотлар банки - ахборот технологияларнинг имконияти ва воситалари асосида яратилган, статик ва динамик режимда тузилган, товуш ва рангли тасвирлар билан таъминланган, катта ҳажмдаги ахборотларни ўз ичига қамраб олган ва уларни турли қўрилишда (жадвал, диаграмма, гистограмма, матн, расм ва хоказо) бера оладиган, ўқув жараёнида билим олувчилар томонидан ўз устида мустақил ишлаши ва ўз билимларини назорат қилиши учун қўлланиладиган, доимий равишда тўлдириб бориладиган, кенг доирада фойдаланишга мўлжалланган, тегишли ваколатли давлат ташкилотидан кайд этилган соҳалар бойича маълумотлар тўплами.

Ўқув адабиётларига қўйиладиган талаблар

а. Умумий талаблар

Таълим турларининг хусусиятларидан ва нашр шаклидан қатъий назар барча ўқув адабиётлар қўйидаги умумий талабларга жавоб бериши керак:

- давлат таълим стандартлари (давлат талаблари) асосида тайёрланиши;
- таълим-тарбия жараёнига ҳамкорлик педагогикаси ва ўқитишнинг интерактив услубларини татбиқ қилишда кўмак бериши;
- тегишли ўқув фанининг назарий ва амалий ривожланишида, узоқ ва яқин ўтмишдаги бой интеллектуал меросимизнинг ўрни ва ахамиятини кўрсатиши;
- интеллектуал инсонпарварлик гоёларининг акс эттирилиши, инсоннинг табиат ва ижтимоий ҳаётда ўта масъулиятлилигини аниқлашга қаратилиши;

- ватанпарварлик ва миллий ғурур хиссини шакллантириши, мустақил ва ижодий фикрлашга йўналтириши;
- маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантириши, таълим ва тарбия узвийлигини таъминлаши;
- билимларни онгли равишда ўзлаштириш, қизиқиш уйғота оладиган ва мустақил фикрлашга юналтира оладиган хусусиятларга эга бўлиши;
- билим олувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга қаратилиши,

мустақил таълим олишга қизиқиш уйғотиши;

- юқори даражада умумлаштирилган ва замонавий илмий билимларга асосланган маълумотлар (қонунлар, айниятлар, таснифлар ва хоказо) дан ташкил топиши;
- иллюстрацияларга бой, кўргазмали тасвир ва бадиий-услубий жихатдан амалий фаолиятга қаратилган бўлиши;
- билим олувчиларнинг ёши ва психофизиологик хусусиятларини ҳисобга олиши;
- билимларнинг мутлақлиги ва нисбийлигини ёрқин ифодалаши;
- таълим олувчиларнинг билими, ўқуви ва кўникмаларини назорат қилиш имкониятига эга бўлиши;
- таълим ва тарбияни ижтимоий ҳаёт, унумли меҳнат билан узвий боғланишига эътибор бериши;
- фан ва техника ютуқларининг ахамиятини ифодалаши, илмий масалаларнинг мантиқий кетма-кетликда, фаннинг ўқув дастурига мувофиқ баён этилиши;
- яхлитликни идрок қилиш хисси шаклланиши учун барча маълумотлар мантиқий бир тизимда берилиши;
- матн жозибали шаклда баён этилиши;
- асосий тушунча ва хулосаларнинг таърифлари ниҳоятда аниқ ва равшан ёзилиши, атамаларнинг умумийлигига эришилиши.

Санаб ўтилганлардан ташқари ҳар бир таълим турининг ўқув адабиётларига ўзига хос бўлган талаблар қойилади.

Мактабгача таълим

Мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбияси учун мўлжалланган ўқув адабиётлар қуйидаги талаблар асосида яратилади:

- мактабгача таълимнинг давлат талабларига жавоб бериши;
- миллий ва умумбашарий қадриятлар ҳамда анъаналар, ўзбекона одоб-ахлоқ ва меҳр оқибатнинг болалар онгига сингдирилишига эътибор қаратилиши;
- болаларнинг соғлом ва жисмонан бақувват тарбияланишига хизмат қилиши;
- болалар нутқи, уларнинг билимларга қизиқиши ва интилишини ривожлантиришга қаратилиши;
- тасвирий санъатдан илк тушунчалар ҳосил қилиш ва шу соҳада тегишли амалий машғулотлар ўтказишга қаратилиши; маданий-эстетик тарбия, бадиий меҳнат, мусиқий саводхонлик ва оммавий фаолият билан боғлиқ машғулотлар ўтказишга мўлжалланган бўлиши;
- бола тафаккурини ривожлантирувчи ва мустақил фикрлаш малакаларини шакллантирувчи ахборотларга бой бўлиши, мазкур таълим турига оид янги педагогик технологиялардан фойдаланилиши ҳамда мактабдаги таълимга тайёргарликни таъминлаши;
- шахсий гигиена ва экологик таълим-тарбия бойича бола ёшига мос равишда зарур тушунча ва билимларни бериш вазифасини ўташлиги.

Умумий ўрта таълим

Умумий ўрта таълимдаги ўқув адабиётларга қойиладиган талаблар:

- ўқувчиларнинг ёши ва психо-физиологик ривожланиш хусусиятлари ҳисобга олиниши, санитария-гигиёник талабларга жавоб бериши;
- фаннинг ўқув дастуридаги мавзулар тўла ёритилиши;
- фанлараро боғлиқликнинг таъминланиши, билимларни баён этишга муаммоли ёндашиш усулини қўллаш;
- мавзуларнинг оддий ва содда тилда, тушунарли ва раво баён этилиши ҳамда ўқувчиларда билим олишга интилиш ҳисси, мустақил фикрлаш малакаларининг шаклланишига хизмат қилиши;
- ўқув адабиёти дизайни тегишли ўқув фани мазмунига мутаносиблигининг таъминланиши;
- муайян фан бойича 1-9 синфларда ҳамда ўрта махсус, касб-хунар таълими турида бериладиган билимлар орасидаги узвийликнинг таъминланиши;
- ўқув адабиётнинг ҳажми (босматабок) муайян фаннинг ўқув дастури ва

ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражасидан келиб чиққан холда белгиланиши;

- ўқув адабиёти муқобил вариантларда яратилиши ва чоп этилиши.

Ўрта махсус, касб-хунар таълими

Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги ўқув адабиётларга қуйидаги қўшимча талаблар қойилади:

- касбга қизиқишни кучайтириш, уни мустахкам эгаллашга ва замонавий билимлар асосида рақобатбардош мутахассислар чиқишини таъминлаши;

- мустақил ва эркин фикр юритиш, масъулиятли қарорлар қабул қилишга кодир бўлган шахсларни тарбиялаши;

- қайси фанга тегишлилигидан қатий назар назарий билимлар амалиёт билан кенг боғлиқлигининг таъминланиши;

- ўқувчида яхлитликни идрок қилиш хисси шаклланиши учун барча маълумотлар мантиқий бир тизимда берилиши;

- муайян фан соҳасига хос хусусиятлардан келиб чиқиб, эстетик ва дизайн

кўрсаткичларда илм-фан ютуқларини тасвирлайдиган кургазмали маълумотлар қурилма, аппаратлар ёки уларнинг маълум қисмлари ва бошқалар турли рангда берилишига эътибор қаратилиши.

Олий таълим

Олий таълимнинг бакалаврият ва магистратура босқичларида ўқитиладиган фанлар ва уларга тегишли ўқув адабиётларнинг мазмун-моҳияти ниҳоятда чуқур илмий-услубий, юқори сифат-миқдор кўрсаткичларда бўлишлиги тақозо этилади:

- ўқув адабиётлардаги ҳар бир боб ёки мавзунинг мазмуни тушунарли, илмий ғоя ва тушунчалар моҳияти аниқ ва равшан баён этилиши;

- матнни хотирада сақдашни осонлаштириш, мавзулар ихчам чизмалар, турли тасвирий ифодалар, жадвал ҳамда расмлар билан таъминланиши;

- аниқ ва табиий фанлар бойича илмий тушунча ва ғоялар, қонун ва қонуниятлар, тарихий ходиса ва ижтимоий жараёнларнинг хаётийлиги;

- таҳлилий муносабатнинг етарли даражада бўлиши;

- муаллиф ва талаба ўртасида фикрларнинг мантиқий баёни жараёнида ўзаро боғлиқлиги таъминланиши;

- мавзуларнинг бир-бирига мантиқан боғлиқлиги ва кетма-кетлигининг сақланиши.

Олий ўқув юртидан кейинги таълим

Жамиятнинг юқори малакали илмий ва илмий-педагогик кадрларга бўлган эҳтиёжларини таъминлашга қаратилган бўлганлигини инобатга олиб, ушбу таълим туридаги ўқув адабиётлари (олий таълимда қўлланиладиган адабиётлар билан биргаликда даврий, илмий, илмий-услубий нашрлар, илмий монографиялар, шархлар, дайжестлар, таржима адабиётлар) қуйидаги талабларга жавоб бериши керак:

- илм-фаннинг сунгги ютуқлари ёритилиши илмий тадқиқотларни талаб даражасида олиб боришга хизмат қилиши;
- тегишли соҳа менежментига оид стратегик вазифаларни ўзида акс этиши;
- маънавий-маърифий ва ўқув-тарбиявий фаолиятни илмий асосда олиб боришга қаратилиши.

Электрон ўқув адабиётларини яратиш босқичлари

Ўқув адабиётларининг янги авлодини яратишга қойиладиган талаблар

Кадрлар тайёрлаш миллий моделига мувофиқ Узлуксиз таълим тизимида ўқув адабиётлари таълим турлари бойича тасдиқланган давлат таълим стандартлари (ёки давлат талаблари) асосида, муайян фаннинг ўқув адабиётлари мазкур таълим турида ўқитиладиган фанлар билан ўзаро боғлиқликни ва бошқа таълим турларида ушбу фаннинг ўқув дастурларидаги узвийликни таъминлаган ҳолда тайёрланади. Ўқув адабиётлар белгиланган тартибда ҳар томонлама экспертизадан ўтказилади.

Ҳар бир таълим тури учун яратилаётган ўқув адабиётларига психологик-педагогик, услубий-дидактик, санитария-гигиёлик ва бошқа талаблар алоҳида белгилаб қойилади. Узлуксиз таълим тизимининг барча турларида фундаментал билимлар бойича ўқув адабиётлари асосан анъанавий босма шаклда тайёрланади.

Электрон ўқув адабиётлари билим оловчиларнинг тасаввурини кенгайтиришга, дастлабки билимларини ривожлантиришга ва чуқурлаштиришга, қўшимча маълумотлар билан таъминлашга мўлжалланган бўлиб, купрок чуқурлаштириб ўқитиладиган фанлар бойича яратилади. Узлуксиз таълим тизимида фан ва технологияларнинг ривожланиши сари мазмуни тез ўзгарувчан, чуқурлаштириб ўқитиладиган, касбий ва махсус фанлар бойича асосан кам ададли электрон ўқув адабиётлари тайёрланади. Ўқув адабиётларнинг мазмуни билим оловчиларда мустақил ва эркин фикрлаш, олинган билимларни босқичма-босқич бойитиш,

мукаммаллаштириб бориш, мустақил таълим олиш, янги билимларни ўқув адабиётлардан излаб топиш кўникмаларини ҳосил қилишни таъминлаши керак.

Электрон ўқув адабиётларини яратиш ва амалиётга жорий этиш уч боскичда амалга оширилади:

1. Ташкилий-тайёргарлик босқичи (2002-2003 йиллар):

- электрон ўқув адабиётларнинг илмий-услубий, ташкилий, молиявий ва технологик асосларини ишлаб чиқиш ҳамда барча ўқув фанлари бойича уларни яратиш;

- таълим муассасаларида электрон ўқув адабиётларидан фойдаланишга мўлжалланган ахборот технологиялари воситаларини ривожлантириш ва масофавий ўқитиш марказларини ташкил этиш;

- қайта тайёрлаш ва малака ошириш тизимлари, олий таълим муассасалари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқув жараёнига электрон ўқув адабиётларини татбиқ этиш ва қўллаш борасида илмий-услубий втадқиқотларни ўтказиш.

2. Тажриба-синов босқичи (2004-2005 йиллар):

- тегишли таълим турларида электрон ўқув адабиётлардан фойдаланишга киришиш ва ўқитиш технологияларини синовлардан ўтказиш;

- таълим муассаларининг техник инфратўзилмасини такомиллаштириш ва компьютер дастурлари бойича моддий-техник таъминотини талаб даражасига чиқариш.

Электрон ўқув адабиётларидан фойдаланишни республика ягона таълим тармоғи имкониятлари доирасида кенгайтириш.

Ўқув жараёнида кенг фойдаланиш босқичи (2006 йилдан бошлаб):

- ўқув адабиётларнинг янги авлодини (шу жумладан, лотин алифбосида) кенг ишлаб чиқариш ва таълим муассасаларини таъминлаш;

- электрон ўқув адабиётларни тегишли таълим турлари ўқув жараёнида ялпи қўллаш;

- таълим муассасаларида электрон ўқув адабиётларнинг кутубхонасини ташкил этиш.

4.«Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойихалаштириш» курсининг мақсади ва вазифалари

ДТС га мувофиқ дефектология факультети битирувчилари қуйидаги касбий фаолият турлари билан шуғулланиши мумкин:

- ўқитувчилик: махсус мактаб, мактаб-интернатларда;
- тарбиячилик: махсус мактабгача таълим муассасаларида;
- ўқув-методик: мазкур йўналишда таълимни амалга оширадиган вазирликлар метод кабинетларида, уларнинг соҳавий булинма ва бошқармаларида;
- илмий-тадқиқотчилик: илмий-тадқиқот муассасаларида ва ш.к.

Шунга кўра, махсус фанларни ўқитиш бир пайтнинг ўзида махсус педагогика ва психология бўйича фундаментал билимлар бериш, умумтаълим ва махсус мактабгача таълим муассасалари ҳамда мактабларда, мактабдан ташқари муассасаларда тарбия ва ўқув фанларини ўқитиш методикаси, психологик-педагогик ташхис ва логопедияга ўқитиш; илмий-тадқиқотчилик малака-ларини, жамоатчилик ва ҳамкасблари ўртасида маърифий ва тарғиботчилик фаолиятини юритиш, дефектологик билимлар, шунингдек, имконияти чекланган шахслар ҳуқуқлари соҳасида тарғибот ишларини олиб бориш малакаларини шакллантиришни ўз ичига олиши лозим.

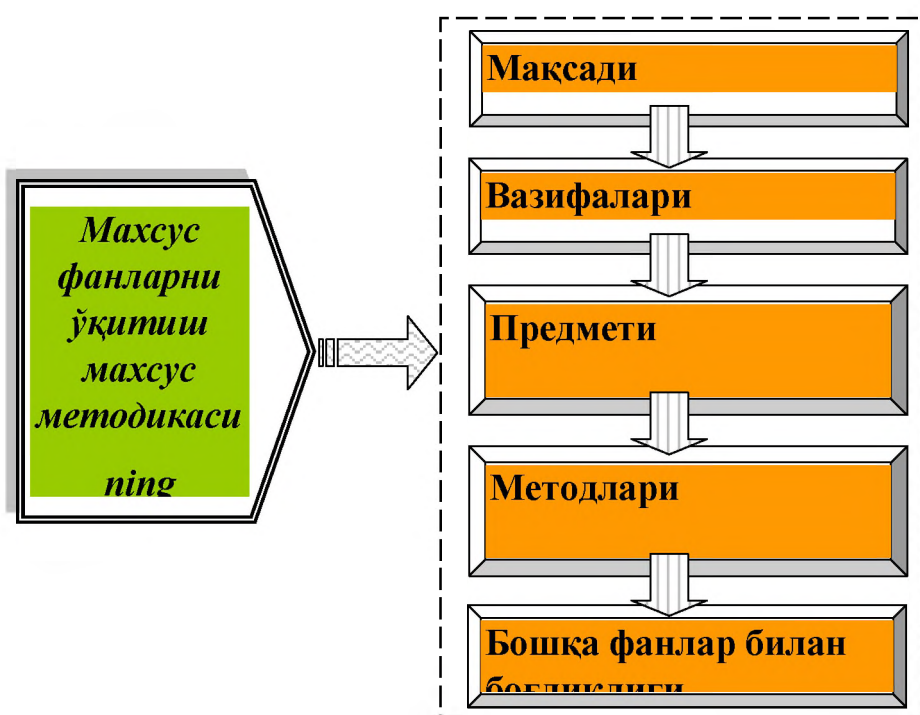
Бу, ўз навбатида, «Махсус фанларни ўқитиш методикаси» курсининг мақсад ва вазифаларини белгилаб беради.

Курснинг мақсади магистрларни назарий ва амалий жиҳатдан бакалавр-дефектологларга, «амалий дефектолог» мутахассислиги бўйича ўқиётган шахсларга, малака ошириш утаётган, ҳамда тегишли мутахассислик бойича коллеж ва лицейларда тахсил олаётган ўқитувчиларга дарс бериш, шунингдек, талабаларнинг илмий-тадқиқот ишларига раҳбарлик қилишга тайёрлашдан иборат.

Курснинг вазифалари:

- магистрнинг ўқитиш соҳасидаги компетентлигини: ўрта махсус касб-хунар ва олий таълим муассасаларида ўқитиш, бу фаолиятнинг ҳуқуқий-меърий таъминоти асосларига оид билимларини шакллантириш;
- магистрантни мутахассислик фанларини ўқитишни ташкил қилиш шакллари билан таништириш ҳамда унинг Маруза, амалий, лаборатория ва семинар машғулотида давомида таълим жараёнини режалаштириш малакаларини шакллантириш;
- магистрантни мутахассислик фанларини ўқитиш ҳамда баҳолаш методлари билан таништириш ҳамда унинг замонавий педагогик технологияларни қўллаш, таълим оловчиларнинг ўқишдаги ютуқларини мониторинг ва ташхис қилиш, таълим натижаларини баҳолашнинг замонавий воситаларидан фойдаланиш билан боғлиқ малакаларини шакллантириш;
- магистрантнинг махсус ва инклюзив таълим, имконияти чекланган шахслар ҳуқуқлари соҳасида дунёқараш компетенцияларини шакллантириш.

«Махсус фанларни ўқитиш методикаси» курси замонавий умумий ва махсус педагогика ва психология, фалсафа фанлари ютуқларига таянади. Курсни ўрганишда таълим дастури, олий таълимнинг давлат стандарти, Ўқув режа, Маруза, амалий машғулот, семинар, лаборатория иши, педагогик амалиёт, битирув-малакавий иш, синов, имтихон, рейтинг, курс иши, реферат, конспект, талабаларнинг илмий-тадқиқот ишлари каби тушунчалар ёритилади. Курс олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида таълим бериш ва талабаларнинг илмий-тадқиқот ишларига раҳбарлик қилишга тайёрлашга йўналтирилган

Назорат учун саволлар

1. Дефектологлар тайёрлаш жараёнини бошқарувчи ҳуқуқий-меёрий ҳужжатлар иерархиясини ёритиб беринг.
2. Мутахассислик фанлари Ўқув режада қандай ўрин тутди ва қандай тоифаларга бўлинади?
3. Бакалавр дефектологларнинг касбий фаолияти ва мутахассислик фанларини ўқитишда қандай боғлиқлик мавжуд?
4. Ўзбекистонда дефектологлар тайёрлашни такомиллаш-тиришнинг асосий йўналишларини айтиб беринг.
5. « Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойihalаштириш » курси-нинг мураккаблиги нималардан иборат?
6. Давлат таълим стандартларида қандай ахборотлар жамланган бўлади?
7. Ихтисослик ва умумкасбий фанларни бир-бирдан фарқи нимада?
8. Ўқув режа нимани назарда тутди?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
- 10.Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
- 11.Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
- 12.Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
- 13.Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
- 14.Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
- 15.Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
- 16.Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
- 17.Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

2 - Мавзу: Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанини ўқитишда инновацион таълим

Режа:

1. “Ўқитиш методикаси” ва “Педагогик технология” тушунчаларининг тавсифи.
2. “Ўқитиш методикаси ва “Таълим технологияси” тушунчаларининг қиёсий тахлили.
3. Илғор педагогик технологияларни тадбиқ этишда анъанавий инновацион ёндошувни уйғунлаштириш зарурияти.
4. Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион таълим методаларини қўллаш.

Асосий атама ва тушунчалар

Инновация, таълим методлари, ўқитиш методикаси, педагогик технология, дидактик ойинли технологиялар, педагогик технологиялар, анъанавий дарс, ақлий хужум, кичик гуруҳларда ишлаш, давра суҳбати, ишбоп ойин методи, ролли ойин методи, бахс-мунозара методи, муаммоли вазият, лойиха методи, муҳандислик-педагогик фаолият, таълим олувчи фаолият, йўналтирувчи матн.

1.Замонавий шароитда яхлит педагогик жараён, унинг алоҳида таркибий қисмлари, педагогик фаолиятни амалга ошириш билан боғлиқликда “методика” ва “технология” тушунчалари кўп қўлланилади. Ҳатто, мазкур тушунчалар моҳиятини тавсифлашда ҳам хилма-хил ёндашувлар мавжуд бўлиб, педагогик соҳада фаолият юритувчи шахслар ўртасида ҳам кўпгина тортишув, бахс-мунозараларга сабаб бўлиб келмоқда. Педагогик адабиётларни таҳлил қилиш, маълумотларни умумлаштириш орқали мазкур тушунчаларнинг аниқ таърифини шакллантириш мумкин.

Умумий маънода “методика” тушунчаси маълум бир ишни бажариш учун зарур бўладиган метод ва усуллар йиғиндиси. Кўпгина изоҳли луғатларда ҳам “Методика – қатъий кетма-кетликка (алгоритмик характерга), илгари ўрнатилган режа (қоида), тизимга аниқ риоя қилиш бўлиб, бирор бир ишни мақсадга мувофиқ ўтказиш методлари, йўллари мажмуаси”ни ифода этиши кўрсатиб ўтилган⁴.

“Методика” тушунчасига берилган хилма-хил таърифларга таянган ҳолда қуйидаги умумлашмаларга келиш мумкин:

1) методика – бу ўқитувчи ишини ташкил этишнинг шакл, метод ва воситалари;

2) маълум бир фаолиятини амалга ошириш учун зарур бўлган метод ва усуллар йиғиндиси;

3) билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш жараёнини мақсадга йўналтирилган тарзда ташкил этиш, режалар ва тизимли амалга оширишга ёрдам берувчи усуллар йиғиндиси.

“Методика” тушунчаси турли фанларни ўқитиш билан ҳам боғлиқликда қўлланилиб, маълум соҳани ўқитиш жараёни, мазмуни, қонуниятлари, тамойиллари, шакл, метод ва воситалари йиғиндисини ўзида ифода этади. Педагог олим А.М.Столяренконинг фикрича, “Ўқув фанларини ўқитиш методикаси методика маълум бир педагогик вазифаларни ҳал этиш билан боғлиқ метод, методик усуллар, восита ва ташкилий чора-тадбирлар мажмуидир”⁵. Г.М.Коджаспирова, А.Й.Коджаспировларнинг фикрича, “Ўқитиш методикаси педагогик фаолиятни амалга оширишнинг аниқ усуллари, услублари ва техникасидир”⁶.

Ўқитиш методикасига қўйиладиган зарурий талабларга қуйидагилар киради:

- 1) ҳаёт билан уйғунлик;
- 2) қайта ишлаб чиқишга йўналганлик;
- 3) аниқлик;
- 4) режалаштирилган ҳаракат мақсад ва вазифаларига мослик;
- 5) асосланганлик;
- 6) натижавийлик.

Юқоридаги фикрларни умумлаштириб айтганда, ўқитиш методикаси ўзида:

⁴ Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O., Usmanov N. *Pedagogika fanidan izohli lug'at.* – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2009. – B.311;

Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999; Словарь бизнес-терминов. Академик.ру. 2001.

⁵ Столяренко А.М. Психология и педагогика. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – С.368.

⁶ Коджаспирова Г.М. и Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ», 2005. – С.174.

- таълимнинг мақсад ва вазифаларини – таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи, таъкилий;

- таълимнинг қонуният ва тамойилларини;

- таълим мазмунини;

- таълимни таъкил этишининг асосий ва ёрдамчи шаклларини;

- таълимнинг умумий ва хусусий методларини;

- ўқув воситалари;

- ўқитиш натижасини акс эттиради.

Ана шу асосдан келиб чиққан ҳолда, қуйида ўқитиш методикаси моҳиятини ёритиб берувчи асосий тушунчаларга изоҳ бериб ўтамиз:

1) *ўргатиш* – ўқитиш мақсадини амалга ошириш бўйича педагогнинг тартибланган фаолияти;

2) *ўрганиш* – англаш, машқ қилиш, ва эгалланган тажрибалар асосида хулқ-атвор ва фаолиятнинг янги шаклларини эгаллаш жараёни, олдин эгалланганлари ўзгаради;

3) *ўқитиш* – қўйилган мақсадга эришишга йўналтирилган педагог билан талабаларнинг тартибланган ўзаро ҳаракати;

4) *таълим* – ўқитиш жараёнида эгалланадиган билим, кўникма, малакалар, фикрлаш усуллари тизими;

5) *билим* – маълум бир фанни назарий ўзлаштиришни акс эттирадиган инсон ғоялари йиғиндиси;

6) *кўникма* – эгалланган билимларнинг аниқ хатти-ҳаракатдаги ифодаси, ўзлаштирилган билимларни амалиётга қўллаш усуллари эгаллаш;

7) *малака* – автоматлашган, бирор бир учул билан беҳато бажариш, кўникманинг такомиллашган даражаси;

8) *мақсад* – ўқитишнинг нимага қаратилганлиги, унинг кучлари келгусида қай йўсинда сафарбар этилиши;

9) *мазмун* – ўқитиш жараёнида эгалланиши лозим бўлган илмий билим, амалий кўникма ва малакалар, фаолият, фикрлаш усуллари тизими;

10) *таъкил этиш* – қўйилган мақсадни яхши амалга ошириш учун унга зарурий шаклни тақдим этадиган, аниқ мезонлар бўйича тартибланган дидактик жараён;

11) *шакл* – ўқув жараёнининг ташқи ифодаси, унинг ички моҳияти, мантиғи, мазмуни учун қобик;

12) *метод* – ўқитишнинг мақсад ва вазифаларига эришиш (амалга ошириш) йўли;

13) *восита* – ўқув жараёнининг предметли қўллаб-қувватланиши, янги материални ўзлаштириш жараёнида ўқитувчи ва талабалар томонидан фойдаланиладиган объект;

14) *натижа* – ўқув жараёнининг сўнгги маҳсули, белгиланган мақсадларнинг амалга ошганлик даражаси.

Илм-фан ва ишлаб чиқапишнинг жадал ривожланиши жамиятни иқтисодий тапаққий эттириш билан бир қатопда ижтимоий муносабатлар мазмунида ҳам туб ўзгапишлапнинг пўй беришига замин япатмоқда. Шунингдек, иқтисодий соҳада бўлгани сингари ижтимоий, шу жумладан, таълим соҳасида ҳам технологик ёндашувни татбиқ этишга катта аҳамият қаратилмоқда.

“Технология” юнонча сўз бўлиб, “*techne*” – маҳорат, санъат ва “*logos*” – тушунча, таълимот, фан маъносини англатади. “Таълим технологияси” иборасининг маъноси – (инглизча “*An educational technology*”) таълим жараёнини юксак маҳорат билан санъат даражасида ташкил этиш тўғрисида маълумот берувчи фан, таълимот демакдир. Айни вақтда мазкур тушунчанинг таърифи ҳамда унинг моҳияти борасида ягона ғоя мавжуд эмас. Бу назария моҳиятининг ёпитилишига нисбатан турли ёндашувлар мавжуд.

“Педагогик технология – бу таълим шакллари жадаллаштириш вазифасини кўзлаган ўқитиш ва билимларни ўзлаштиришнинг барча жараёнларини техника ва инсон омилларида ва уларнинг биргаликдаги ҳаракатлари воситасида яратиш, татбиқ этиш ва белгилашнинг изчил методидир” (*ЮНЕСКО*).

“Педагогик технология – педагогик мақсадларга эришишда фойдаланиладиган шахсий имкониятлар, жиҳозлар ва методологик воситаларда амалда бўлишнинг тизимли йиғиндиси ва тартибини билдиради” (*М.В.Кларин*).

“Педагогик технология – ўзида турли муаллифлар (манбалар)нинг барча таърифлари мазмунини қамраб олган мазмуний умумлашма ҳисобланади”. (*Г.К. Селевко*).

“Педагогик технология – психологик ва педагогик ўғитлар йиғиндиси бўлиб, шакллар, методлар, усуллар, ўқитиш йўллари, тарбиявий воситаларнинг махсус тўпламидир. Айни замонда у педагогик жараённинг ташкилий-методик омилини ҳам билдиради” (*Б.Т.Лихачев*).

“Педагогик технология – ўқув жараёнини амалга оширишнинг мазмуний техникаси” (*В.П.Беспалко*).

“Педагогик технология – режалаштирилган ўқитиш натижаларига эришиш жараёни тавсифи” (*И.П. Волков*).

“Технология – ишлов бериш, ҳолатни ўзгартириш санъати, маҳорати, малакаси ва методлар йиғиндиси” (*В.М.Шепел*).

“Педагогик технология – ўқув жараёнини технологиялаштириб, унинг қайта тикланувчанлигини ҳамда педагогик жараён барқарорлигини ошириб,

бу жараён иштирокчисининг субъектив хусусиятларидан уни озод қилади”.
(В.М.Манахов).

“Педагогик технология -тизимли, технологик ёндашувлар асосида таълим шакллари кулайлаштириш, натижасини кафолатлаш ва объектив баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларнинг ўзапо таъсирини инобатга олиб, таълим мақсаддапани ойдинлаштириб, ўқитиш ва билим ўзлаштириш жараёнларида қўлланадиган усул ва методлар мажмуидир”.
(М.О.Очилов).

“Педагогик технология бу ўқитувчи (тарбиячи) томонидан ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчиларга таъсир кўрсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгилаб олинган шахс сифатларини шакллантириш жараёни” (Н.Саидахмедов).

“Педагогик технология бу муайян лойиҳа асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йўналтирилган ҳамда йшбй мақсаднинг натижаланишини кафолатловчи педагогик фаолият жапаёнининг мазмўнидир” (Ў.Қ.Толипов).

Юқорида келтириб ўтилган фикрлардан келиб чиққан ҳолда айтиш мумкинки, педагогик технологиянинг аҳамияти аввал ўзлаштирилган назарий билимлар билан янги ўзлаштирилган билимлар орасида мўстаҳкам боғланишларнинг юзага келиши билан белгиланади. Мазкур жараёнда қуйидаги қоидаларга амал қилиш талаб этилади:

- *тенг қийматли (эквивалент) амалиёт қоидаси:* таълим олийчилиқнинг таълимжапаёнидаги хатти-ҳапакатлапи тест ўтказиш ёки имтиҳон давпида таълим олийчи томонидан ташкил этилиши кўтиладиган хатти-ҳапакатлапга тўла мос келади;
- *ўқитиш амалиёт қоидаси:* таълим олийчилиқ содир этилиши кўтилаётган хатти-ҳапакатлапини ташкил этиш мажбўрпийятига эга бўлмай, балки моҳиятан шўндай бўлган шапоитлапда машқ қилиш имкониға эга бўладилап;
- *натижаларни аниқлаш қоидаси:* таълим олийчиға йнинг ҳап бир хатти-ҳапакатининг мазмўнини баҳолаш натижаларни бўйича маълўмот бериш, мазкўп шаптға аксапийт ҳоллапда жоппий назопатни ташкил қилиш жапаёнида пиоға этилади;
- *пағбатлантириш қоидаси:* талабанинг мақбўл хатти-ҳапакатлапини пағбатлантириб бопиш, педагогик фаолият жапаёнида талаба томонидан содир этилган салбўй хатти-ҳапакатлап йчўн йнга танбех бепилмайди, балки йларни баптапаф этиш истагини юзаға келтипўвчи амалий кўпсатма бепилади. Масалан, “яна бир марта йпиниб кўп”, “янада чўқўппоқ ўйлаб кўп”, “масалани ҳал этишнинг янада осонпоқ йўли бор, йни топишға йпиниб кўп” ва ҳакозолап.

Таълим амалиётида “педагогик технология” тушунчаси уч даражада қўлланилади:

Умумпедагогик (макро) даража. Мазкур даражага мувофиқ келадиган технологиялар яхлит педагогик жараёнга тегишли бўлиб, таълим тизимининг барча турларида қўллаш имконини беради.

Хусусий-методик (мезо) даража. Ушбу даража ўзида маълум бир ўқув фани, алоҳида таълим олувчилар гуруҳи, маълум ихтисосликка мансуб педагогларга йўналганликни акс эттиради.

Локал даража (микро). Мазкур даражага тегишли технологиялар ўқув-тарбия жараёнининг алоҳида таркибий қисми, алоҳида шахс сифатларини шакллантириш, махсус ўқув кўникма ва малакаларини таркиб топтиришга хизмат қилади.

Педагогик технологияга хос яна бир муҳим жиҳат унинг алоҳида таснифий белгиларга эга бўлишидир. *Қар қандай педагогик технология қуйида таснифий белгиларга тўлиқ жавоб бериши лозим:* 1. Қўлланилиш даражаси ва тавсифи. 2. Фалсафий асоси. 3. Методологик ёндашуви. 4. Ривожланишнинг етакчи омиллари. 5. Тажрибани ўзлаштиришнинг илмий концепцияси. 6. Шахсни ривожлантириш соҳасига йўналганлиги ва тузилиши. 7. Мазмунли тавсифи. 8. Ижтимоий-педагогик фаолият тури. 9. Қўлланиладиган методлари. 10. Ташкилий шакллари. 11. Таълим олувчига ёндашув ва ўзаро ҳаракат таъсири. 12. Модернизацион йўналиши ва анъанавий тизимга муносабати. 13. Қўлланилиш тоифаси.

Қуйида педагогик технологиянинг қўлланилиш даражаси ва таснифий белгиларининг моҳиятини ифода этувчи айрим мисолларни келтириб ўтамыз:

И. Технологиянинг номланиши: Юксак маънавиятли шахсни шакллантириш тарбия технологияси.

Технологиянинг таснифий белгилари:

- *қўлланилиши даражаси ва тавсифи:* умумпедагогик даражадан микротехнология даражасигача;
- *фалсафий асоси:* 1) инсонпарварлик; 2) барча хилма-хил концепциялар;
- *методологик ёндашуви:* тизимлилик, шахсга йўналтирилганлик, индивидуаллик, фаолиятли ёндашув, кадриятга йўналтирилган ёндашув;
- *ривожланишнинг етакчи омиллари:* 1) социоген; 2) психоген;
- *тажрибани ўзлаштиришнинг илмий концепцияси:* ассоциатив-рефлекторли + фаолиятли + ривожлантирувчи + интериоризаторли;
- *шахсни ривожлантириш соҳасига йўналганлиги ва тузилиши:* БМО (билим, малака, одат) + ЭАС (эстетик-ахлоқий соҳа) + ЎЗБМС (ўз-ўзини бошқариш механизми соҳаси)+ХАС (харакатли-амалий соҳа);
- *мазмунли тавсифи:* таълимий, тарбиявий, технократик;
- *ижтимоий-педагогик фаолият тури:* ижтимоийлаштириш;

- *қўлланиладиган методлари*: 1) изланишли; 2) хилма-хил тарбия методларидан фойдаланиш;
- *ташкилий шакллари*: 1) индивидуал; 2) барча тарбия шакллари;
- *қўлланиладиган воситалари*: 1) аудиовизуал; 2) барча тарбия воситалари;
- *тарбияланувчига ёндашув ва тарбиявий ўзаро ҳаракат тавсифи*: шахсга йўналтирилган;
- *модернизацион йўналиши ва анъанавий тарбиявий тизимга муносабати*: мотивацион, мазмунли, фаолиятли ва кадриятга йўналтирилган функцияни кучайтириш асосида;
- *қўлланилиши тоифаси*: оммавий, барча тоифадаги тарбияланувчилар учун⁷.

ИИ. Технологиянинг номланиши: Фалсафий-антропологик ёндашув асосида талабаларнинг тарихий тафаккурини шакллантириш технологияси.

Технологиянинг таснифий белгилари:

- *қўлланилиши даражаси ва тавсифи*: хусусий даражада қўлланилиш тавсифига эга мезотехнология;
- *фалсафий асоси*: 1) антропологик; 2) онтологик; 3) диалогик;
- *методологик ёндашуви*: инсонпарвар, алгоритмли, амалий йўналтирилган, кадриятга йўналтирилган ёндашув;
- *ривожланишнинг этакчи омиллари*: 1) социоген; 2) психоген;
- *тажрибани ўзлаштиришнинг илмий концепцияси*: ассоциатив-рефлекторли + фаолиятли + ривожлантирувчи + бихевиористик;
- *шахсни ривожлантириш соҳасига йўналганлиги ва тузилиши*: БМО (билим, кўникма ва малака) + ЎзБМС (ўз-ўзини бошқариш механизми соҳаси) + ҲАС (ҳаракатли-амалий соҳа);
- *мазмунли тавсифи*: умумтаълимий;
- *ижтимоий-педагогик фаолият тури*: таълимий (дидактик), тарбиявий, ривожлантирувчи;
- *қўлланиладиган методлари*: 1) диалогли; 2) вазиятли; 3) бир-бирига тушунтириш; 4) бир-бирига ўргатиш; 3) мустақил иш; 4) харита билан ишлаш; 5) ўйин; 6) изланишли-тадқиқотчилик;
- *ташкилий шакллари*: 1) индивидуал; 2) гуруҳли; 3) жуфтликларда ишлаш; 4) жамоавий;
- *қўлланиладиган воситалари*: 1) таркатма материаллар; 2) ҳужжатли фильмлар; 3) бадий адабиётлар; 4) мультимедиа;
- *талабага ёндашув ва тарбиявий ўзаро ҳаракат тавсифи*: шахсга йўналтирилган;

⁷ Қаранг: Юксак маънавиятли шахсни шакллантириш тарбия технологияси. Монография. – Т.: "Ған ва технологиya" нашриёти, 2012.

- *модернизацион йўналиши ва анъанавий таълим тизимга муносабати:* ижтимоий-тарбиявий функцияни кучайтириш асосидаги педагогик технология;

- *қўлланилиш тоифаси:* умумий ўрта таълим мактаблари талабалари учун⁸.

ИИ. Технологиянинг номланиши: Меҳрибонлик уйлари тарбияланувчиларида толерантлик фазилатини шакллантириш технологияси.

Технологиянинг таснифий белгилари:

- *қўлланилиш даражаси ва тавсифига кўра:* локал даражада қўлланилиш тавсифига эга микротехнология;

- *фалсафий асосига кўра:* кадриятга йўналтирилган, инсонпарвар;

- *тажрибани ўзлаштиришнинг илмий асосига кўра:* ассоциатив-рефлекторли ва интериоризаторли;

- *шахс ривожланишининг етакчи омилига кўра:* социоген ва психоген;

- *тузилиши ва мазмунли тавсифига кўра:* ижтимоий, тарбиявий.

- *қўлланиладиган метод, усул ва воситаларига кўра:* муаммоли, ривожлантирувчи, диалогли⁹.

“Методика” ва “технология” тушунчалари таҳлили асосида хулоса қилиш мумкинки, мазкур тушунчалар ўзаро алоқадорлик ва умумийликка эга бўлиши билан бирга айрим ўзига хосликлар билан ҳам тавсифланади.

2.Маълумки, сўнгги йилларда таълим-тарбияга технологик ёндашувнинг кенг миқёсда татбиқ этилиши педагогиканинг алоҳида соҳаси ҳисобланган “методика” билан “технология” тушунчаларининг моҳиятини аниқлаштириб олишга алоҳида эҳтиёж сезилмоқда. Чунки аксарият ҳолларда мазкур тушунчаларнинг моҳиятини аниқ фарқлай олмаслик натижасида уларнинг бирини иккинчисидан устун қўйиш, ёхуд уларнинг ўрнини алмаштирган ҳолда қўлланилиши кўзга ташланмоқда.

Албатта, “методика” ва “технология” тушунчалари моҳиятини тушуниришда аниқ чегара қўйиш бир оз мураккаб масала. Бироқ уларнинг ўзига хосликларини таҳлил этиш, айрим фарқли жиҳатларни ажратиб кўрсатишга имкон беради.

Методика – бу хусусий дидактика, яъни бирор бир фанни ўқитиш назарияси. Ўзаро таъсир этишнинг турли шакллари ўрганиш асосида

⁸ Қаранг: Михлиев А. Ўқувчиларда тарихий тафаккурни шакллантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2012.

⁹ Юсупова Г. Меҳрибонлик уйлари тарбияланувчиларида толерантлик фазилатини шакллантириш технологияси. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2011. – Б.24–25.

бирор фанни ўқитиш ва ўрганиш йўллари ўқув фани методикаси ишлаб чиқади ва таълим оловчиларга таъсир этишнинг аниқ тизимини ўқитувчиларга таклиф этади. Бу тизимлар ДТС, ўқув дастури ва дарсликларда очиб берилувчи таълим мазмунида ўз аксини топади ҳамда таълим методлари, шакллари ва воситалари орқали амалга ошади. Ўқув фани методикаси дидактика билан мустаҳкам боғланган ва унинг умумий қоидаларига таянади. Тарбия тамойилларига асосланиб эса, методика ўқув фани мақсади, унинг таълим оловчи шахсини ривожланишидаги аҳамиятини очиб беради.

Дидактика турли таълим муассаларида хилма-хил ўқув фанларини амалга ошириладиган ўқув жараёни-нинг умумий қонуниятларини акс эттиради. Табиийки, ҳар бир ўқув фани ўзига хос хусусиятлари, қонуниятларига эга, ўзининг алоҳида методлари ва таълимни ташкил этиш шакллари талаб этади. Мазкур масалалар билан хусусий методика, ёки алоҳида ўқув фанларини ўқитиш методикаси (тарих, математика, педагогика, психология ва бошқалар) шуғулланади.

Таълимни технологиялаштириш – бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида таълим мақсадларига эришишнинг энг мақбул йўллари ва самарали воситаларни тадқиқ қилувчи ва қонуниятларни очиб берувчи педагогик йўналишдир. Таълимга технологик ёндашиш – бу маълумот ва таълим мазмунини атрофлича таҳлил қилиш йўли билан ўқув-тарбия жараёнининг умумий, хусусий мақсадларини таҳлил қилиш, ўқитувчи ва талаба мақсадларининг учрашган нуқталарида (ўқитиш мақсади, ўқиш мақсади) таълимнинг дидактик мақсадини белгилаш асосида таълимни лойиҳалаш ва амалга ошириш йўллари билан мўлжалдаги эталонга эришишдир. Умуман, таълим технологияси ҳақида гап кетганда ўзаро дахлдор қуйидаги ҳодисаларни бир-биридан фарқлашга эҳтиёж туғилади: таълимни дидактик лойиҳалаш; лойиҳани амалга ошириш; таълимнинг жорий ва оралиқ натижасига кўра дидактик лойиҳага тузатиш ва ўзгартиришлар киритиш; таълимни такрорлаш ва якуний назоратдан иборат. Бу ҳодисаларнинг биринчи ва иккинчиси анъанавий таълим тажрибасида ҳам учрайди. Таълим технологиясининг анъанавий таълим тизимидан фарқи шундаки, таълим натижаси ва унинг эталон даражасида бўлиши доимо ўқитувчи ҳамда талабанинг диққат марказида туради. Ўқитувчи таълим натижасини тез-тез текшириб, талабаларни ўзлари эришган ютуқлардан огоҳ қилиб туради ва талабалар ўзлари эришган ютуқ ва камчиликларни англаб, ютуқларини янада кўпайтиришга, камчиликларини эса бартараф этишга ҳаракат қилади. Талабалар таълимнинг зарурийлигини, улар таълим жараёнининг ҳақиқий субъектига айланган пайтида сезишади.

Сўнги вақтларда “технология” тушунчасини методикадан устун қўйишга уринишлар юзага келмоқда. Аслида “методика” тушунчаси технологиядан юқори туради. Чунки методика – бу метатехнологий. Агар мазкур тушунчани ўқув жараёнига татбиқ этадиган бўлсак, ўқув жараёни, мақсади, вазибалари, мазмуни, шакл, метод ва воситаларини белгилашга доир умумий талаблар мавжуд. Ҳар бир ўқув машғулотини амалга ошириш маълум белгиланган алгоритмик кетма-кетликка асосланади. Методика ана шу алгоритмик кетма-кетликнинг умумий ва хусусий қоидаларига асосланишни талаб этади. Ўқитувчи ўқув мақсади билан боғлиқликда машғулотни ўтказиш технологиясини эркин танлаши мумкин. Аниқроқ айтганда, ҳар бир машғулотда кутиладиган натижага мос ҳолда ўқув босқичларини алоҳида-алоҳида лойиҳалаш, ҳар бир босқичда қўлланиладиган шакл, метод ва воситаларни танлаб олиш имконияти юзага келади.

Айрим ҳолатда “методика” ва “технология” тушунчасини фарқлашда ўқитувчи ва талаба фаолиятини асос қилиб кўрсатишга ҳаракат қилинади. Яъни методикада ўқитувчининг дарс жараёнидаги фаолияти ёритиб берилса, технологияда талабаларнинг ўқув ҳаракатлари ойдинлаштирилади, деган мулоҳаза баён қилинади. Бироқ бундай ёндашувни маъқуллаб бўлмайди. “Методика” ҳам, “технология” ҳам ўқитувчи-талаба фаолиятини яхлитликда ташхис этади. Технология методикадан фарқли равишда ҳар бир босқичда ўқитувчи-талаба фаолияти мазмунини алоҳида-алоҳида ойдинлаштиради. Ҳар бир босқичда эришилган натижаларни ташхис этиб, ўз вақтида коррекциялаш имконини беради. Ана шу жиҳат таълимга технологик ёндашувнинг энг асосий характерли томонидир.

“Методика” ва “технология” тушунчаларининг баҳс доираси билан ҳам боғлиқликда айрим фарқли жиҳатларни ажратиб кўрсатиш мумкин. Жумладан, методик тизим “Қандай ўқитиш?”, “Нима учун ўқитиш?”, “Нимага ўргатиш?” каби саволларга жавоб излайди, технология эса, “Қандай тарзда самарали ўқитишга эришиш мумкин?” деган саволни марказга қўяди. Методика ўқув жараёнининг қандай тарзда ташкил этиш лозимлигини назарда тутса, технология қай йўсинда ўқув жараёнини энг қулай, мақбул тарзда амалга оширишга диққат-эътиборни қаратади.

Реал таълим амалиётида эътибор қаратиш лозим бўлган яна бир муҳим масала “метод” ва “технология” тушунчаларини бир хил мазмунда қўлланилаётганидир. Бу борада фақат амалиётчи-педагогларни айбдор дейиш ҳам ўринли эмас. Сабаби педагогик технологияга доир адабиётларда “метод” тушунчасининг ўрнига “технология” сўзини қўйиб ишлатилиш ҳолати жуда кўп учрайди. Метод – мақсадга эришиш йўли сифатида яхлит таълим жараёнининг алоҳида элементи ҳисобланади. Агар интерфаол

методларни “технология” сўзи билан ифода этаётган мутахассислар уларни қўллаш босқичма-босқич амалга оширилишини назарда тутиб, шундай ёндашувга асосланаётган бўлсалар бундай назарий-методологик асос дидактик нуқтаи назардан мутлақо хато. Чунки технологик жараён икки – лойиҳалаш ва режалаштириш босқичларидан ташкил топади. Таълим лойиҳаси маълумот мазмунини давлат стандартлари талаблари асосида таҳлил этишдан бошланади. Таҳлил маълумот мазмуни элементлари (билим, кўникма ва малакалар, ижодий фаолият тажрибаси, муносабатлар) дастурларда қандай берилганлиги, дарсликларда қандай акс эттирилганлигига қаратилади. Кейин таълим мазмуни ўрганилади, у ёки бу мазмуни ўрганишдан кўзда тутилган мақсад, таълимнинг дидактик мақсади, ўқитувчи ва талабалар мақсади, мақсадларни амалга ошириш ва ҳисобга олиш варақалари, бериладиган уй ишлари миқдори, мавзулар бўйича ўтказиладиган тест саволлари, рейтинг назорати босқичлари, эталон даражасида ўзлаштириш шакл, метод ва воситалари олдиндан белгилаб қўйилади. Бу ишларнинг барчаси таълим моделини яратишга олиб келади. Режалаштириш машғулот босқичларини лойиҳалаш, ҳар бир босқичда профессор-ўқитувчи ва талабалар фаолиятини ойдинлаштириш, қадамлар кетма-кетлигини аниқлаштиришни талаб этади. Натижада машғулотнинг технологик харитаси яратилади.

Юқоридаги фикрларни умумлаштириб айтганда, таълим технологияси ўқитиш методикаси асосида қурилиб, унинг қонуниятлари, тамойиллари, шакл, метод ва воситаларига асосланган ҳолда, қутиладиган натижаларга асосланган ҳолда ўқитиш жараёнининг ҳар бир босқичини алоҳида-алоҳида лойиҳалаш, лойиҳага мувофиқ ўқитувчи ва талаба фаолиятини аниқ белгиланган кетма-кетликда амалга оширишнинг самарали техникасидир.

3.Реал таълим амалиёти илғор педагогик технологияларни амалиётга кенг жорий этиш таълим сифатини оширишга хизмат қилишини тўлиқ тасдиқламоқда. Бироқ илғор педагогик технологияларни олий таълим жараёнига қўллаш билан боғлиқ бир қатор муаммолар ҳам кўзга яққол ташланмоқдаки, уларни эътиборга олиш ва ҳал этиш таълим сифатини оширишга хизмат қилади. Бундай долзарб муаммолар сирасига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1) олий таълимда қўллаш учун мўлжалланган интерфаол методлар таснифи ва уларнинг мазмун-моҳиятини ёритиб берувчи ўқув-услугий қўлланмаларнинг етарли эмаслиги. Гарчи республикамизда педагогик технологияга доир қатор ўқув қўлланмалар яратилган бўлишига қарамасдан, мазкур ўқув қўлланмаларда олий таълим жараёнида қўллаш мумкин бўлган интерфаол методлар ва уларни қўллашга доир методик кўрсатмалар аниқ ўз ифодасини топмаган. Мазкур ҳолат олий таълим профессор-ўқитувчиларининг интерфаол методларни қўллашга доир маълумотлардан тўла хабардор бўлмаслигига олиб келмоқда. Олий таълим муассасаларидаги

таълим жараёнини кузатиш профессор-ўқитувчилар кенг қўллайдиган интерфаол методлар жуда камчиликни ташкил этишини кўрсатади. Бундай методлар сифатида кластер, Б-Б-Б чизмаси, аклий ҳужум, “Балиқ скелети” чизмаси, “Қандай? диаграммаси” кабиларни айтиб ўтиш мумкин;

2) профессор-ўқитувчилар интерфаол методларни қўллашда методик коидаларга тўлиқ риоя этишлари лозим. Бошқача айтганда, интерфаол методлар фаннинг ўзига хос хусусияти, мавзунинг мақсад ва вазифалари, талабаларнинг ёш хусусиятлари, машғулот шакли, аудиторияда мақбул шарт-шароитнинг мавжудлиги каби жиҳатларни аниқ ҳисобга олган ҳолда қўллаш лозим. Оддий бир мисол: профессор-ўқитувчилар, айниқса, ёш ўқитувчилар деярли ҳар бир машғулотида кластер методини қўллайди. Энг қизиғи, мазкур метод орқали ўқув мақсадига эришиш мумкин ёки мумкин эмаслигидан қатъий назар ундан фойдаланиш ҳолати кўп учрайди. Бундан ташқари, уч-тўрт доирани чизиш орқали тармоқлар ҳосил қилиш ҳам мумкин эмас. Мазкур метод талабаларнинг маълум бир нарса-ходиса, жараён ёки тушунчага оид фикрларини умумлаштириш, уларни тизимлаштириш мақсадида қўлланилади. Ана шу асосдан келиб чиққан ҳолда, кластер методидан ўтилган материални мустаҳкамлаш босқичидагина фойдаланиш мумкин. Юқоридаги фикрларни умумлаштириб айтганда, интерфаол методдан ноўрин фойдаланиш таълим самарадорлигини оширишга эмас, аксинчи машғулот сифатини пасайтиришга олиб келади;

3) таълим технологияларини яратиш учун профессор-ўқитувчилар ўқув мақсадларини педагогик вазифаларга айлантириш, уни кутиладиган натижага мос ҳолда аниқлаш кўникмасига эга бўлишлари лозим. Барча машғулотларнинг технологик ишланмаларини яратиш жараёнида идентив ўқув мақсадларини вазифаларга айлантириш учун бир хил феъл туркумидаги сўзлар (маълумот бериш, очиб бериш, ёритиб бериш, изохлаш кабилар)дан фойдаланиш ўринли бўлмайди. Бунинг учун профессор-ўқитувчилар Блум таксономиясини амалиётда қўллаш кўникма ва малакаларига эга бўлишлари талаб этилади. Идентив ўқув мақсадларини ўқув вазифаларига айлантириш кўникмасига эга бўлмасдан туриб, машғулот жараёнини муваффақиятли лойиҳалашга эришиш мумкин эмас;

4) олий таълим жараёнига педагогик технологияларни татбиқ этиш анъанавий ўқитиш тизимининг муқобили сифатида хизмат қилиши лозим. Чунки барча аудитория машғулотларида интерфаол методларни қўллашга зарурият йўқ. Энг асосийси, технологик ёндашув асосида ўқув машғулотида кутилган натижага эришилиши лозим. Мазкур жараёнда мақсадга эришишга имкон берувчи исталган мақбул методлардан фойдаланиш мумкин. Шунингдек, профессор-ўқитувчиларнинг технологик ёндашувни нотўғри

талқин этган ҳолда, маъруза машғулотларини талабаларнинг ўзлари томонидан ўтиб берилишини талаб қилишлари ҳам мақсадга мувофиқ эмас. Маъруза машғулотига нисбатан бундай ёндашув унинг самарадорлигини таъминлашга тўлиқ хизмат қилмайди. Олий таълимда ўқитишнинг асосий шакли сифатида маърузага қўйиладиган методик, шу жумладан маърузачига қўйиладиган талаблар мавжуд. Мазкур талабларнинг тўлиқ бажарилиши профессор-ўқитувчи (лектор) орқалигина самарали амалга ошиши мумкин. Фақат анжуман-маъруза машғулотларини талабаларнинг маърузалари асосида ташкил этиш имконияти мавжуд ва бу соҳада республикамизда катта тажриба тўпланган. Бунда ҳам анжуман-маърузани ташкил этиш ва ўтказиш талабларига риоя қилиниши лозим.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда, олий таълим тизимида педагогик технологияларни қўллаш самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги методик вазифаларни мувафаққиятли ҳал этиш лозим:

1) профессор-ўқитувчилар “интерфаол метод”, “стратегия”, “технология” каби тушунчаларнинг мазмун-моҳиятини аниқ тушуниб олишлари лозим. Мазкур тушунчаларнинг моҳиятини тўғри англай олмаслик уларни қўллашда кўплаб методик қийинчиликларни юзага келтиради. Олий таълимда асосий эътибор ўқитиш жараёнини лойиҳалаш (технологик модель) ва режалаштириш (технологик харита)га, яъни технологизацияга қаратилиши керак;

2) олий таълимда фанларни ўқитиш жараёнида интерфаол методлардан фойдаланишда методик қоидалар ва кўрсатмаларга риоя қилиниши керак. Аниқ методик кўрсатмаларга риоя этиш орқали интерфаол методларни самарали қўллаш имконияти юзага келади. Бу эса таълим сифатининг ошишига хизмат қилади;

3) педагогика малака ошириш тармоқ марказида “Таълим технологиялари ва педагогик маҳорат” модулини ўқитишда асосий эътиборни профессор-ўқитувчиларни ўқитиш жараёнини лойиҳалаш ва режалаштира олиш кўникма ҳамда малакаларини ривожлантиришга қаратиш лозим;

4) фанлар бўйича таълим технологияларини яратишда хилма-хиллик, ижодийлик, инновацион ёндашувларга асосланиш, бир қолипга тушиб қолишдан сақланиш мақсадга мувофиқ. Мазкур жараёнда фанларнинг, машғулот шакллари, мавзуларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ёндашиш ўринли бўлади;

5) олий таълим муассасаларида “Инновацион марказ” фаолиятини йўлга қўйиш, мазкур марказ куч ва имкониятларидан профессор-

Ўқитувчиларнинг малакасини ошириш, илғор педагогик технологияларни кенг жорий этиш мақсадида фойдаланиш эҳтиёжи мавжуд. Таълимга инновациялар кириб келиши диалектик тавсифга эга бўлгани учун ҳам янгиликларни яратиш, жорий этиш, ўзлаштириш ва амалиётга татбиқ этишга доир вазифаларни муваффақиятли ҳал этишга хизмат қилувчи инновацион марказ фаолиятини йўлга қўйиш ҳар жиҳатдан самарали бўлади.

4. Мутахассислик фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг дефектология (махсус педагогика) фанларини ўқитишдаги ўрни. Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш. Дефектология (махсус педагогика) фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган семинар, амалий машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш.

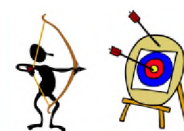
Ҳозирги вақтда таълим жараёнида ўқитишнинг замонавий методлари кенг қўлланилмоқда. Ўқитишнинг замонавий методларини қўллаш ўқитиш жараёнида юқори самарадорликка эришишга олиб келади. Таълим методларини танлашда ҳар бир дарснинг дидактик вазифасидан келиб чиқиб танлаш мақсадга мувофиқ саналади.

Анъанавий дарс шаклини сақлаб қолган ҳолда, унга турли-туман таълим оловчилар фаолиятини фаоллаштирадиган методлар билан бойитиш таълим оловчиларнинг ўзлаштириш даражасининг кўтарилишига олиб келади. Бунинг учун дарс жараёни оқилона ташкил қилиниши, таълим берувчи томонидан таълим оловчиларнинг қизиқишини орттириб, уларнинг таълим жараёнида фаоллиги муттасил рағбатлантирилиб турилиши, ўқув материални кичик-кичик бўлақларга бўлиб, уларнинг мазмунини очишда ақлий ҳужум, кичик гуруҳларда ишлаш, баҳс-мунозара, муаммоли вазият, йўналтирувчи матн, лойиҳа, ролли ўйинлар каби методларни қўллаш ва таълим оловчиларни амалий машқларни мустақил бажаришга ундаш талаб этилади.

Бу методларни интерфаол ёки интерактив методлар деб ҳам аташади. **Интерфаол методлар** деганда-таълим оловчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим оловчи бўлган методлар тушунилади. Бу методлар қўлланилганда таълим берувчи таълим оловчинини фаол иштирок этишга чорлайди. Таълим оловчи бутун жараён давомида иштирок этади. Таълим оловчи марказда бўлган ёндошувнинг фойдали жиҳатлари қуйидагиларда намоён бўлади:

- таълим самараси юқорироқ бўлган ўқиш-ўрганиш;

- таълим олувчининг юкори даражада рағбатлантирилиши;
- илгари орттирилган билимнинг ҳам эътиборга олиниши;
- ўқиш шиддатини таълим олувчининг эҳтиёжига мувофиқлаштирилиши;
- таълим олувчининг ташаббускорлиги ва масъулиятининг қўллаб-қувватланиши;

ам
ал

да бажариш оркали ўрганилиши;

- икки тарафлама фикр-мулоҳазаларга шароит яратилиши.

“Ақлий ҳужум” методи - бирор муаммо бўйича таълим олувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар оркали маълум бир эчимга келинадиган методдир. “Ақлий ҳужум” методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида таълим берувчи томонидан берилган саволга таълим олувчиларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Таълим олувчилар ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга таълим олувчилар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. “Ақлий ҳужум” методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади.

“Ақлий ҳужум” методидан фойдаланилганда таълим олувчиларнинг барчасини жалб этиш имконияти бўлади, шу жумладан таълим олувчиларда мулоқот қилиш ва мунозара олиб бориш маданияти шаклланади. Таълим олувчилар ўз фикрини фақат оғзаки эмас, балки ёзма равишда баён этиш маҳорати, мантикий ва тизимли фикр юритиш кўникмаси ривожланади. Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги таълим олувчиларда турли ғоялар шаклланишига олиб келади. Бу метод таълим олувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади.

“Ақлий ҳужум” методи таълим берувчи томонидан қўйилган мақсадга қараб амалга оширилади:

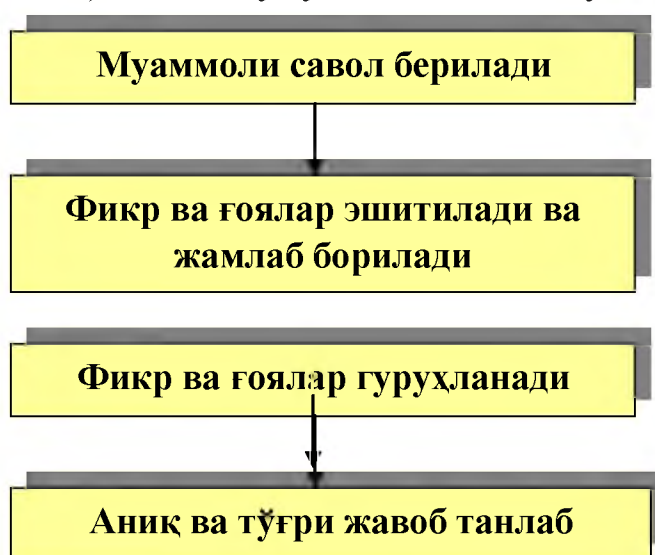
1. Таълим олувчиларнинг бошланғич билимларини аниқлаш мақсад қилиб қўйилганда, бу метод дарснинг мавзуга кириш қисмида амалга оширилади.

2. Мавзуни такрорлаш ёки бир мавзуни кейинги мавзу билан боғлаш мақсад қилиб қўйилганда –янги мавзуга ўтиш қисмида амалга оширилади.
3. Ўтилган мавзуни мустаҳкамлаш мақсад қилиб қўйилганда-мавзудан сўнг, дарснинг мустаҳкамлаш қисмида амалга оширилади.

“Ақлий ҳужум” методини қўллашдаги асосий қоидалар:

1. Билдирилган фикр-ғоялар муҳокама қилинмайди ва баҳоланмайди.
2. Билдирилган ҳар қандай фикр-ғоялар, улар ҳатто тўғри бўлмаса ҳам инобатга олинади.
3. Ҳар бир таълим олувчи қатнашиши шарт.

Қуйида (1-чизма) “Ақлий ҳужум” методининг тўзилмаси келтирилган.

1-чизма. “Ақлий ҳужум” методининг тузилмаси

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим олувчиларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади;
2. Таълим олувчилар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади;
3. Таълим олувчиларнинг фикр - ғоялари (магнитофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади;
4. Фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади;
5. Юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

“Ақлий ҳужум” методининг афзалликлари:

1. натижалар баҳоланмаслиги таълим олувчиларда турли фикр-ғояларнинг шаклланишига олиб келади;
2. таълим олувчиларнинг барчаси иштирок этади;
3. фикр-ғоялар визуаллаштирилиб борилади;
4. таълим олувчиларнинг бошланғич билимларини текшириб кўриш имконияти мавжуд;
5. таълим олувчиларда мавзуга қизиқиш уйғотади.

“Ақлий ҳужум” методининг камчиликлари:

- таълим берувчи томонидан саволни тўғри қўя олмаслик;
- таълим берувчидан юқори даражада эшитиш қобилиятининг талаб этилиши.

“КИЧИК ГУРУХЛАРДА ИШЛАШ” методи

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи - таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топширикни бажаришга қаратилган дарсдаги ижодий иш.

Ушбу метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуктаи- назарларни кадрлаш имконига эга бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи қўлланилганда таълим берувчи бошқа интерфаол методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки таълим берувчи бир вақтнинг ўзида барча таълим олувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади. Қуйида “Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг тўзилмаси келтирилган (2-чизма).

2-чизма. “Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг тўзилмаси

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Мавзу бўйича бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.
2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Таълим олувчилар гуруҳларга 3-6 кишидан бўлинишлари мумкин.
3. Кичик гуруҳлар топшириқни бажаришга киришадилар.
4. Таълим берувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва йўналтириб турилади.
5. Кичик гуруҳлар тақдимот киладилар.
6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.

7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча таълим олувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

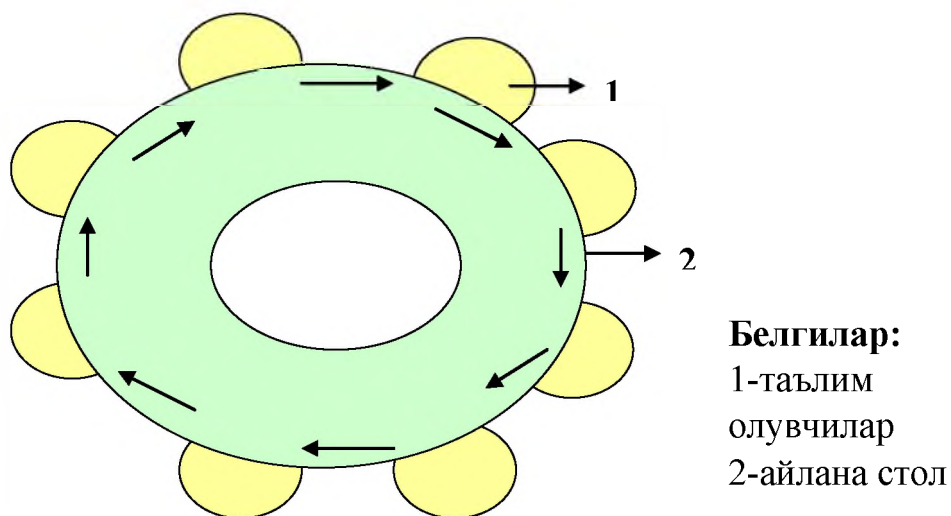
«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг камчиликлари:

- баъзи кичик гуруҳларда кучсиз таълим олувчилар бўлганлиги сабабли кучли таълим олувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;
- барча таълим олувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин;
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

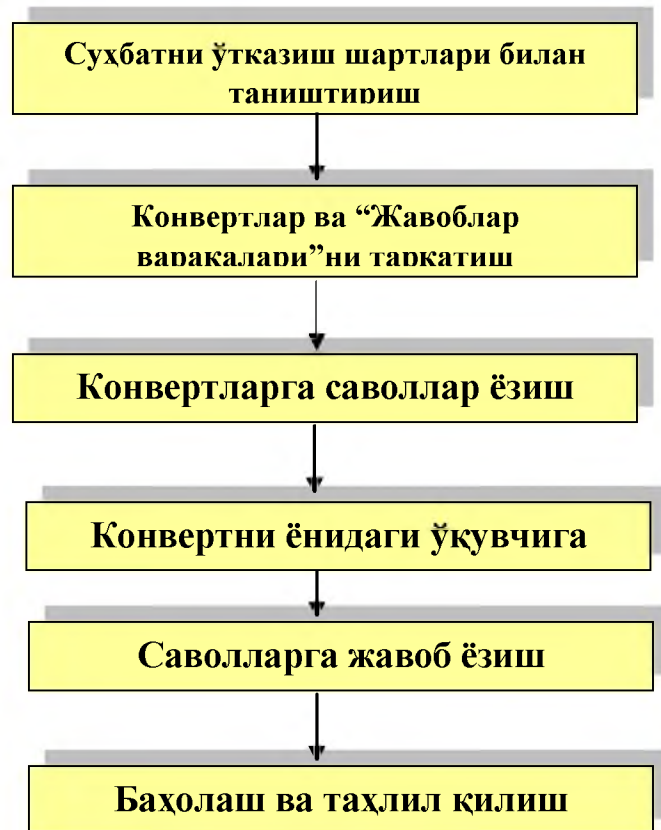
“Давра суҳбати” методи – айлана стол атрофида берилган муаммо ёки саволлар йўзасидан таълим олувчилар томонидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдириш орқали олиб бориладиган ўқитиш методидир.

“Давра суҳбати” методи қўлланилганда стол-стулларни доира шаклида жойлаштириш керак. Бу ҳар бир таълим олувчининг бир-бири билан “кўз алоқаси”ни ўрнатиб туришига ёрдам беради. Давра суҳбатининг оғзаки ва ёзма шакллари мавжуддир. Оғзаки давра суҳбатида таълим берувчи мавзунини бошлаб беради ва таълим олувчилардан ушбу савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришларини сўрайди ва айлана бўйлаб ҳар бир таълим олувчи ўз фикр-мулоҳазаларини оғзаки баён этадилар. Сўзлаётган таълим олувчини барча диққат билан тинглайди, агар муҳокама қилиш лозим бўлса, барча фикр-мулоҳазалар тингланиб бўлингандан сўнг муҳокама қилинади. Бу эса таълим олувчиларнинг мустақил фикрлашига ва нутқ маданиятининг ривожланишига ёрдам беради.

3-чизма. Давра столнинг тузилмаси

Ёзма давра суҳбатида (3-чизма) ҳам стол-стуллар айлана шаклида жойлаштирилиб, ҳар бир таълим олувчига конверт қоғози берилади. Ҳар бир таълим олувчи конверт устига маълум бир мавзу бўйича ўз саволини беради ва “Жавоб варақаси”нинг бирига ўз жавобини ёзиб, конверт ичига солиб қўяди. Шундан сўнг конвертни соат йўналиши бўйича ёнидаги таълим олувчига ўзатади. Конвертни олган таълим олувчи ўз жавобини “Жавоблар варақаси”нинг бирига ёзиб, конверт ичига солиб қўяди ва ёнидаги таълим олувчига ўзатади. Барча конвертлар айлана бўйлаб ҳаракатланади. Якуний қисмда барча конвертлар йиғиб олиниб, таҳлил қилинади. Қуйида “Давра суҳбати” методининг тўзилмаси келтирилган (4-чизма).

4-чизма. “Давра суҳбати” методининг тузилмаси

“Давра суҳбати” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Машғулот мавзуси эълон қилинади.
2. Таълим берувчи таълим олувчиларни машғулотни ўтказиш тартиби билан таништиради.
3. Ҳар бир таълим олувчига биттадан конверт ва жавоблар ёзиш учун гуруҳда неча таълим олувчи бўлса, шунчадан “Жавоблар варакалари”ни таркатилиб, ҳар бир жавобни ёзиш учун ажратилган вақт белгилаб қўйилади. Таълим олувчи конвертга ва “Жавоблар варакалари”га ўз исми-шарифини ёзади.
4. Таълим олувчи конверт устига мавзу бўйича ўз саволини ёзади ва “Жавоблар варакаси”га ўз жавобини ёзиб, конверт ичига солиб қўяди.
5. Конвертга савол ёзган таълим олувчи конвертни соат йўналиши бўйича ёнидаги таълим олувчига ўзатади.
6. Конвертни олган таълим олувчи конверт устидаги саволга “Жавоблар варакалари”дан бирига жавоб ёзади ва конверт ичига солиб қўяди ҳамда ёнидаги таълим олувчига ўзатади.

7.Конверт давра столи бўйлаб айланиб, яна савол ёзган таълим олувчининг ўзига қайтиб келади. Савол ёзган таълим олувчи конвертдаги “Жавоблар варақалари”ни баҳолайди.

8.Барча конвертлар йиғиб олинади ва таҳлил қилинади.

Ушбу метод орқали таълим олувчилар берилган мавзу бўйича ўзларининг билимларини қиска ва аниқ ифода эта оладилар. Бундан ташқари ушбу метод орқали таълим олувчиларни муайян мавзу бўйича баҳолаш имконияти яратилади. Бунда таълим олувчилар ўзлари берган саволларига гуруҳдаги бошқа таълим олувчилар берган жавобларини баҳолашлари ва таълим берувчи ҳам таълим олувчиларни объектив баҳолаши мумкин.

“Давра суҳбати” методининг афзалликлари:

- ўтилган материалнинг яхши эсда қолишига ёрдам беради;
- барча таълим олувчилар иштирок этадилар;
- ҳар бир таълим олувчи ўзининг баҳоланиши масъулиятини ҳис этади;
- ўз фикрини эркин ифода этиш учун имконият яратилади.

“Давра суҳбати” методининг камчиликлари:

- кўп вақт талаб этилади;
- таълим берувчининг ўзи ҳам ривожланган фикрлаш қобилиятига эга бўлиши талаб этилади;
- таълим олувчиларнинг билим даражасига мос ва кизиқарли бўлган мавзу танлаш талаб этилади.

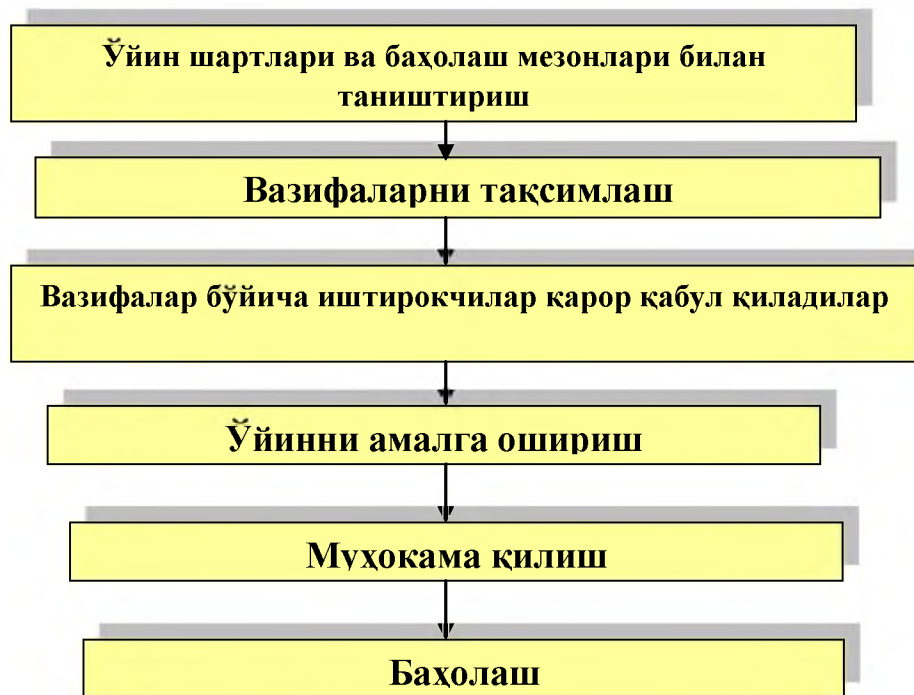
“ИШБОП ЎЙИН” методи

“Ишбоп ўйин” методи - берилган топшириқларга кўра ёки ўйин иштирокчилари томонидан тайёрланган ҳар хил вазиятдаги бошқарувчилик қарорларини қабул қилишни имитация қилиш (таклид, акс эттириш) методи ҳисобланади.

Ўйин фаолияти бирон бир ташкилот вакили сифатида иштирок этаётган иштирокчининг ҳулқ-атвори ва ижтимоий вазифаларини имитация қилиш орқали берилади. Бир томондан ўйин назорат қилинса, иккинчи томондан оралик натижаларга кўра иштирокчилар ўз фаолиятларини ўзгартириш имкониятига ҳам эга бўлади. Ишбоп ўйинда роллар ва ролларнинг максуди аралашган ҳолда бўлади. Иштирокчиларнинг бир қисми катъий белгиланган ва ўйин давомида ўзгармас ролни ижро этишлари лозим. Бир қисм иштирокчилар ролларини шахсий тажрибалари ва билимлари асосида ўз максадларини белгилайдилар. Ишбоп ўйинда ҳар бир иштирокчи алоҳида

ролли мақсадни бажариши керак. Шунинг учун вазифани бажариш жараёни индивидуал-гуруҳли характерга эга. Ҳар бир иштирокчи аввал ўзининг вазифаси бўйича қарор қабул қилади, сўнгра гуруҳ билан маслаҳатлашади. Ўйин якунида ҳар бир иштирокчи ва гуруҳ эришган натижаларига қараб баҳоланади. Қуйида “Ишбоп ўйин” методининг тўзилмаси келтирилган (5-чизма).

5-чизма. “Ишбоп ўйин” методининг тўзилмаси

“Ишбоп ўйин” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мавзу танлайди, мақсад ва натижаларни аниқлайди. Қатнашчилар учун йўриқномалар ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади.
2. Таълим олувчиларни ўйиннинг мақсади, шартлари ва натижаларни баҳолаш мезонлари билан таништиради.
3. Таълим олувчиларга вазифаларни тақсимлайди, маслаҳатлар беради.
4. Таълим олувчилар ўз роллари бўйича тайёргарлик кўрадилар.
5. Таълим олувчилар тасдиқланган шартларга биноан ўйинни амалга оширадилар. Таълим берувчи ўйин жараёнига аралашмасдан кўзатади.
6. Ўйин якунида таълим берувчи муҳокамани ташкил этади. Экспертларнинг хулосалари тингланади, фикр-мулоҳазалар айтилади.

7.Ишлаб чиқилган баҳолаш мезонлари асосида натижалар баҳоланади.

Ҳар бир ролни ижро этувчи ўз вазифасини тўғри бажариши, берилган вазиятда ўзини қандай тўтиши кераклигини намойиш эта олиши, муаммоли ҳолатлардан чиқиб кетиш қобилиятини кўрсата олиши керак.

“Ишбоп ўйин” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларнинг билимларини ва тажрибаларини ўз қарашлари ва хулқлари орқали ифода этишга ёрдам беради;
- таълим олувчининг бошланғич билимлари ва тажрибаларини сафарбар этиш учун яхши имконият яратилади;
- таълим олувчилар ўз билимлари доирасидан келиб чиққан ҳолда имкониятларини намойиш этишлари учун шароит яратилади.

“Ишбоп ўйин” методининг камчиликлари:

- таълим берувчидан катта тайёргарликни талаб этади; вақт кўп сарфланади;
- танланган мавзу таълим олувчининг билим даражасига мос келиши талаб этилади;
- таълим олувчининг ҳис-ҳаяжони тўғри қарор қабул қилишга ҳалакит бериши мумкин.

“РОЛЛИ ЎЙИН” методи

“Ролли ўйин” методи - таълим олувчилар томонидан ҳаётий вазиятнинг ҳар хил шарт-шароитларини сахналаштириш орқали кўрсатиб берувчи методдир.

Ролли ўйинларнинг ишбоп ўйинлардан фаркли томони баҳолашнинг олиб борилмаслигидадир. Шу билан бирга “Ролли ўйин” методида таълим олувчилар таълим берувчи томонидан ишлаб чиқилган сценарийдаги ролларни ижро этиш билан кифояланишса, “Ишбоп ўйин” методида рол ижро этувчилар маълум вазиятда қандай вазифаларни бажариш лозимлигини мустақил равишда ўзлари ҳал этадилар.

Ролли ўйинда ҳам ишбоп ўйин каби муаммони ечиш бўйича иштирокчиларнинг биргаликда фаол иш олиб боришлари йўлга қўйилган. Ролли ўйинлар таълим олувчиларда шахслараро муомала малакасини шакллантиради.

“Ролли ўйин” методида таълим берувчи таълим олувчилар ҳақида олдиндан маълумотга эга бўлиши лозим. Чунки ролларни ўйнашда ҳар бир таълим олувчининг индивидуал характери, хулқ-атвори муҳим аҳамият касб

этади. Танланган мавзулар таълим олувчиларнинг ўзлаштириш даражасига мос келиши керак. Ролли ўйинлар ўқув жараёнида таълим олувчиларда мотивацияни шакллантиришга ёрдам беради. Қуйида “Ролли ўйин” методининг тўзилмаси келтирилган (6-чизма)

6-чизма. “Ролли ўйин” методининг тузилмаси

“Ролли ўйин” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мавзу бўйича ўйиннинг мақсад ва натижаларини белгилайди ҳамда ролли ўйин сценарийсини ишлаб чиқади.
2. Ўйиннинг мақсад ва вазифалари тушунтирилади.
3. Ўйиннинг мақсадидан келиб чиқиб, ролларни тақсимлайди.
4. Таълим олувчилар ўз ролларини ижро этадилар. Бошқа таълим олувчилар уларни кўзатиб турадилар.
5. Ўйин якунида таълим олувчилардан улар ижро этган ролни яна қандай ижро этиш мумкинлигини изоҳлашга имконият берилади. Кўзатувчи бўлган таълим олувчилар ўз якуний мулоҳазаларини билдирадилар ва ўйинга хулоса қилинади.

Ушбу методни қўллаш учун сценарий таълим берувчи томонидан ишлаб чиқилади. Баъзи ҳолларда таълим олувчиларни ҳам сценарий ишлаб чиқишга жалб этиш мумкин. Бу таълим олувчиларнинг мотивациясини ва ижодий изланувчанлигини оширишга ёрдам беради. Сценарий махсус фан бўйича ўтилаётган мавзуга мос равишда, ҳаётда йўз берадиган баъзи бир ҳолатларни ёритиши керак. Таълим олувчилар ушбу ролли ўйин кўринишидан сўнг ўз фикр-мулоҳазаларини билдириб, керакли хулоса чиқаришлари лозим.

“Ролли ўйин” методининг афзаллик томонлари:

- ўқув жараёнида таълим олувчиларда мотивация (кизикиш)ни шакллантиришга ёрдам беради;

- таълим олувчиларда шахслараро муомала малакасини шакллантиради;
- назарий билимларни амалиётда қўллай олишни ўргатади;
- таълим олувчиларда берилган вазиятни таҳлил қилиш малакаси шаклланади.

“Ролли ўйин” методининг камчилик томонлари:

- кўп вақт талаб этилади;
- таълим берувчидан катта тайёргарликни талаб этади;
- таълим олувчиларнинг ўйинга тайёргарлиги турлича бўлиши мумкин;
- барча таълим олувчиларга роллар таксимланмай қолиши мумкин.

Баҳс-мунозара” методи - бирор мавзу бўйича таълим олувчилар билан ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методидир.

Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини таълим олувчиларнинг бирига топшириши ёки таълим берувчининг ўзи олиб бориши мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир таълим олувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда таълим олувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

“Баҳс-мунозара” методини ўтказишда қуйидаги қоидаларга амал қилиш керак:

- барча таълим олувчилар иштирок этиши учун имконият яратиш;
- “ўнг қўл” қоидаси (қўлини кўтариб, руҳсат олгандан сўнг сўзлаш)га риоя қилиш;
- фикр-ғояларни тинглаш маданияти;
- билдирилган фикр-ғояларнинг такрорланмаслиги;
- бир-бирларига ўзаро ҳурмат.

Қуйида (7-чизма) “Баҳс-мунозара” методини ўтказиш тўзилмаси берилган.

7-чизма. “Бахс-мунозара” методининг тузилмаси

“Бахс-мунозара” методининг босқичлари кўйидагилардан иборат:

6. Таълим берувчи мунозара мавзусини танлайди ва шунга доир саволлар ишлаб чиқади.
7. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммо бўйича савол беради ва уларни мунозарага таклиф этади.
8. Таълим берувчи берилган саволга билдирилган жавобларни, яъни турли ғоя ва фикрларни ёзиб боради ёки бу вазифани бажариш учун таълим олувчилардан бирини котиб этиб тайинлайди. Бу босқичда таълим берувчи таълим олувчиларга ўз фикрларини эркин билдиришларига шароит яратиб беради.
Таълим берувчи таълим олувчилар билан биргаликда билдирилган фикр ва ғояларни гуруҳларга ажратади, умумлаштиради ва таҳлил қилади.
9. Таҳлил натижасида кўйилган муаммонинг энг мақбул эчими танланади.

“Бахс-мунозара” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларни мустақил фикрлашга ундайди;
- таълим олувчилар ўз фикрининг тўғрилигини исботлашга ҳаракат қилишига имконият яратилади;
- таълим олувчиларда тинглаш ва таҳлил қилиш қобилиятининг ривожланишига ёрдам беради.

“Бахс-мунозара” методининг камчиликлари:

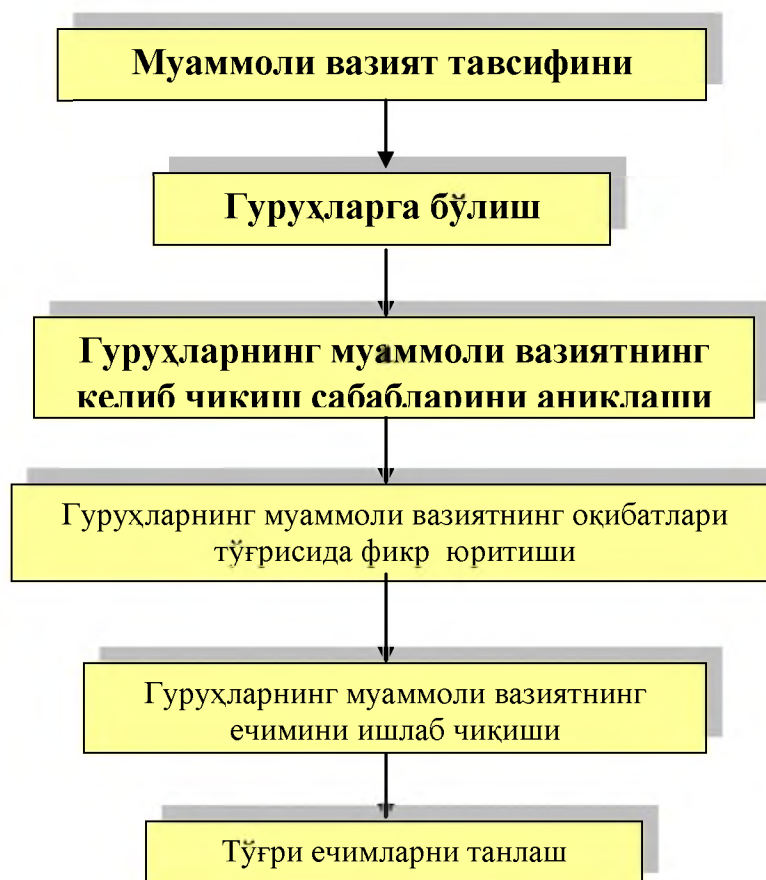
- таълим берувчидан юксак бошқариш маҳоратини талаб этади;
- таълим олувчиларнинг билим даражасига мос ва кизиқарли бўлган мавзу танлаш талаб этилади.

“МУАММОЛИ ВАЗИЯТ” методи

“Муаммоли вазият” методи - таълим олувчиларда муаммоли вазиятларнинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиш ҳамда уларнинг эчимини топиш бўйича кўникмаларини шакллантиришга қаратилган методдир.

“Муаммоли вазият” методи учун танланган муаммонинг мураккаблиги таълим олувчиларнинг билим даражаларига мос келиши керак «Муаммоли вазият» методи қўлланилганда таълим олувчилар мустақил фикр юритишни, муаммонинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилишни, унинг эчимини топишни ўрганадилар. Қуйида “Муаммоли вазият” методининг тўзилмаси келтирилган (8-чизма).

“Муаммоли вазият” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

- 1.Таълим берувчи мавзу бўйича муаммоли вазиятни танлайди, мақсад ва вазифаларни аниқлайди. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммони баён қилади.
- 2.Таълим берувчи таълим олувчиларни топшириқнинг мақсад, вазифалари ва шартлари билан таништиради.
- 3.Таълим берувчи таълим олувчиларни кичик гуруҳларга ажратади.
- 4.Кичик гуруҳлар берилган муаммоли вазиятни ўрганадилар. Муаммонинг келиб чиқиш сабабларини аниқлайдилар ва ҳар бир гуруҳ тақдимот қилади. Барча тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.
- 5.Бу босқичда берилган вақт мобайнида муаммонинг оқибатлари тўғрисида фикр-мулоҳазаларини тақдимот қиладилар. Тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.
- 6.Муаммони ечишнинг турли имкониятларини муҳокама қиладилар, уларни таҳлил қиладилар. Муаммоли вазиятни ечиш йўлларини ишлаб чиқадиладар.
- 7.Кичик гуруҳлар муаммоли вазиятнинг эчими бўйича тақдимот қиладилар ва ўз вариантларини тақлиф этадилар.
- 8.Барча тақдимотдан сўнг бир хил эчимлар жамланади. Гуруҳ таълим берувчи билан биргаликда муаммоли вазиятни ечиш йўлларининг энг мақбул вариантларини танлаб олади.

“Муаммоли вазият” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларда мустақил фикрлаш қобилиятларини шакллантиради;
- таълим олувчилар муаммонинг сабаб, оқибат ва эчимларни топишни ўрганадилар;
- таълим олувчиларнинг билим ва қобилиятларини баҳолаш учун яхши имконият яратилади;
- таълим олувчилар фикр ва натижаларни таҳлил қилишни ўрганадилар.

“Муаммоли вазият” методининг камчиликлари:

- таълим олувчиларда юқори мотивация талаб этилади;

- қўйилган муаммо таълим олувчиларнинг билим даражасига мос келиши керак;
- кўп вақт талаб этилади.

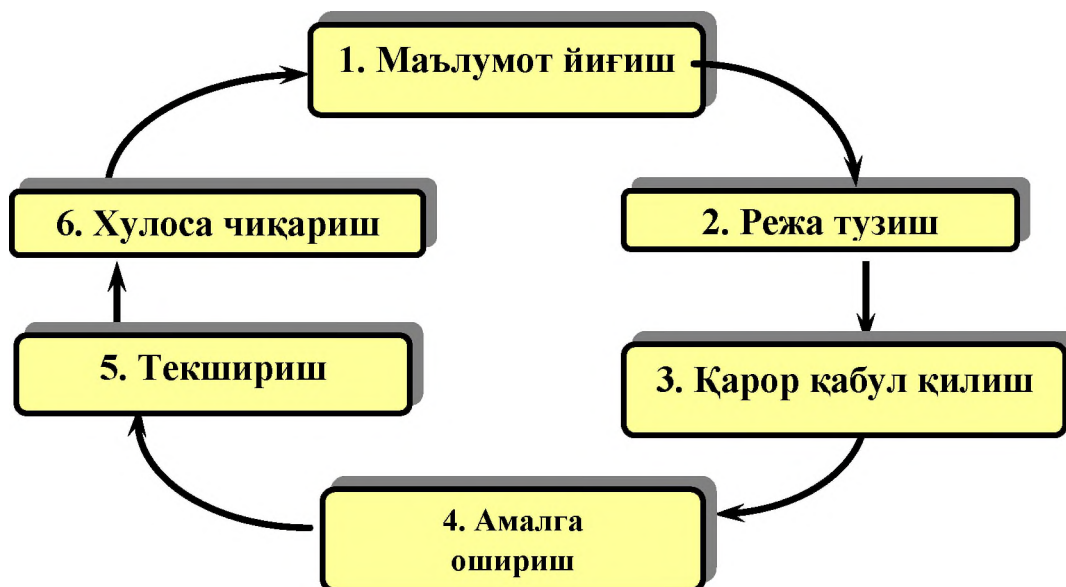
“ЛОЙИХА” методи

“Лойиха” методи - бу таълим олувчиларнинг индивидуал ёки гуруҳларда белгиланган вақт давомида, белгиланган мавзу бўйича ахборот йиғиш, тадқиқот ўтказиш ва амалга ошириш ишларини олиб боришидир. Бу методда таълим олувчилар режалаштириш, қарор қабул қилиш, амалга ошириш, текшириш ва хулоса чиқариш ва натижаларни баҳолаш жараёнларида иштирок этадилар. Лойиха ишлаб чиқиш яқка тартибда ёки гуруҳий бўлиши мумкин, лекин ҳар бир лойиха ўқув гуруҳининг биргаликдаги фаолиятининг мувофиқлаштирилган натижасидир. Бу жараёнда таълим олувчининг вазифаси белгиланган вақт ичида янги маҳсулотни ишлаб чиқиш ёки бошқа бир топширикнинг эчимини топишдан иборат. Таълим олувчилар нуктаи-назаридан топширик мураккаб бўлиши ва у таълим олувчилардан мавжуд билимларини бошқа вазиятларда қўллаш олишни талаб қиладиган топширик бўлиши керак.

Лойиха ўрганишга хизмат қилиши, назарий билимларни амалиётга тадбиқ этиши, таълим олувчилар томонидан мустақил режалаштириш, ташкиллаштириш ва амалга ошириш имкониятини ярата оладиган бўлиши керак.

Қуйидаги чизмада “Лойиха” методининг босқичлари келтирилган (9-чизма).

9-чизма. “Лойиха” методининг босқичлари

“Лойиха” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Муҳандис-педагог лойиха иши бўйича топшириқларни ишлаб чиқади. Таълим олувчилар мустақил равишда дарслик, схемалар, тарқатма материаллар асосида топшириққа оид маълумотлар йиғадилар.
2. Таълим олувчилар мустақил равишда иш режасини ишлаб чиқадилар. Иш режасида таълим олувчилар иш босқичларини, уларга ажратилган вақт ва технологик кетма-кетлигини, материал, асбоб-ускуналарни режалаштиришлари лозим.
3. Кичик гуруҳлар иш режаларини тақдимот қиладилар. Таълим олувчилар иш режасига асосан топшириқни бажариш бўйича қарор қабул қиладилар. Таълим олувчилар муҳандис-педагог билан биргаликда қабул қилинган қарорлар бўйича эришиладиган натижаларни муҳокама қилишади. Бунда ҳар хил қарорлар таққосланиб, энг мақбул вариант танлаб олинади. Муҳандис-педагог таълим олувчилар билан биргаликда “Баҳолаш варақаси”ни ишлаб чиқади.
4. Таълим олувчилар топшириқни иш режаси асосида мустақил равишда амалга оширадилар. Улар индивидуал ёки кичик гуруҳларда ишлашлари мумкин.
5. Таълим олувчилар иш натижаларини ўзларини текширадилар. Бундан ташқари кичик гуруҳлар бир-бирларининг иш натижаларини текширишга ҳам жалб этиладилар. Текширув натижаларини “Баҳолаш варақаси”да қайд этилади. Таълим олувчи ёки кичик гуруҳлар ҳисобот берадилар. Иш якуни қуйидаги шаклларнинг бирида ҳисобот қилинади: оғзаки ҳисобот; материалларни намойиш қилиш орқали ҳисобот; лойиха кўринишидаги ёзма ҳисобот.
6. Муҳандис-педагог ва таълим олувчилар иш жараёнини ва натижаларни биргаликда якуний суҳбат давомида таҳлил қилишади. Ўқув амалиёти машғулотларида эришилган кўрсаткичларни меёрий кўрсаткичлар билан таққослайди. Агарда меёрий кўрсаткичларга эриша олинмаган бўлса, унинг сабаблари аниқланади.

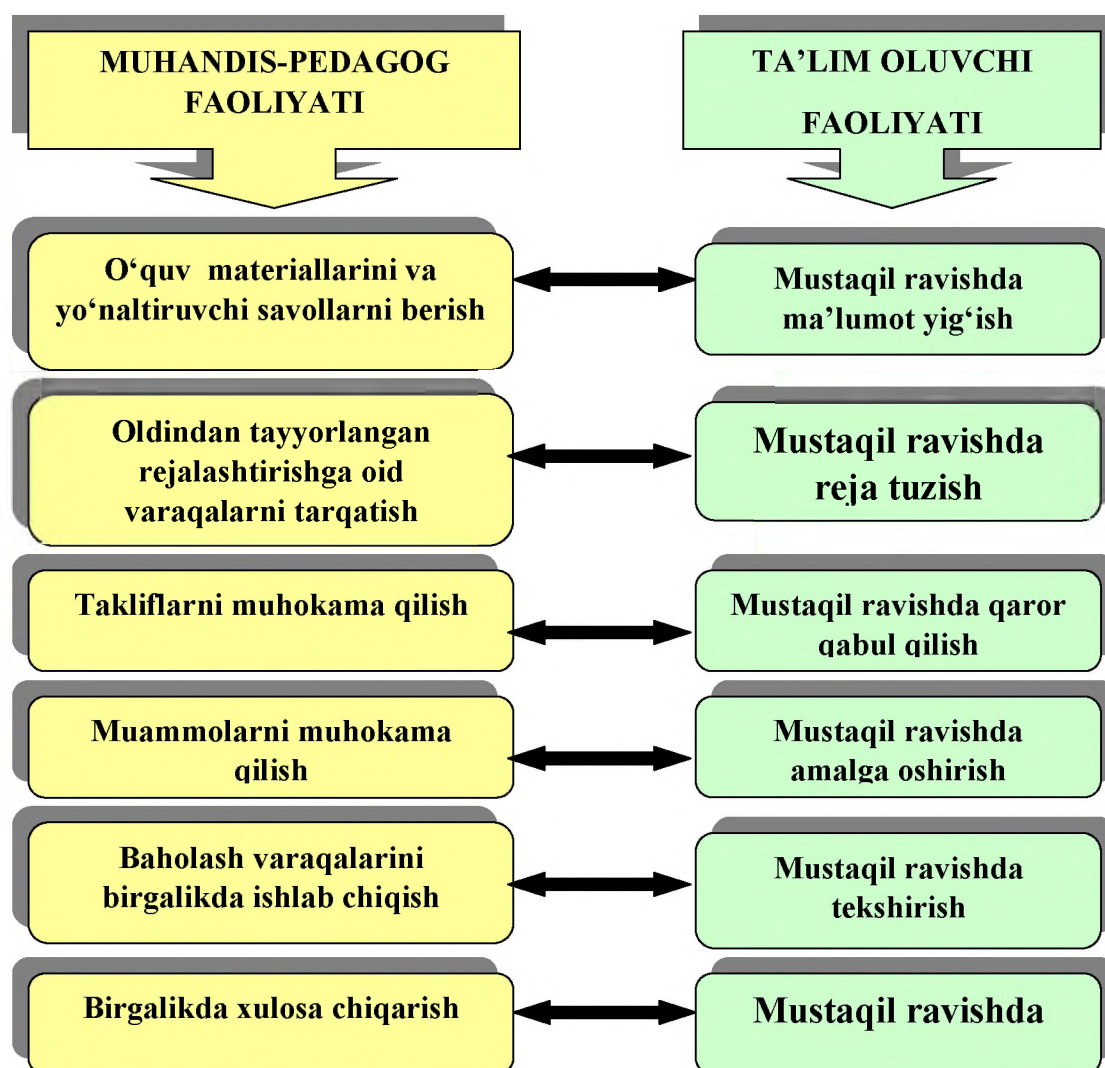
Муҳандис-педагог “Лойиха” методини қўллаши учун топшириқларни ишлаб чиқиши, лойиха ишини дарс режасига киритиши, топшириқни таълим олувчиларнинг имкониятларига мослаштириб, уларни лойиха иши билан таништириши, лойихалаш жараёнини кўзатиб туриши ва топшириқни мустақил бажара олишларини таъминланиши лозим.

“Лойиха” методини амалга оширишнинг уч хил шакли мавжуд:

- якка тартибдаги иш;
- кичик гуруҳий иш;
- жамоа иши.

“ЙЎНАЛТИРУВЧИ МАТН” МЕТОДИ

“Йўналтирувчи матн” методи - таълим олувчилар мустақил равишда йўналтирувчи саволлар ёрдамида маълумот йиғиш, режалаштириш, амалга ошириш вазфаларини бажарадиган методдир. Қуйида (10- чизма) “Йўналтирувчи матн” методидида муҳандис-педагог ва таълим олувчиларнинг фаолияти келтирилган.

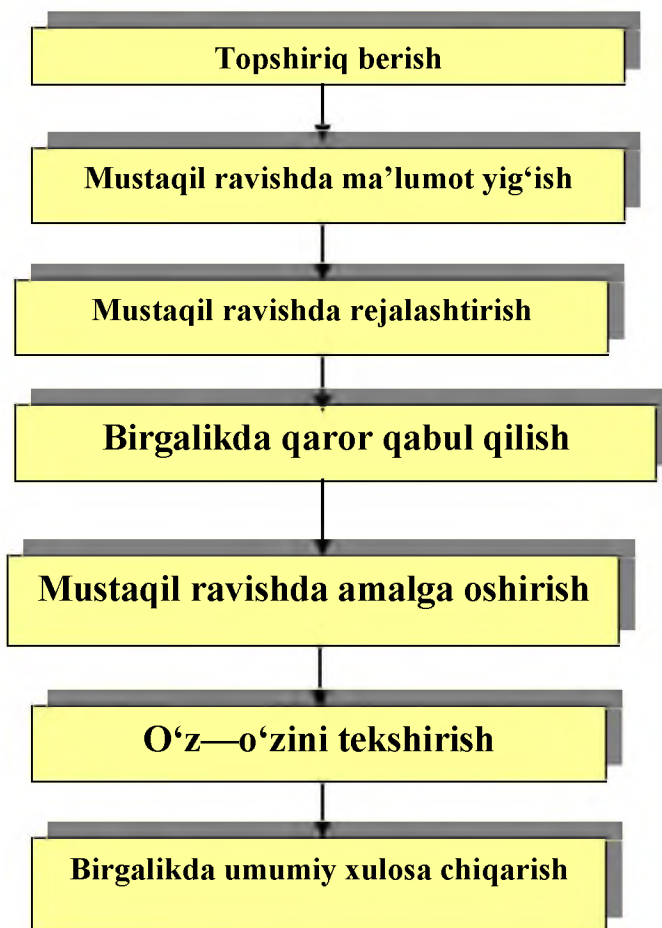

10-чизма. “Йўналтирувчи матн” методидида муҳандис-педагог ва таълим олувчи фаолияти

“Йўналтирувчи матн” методининг барча босқичларида муҳандис-педагог фаолияти “пассив”, таълим олувчи фаолияти эса “актив” бўлади. Чунки таълим олувчилар муҳандис-педагог томонидан олдиндан

тайёрланган материаллар асосида мустақил равишда фаолият кўрсатадилар. “Йўналтирувчи матн” методидан ўқув амалиёт дарсларида фойдаланилади. Ушбу методни ўтказиш босқичлари “Лойиҳа методи”нинг босқичлари билан бир-хилдир. Маълумот йиғиш, режалаштириш, амалга ошириш ва текшириш босқичларида таълим олувчи мустақил ишлайдилар. Қарор қабул қилиш ва хулоса қилиш босқичларида таълим олувчи ва муҳандис-педагог орасида “кайтар алоқа” ўрнатилиб, биргаликда муҳокама қиладилар. Таълим олувчиларга бошланғич босқичларда муҳандис-педагог томонидан тузилган ёзма ҳужжатлар берилади. Бундай ҳужжатларга техник чизмалар, жадваллар, йўналтирувчи саволлар, таркатма материаллар, топшириқлар варақаси, баҳолаш варақаси ва бошқалар киради.

Қуйидаги чизмада “Йўналтирувчи матн” методининг тўзилмаси келтирилган (11-чизма).

11-чизма. “Йўналтирувчи матн” методининг тўзилмаси

“Йўналтирувчи матн” методининг босқичлари:

1. Муҳандис-педагог топшириқларни, тарқатма материалларни ва йўналтирувчи саволларни ишлаб чиқади.

МАҚСАД: <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> ТОПШИРИҚ ТАЪРИФИ:	ЙЎНАЛТИРУВЧИ САВОЛЛАР: <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛЛАР <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	ЧИЗМАЛАР, СХЕМАЛАР
---	--	--	--

2. Таълим олувчилар мустақил равишда дарслик, схемалар, тарқатма материаллар, йўналтирувчи саволлар асосида топшириққа оид маълумотлар йиғадилар ва “Йўналтирувчи матн” тўзадилар.
3. Сўнгра таълим олувчилар мустақил равишда “Йўналтирувчи матн” асосида иш режасини ишлаб чиқадилар. Иш режасида таълим олувчилар иш босқичларини, уларга ажратилган вақт ва технологик кетма-кетлигини, материал, асбоб-ускуналар ва ёрдамчи воситаларни режалаштирилиши лозим.

ЙЎНАЛТИРУВЧИ МАТН: <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
--

ИШ РЕЖАСИ			
№	Иш тартиби	Зарур билган асбоблар	Вақт

4. Таълим олувчилар муҳандис-педагог билан биргаликда қабул қилинган қарорлар бўйича эришиладиган натижаларни муҳокама қилишади. Таълим олувчилар бажариладиган ишлар кетма-кетлиги бўйича қарор қабул қиладилар, муҳандис-педагог эса фақат маслаҳатчи сифатида иштирок этади.
5. Таълим олувчилар топшириқни иш режаси асосида мустақил равишда яқка тартибда ёки гуруҳларда амалга оширадилар. Бу босқичда таълим олувчиларнинг амалий кўникмалари шаклланади. Муҳандис-педагоглар топшириқнинг бажарилишини “Назорат варақаси”га қайд қилиб боради.

БАҲОЛАШ ВАРАҚАСИ		
№	Мезонлар	Ўқувчи Ф.И.Ш.

НАЗОРАТ ВАРАҚАСИ		
№	Ўқувчи Ф.И.Ш.	Мезонлар

6. Таълим олувчилар иш натижаларини ўзларини текширадилар ва “Баҳолаш варақаси”ни тўлдирадилар. “Баҳолаш варақаси”да сифат мезонлари, яъни талаб этилган меёрлар берилади ва улар эришилган натижа билан таққосланади.
7. Муҳандис-педагог ва таълим олувчилар биргаликда иш жараёнини ва эришилган натижаларни якуний суҳбат давомида таҳлил қиладилар. Ушбу суҳбатда барча таълим олувчиларнинг натижалари баҳоланади ва келажакда иш жараёнида нималарга эътибор бериш кераклиги таъкидланади.

“Йўналтирувчи матн” методи “Лойиха” методи билан чамбарчас боғлиқдир. Ушбу икки методни бир-биридан қуйидаги нуқтаи назар бўйича фарқлаш мумкин:

- “Йўналтирувчи матн” методи таълим олувчиларнинг мустақил ўрганишига қаратилган;
- “Лойиха” методи эса таълим олувчиларнинг мустақил ўрганишидан ташқари, эътиборни касб ўрганишда керак бўладиган шахсий қобилиятлар ва кўникмаларни такомиллаштиришга қаратилган.

“Йўналтирувчи матн” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларнинг кўникма ва малакаларининг шаклланишига олиб келади;
- таълим олувчиларнинг мустақил ўрганиш кўникмаларини шакллантиради;
- таълим олувчиларда мулоқот қилиш, ўз натижаларини ўзи текшириш кўникмаларини ривожлантиради;
- таълим олувчиларда иш-ҳаракатларни режалаштириш, мустақил қарор қабул қилиш каби кўникмаларини ривожлантиради.

“Йўналтирувчи матн” методининг камчиликлари:

- кўп вақт талаб қилади;
- танланган мавзу таълим олувчининг билим даражасига мос келиши талаб этилади;
- таълим берувчидан катта тайёргарлик кўриш талаб этилади.

Назорат учун саволлар

1. Ўқитиш методикаси ва Таълим технолгияси тушунчаларини тавсифлаб беринг.

2. Ўқитиш методикаси ва Таълим технолгияси тушунчаларини киёсий таҳлил қилинг.

1. Интерфаол методларнинг анъанавий методлардан фарқи тушунтиринг.

2. Ақлий ҳужум методидан кўзланган мақсад?

3. Мухандис-педагогик фаолият қандай амалга оширилади?

4. Лойиҳалаш методини босқичларини айтинг?

5. Бахс-мунозара методининг афзалликлари ва камчиликлари?

6. Интерфаол методларнинг таълимдаги аҳамияти қандай?

МАВЗУГА ОИД ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш жараёнини мақсадга йўналтирилган тарзда ташкил этиш, режали ва тизимли амалга оширишга ёрдам берувчи усуллар йиғиндиси деб нимага айтилади?

А) Методика

В) Технолология

С) Инновацион технолигия

5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” T.: 2013.
16. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

3-мавзу. Махсус педагогика фанларини ўқитишда маъруза машғулотларини лойихалаштириш

Режа:

1. Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг ташкил этиш шакллари.

2. Махсус педагогика фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган Маруза машғулотларни лойихалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш.

Асосий тушунчалар: Маруза, семинар, амалий машғулот, маълумотли Маруза, муаммоли Маруза, визуаллаштириш (намойиш этиш; Марузаси, ҳамкорликдаги Маруза, олдиндан режалаштирилган хатоликлар билан олиб бориладиган Маруза, пресс-конференция марузаси, пресс-конференция семинари, мунозарасеминар, «айлана стол» семинари, «аклий хужум» семинари, коллоквиум семинар, ишга дойруйин семинари, вазият лироллиуйинлар, аниқ вазиятларни таҳлил қилиш методи, тренинг.

Махсус педагогика фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг дефектология (махсус педагогика) фанларини ўқитишдаги ўрни. Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш. Дефектология (махсус педагогика) фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган Маруза машғулотларини лойихалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш.

Маруза ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шакллари дан бири ҳисобланиб, ўқитувчи томонидан ўқув материалларини оғзаки равишда,

монологик шаклда, тизимли, маълум бир кетма-кетликда баён этишни назарда тутати. Олий таълим пайдо бўлганидан буён Маруза асосий ўқитиш шакли бўлиб қолмоқда (латин тилидан олинган бўлиб, лестион – ўқиш деганидир). Марузада ўқитувчи тизимли равишда янги билимларни беради ва ўқув курси бўйича мураккаб бўлган муаммолар тушунтириб берилиши дозим. Маруза ўқув машғулоти орасида этарли даражадаги мураккабликка эга машғулот тури ҳисобланади, шунинг учун ҳам уни нисбатан тажрибали ўқитувчиларга ишониб топширилади.

Марузанинг вазифалари қуйидагилардир: ўқув фани бўйича билимлар тизимини шакллантириш; илмий материалларни аргументларни келтириб (асосли равишда) баён этиш малакасини шакллантириш; касбий фикрлаш доирасини ва умумий маданиятни шакллантириш; дарслик ва ўқув қўлланмаларида хали ёритилмаган янги билимларни баён этиш.

Марузанинг вазифалари қуйидагилардир: инфорацион (маълумот бериш) – билимлар тизимини баён этиш; мотивацион – ўқув фани мазмунини ўзлаштиришга бўлган қизиқишни ва бўлажак мутахассиснинг касбий мотивини уйғотиш; мўлжал олдирувчи – ўқув материални келажакда ҳам ўзлаштирилишини учун асос яратиш; тарбиявий – таълим жараёнига онгли муносабатни шакллантириш, мустақил ишлаш ва мутахассисликни ҳар томонлама эгаллашга интилиш, ўқув фанига қизиқишни ривожлантириш, талабаларнинг тафаккурини фаоллаштиришга кўмаклашиш.

Хозирги кунда машғулотларни Маруза методида олиб борилишига қаршилиқ қилувчиларнинг сони ортиб бормоқда. Уларнинг фикрларига кўра Марузанинг камчилиги, авваламбор, талабалар фаоллигининг этарли эмаслиги, улапр томонидан маълумотлапрни этарлича ишланмаслиги талабаларнинг ижодий фаолиятининг мавжуд бўлмаслиги, уларнинг танқидий тафаккурини, маълумотларни амалий қўллаш ва уларни мустаҳкамлашни сўндиришидадир.

Бироқ тажрибаларнинг кўрсатишига кўра, Марузадан вож кечиш талабалар тайёргарлигининг илмий даражасини пасайтиради, шунинг учун ҳам Маруза худди аввалгидек, олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шакли бўлиб қолмоқда.

Ўқув жараёнида таълимнинг Маруза шакли бошқа бир шаклдаги машғулот билан алтиришнинг иложи бўлмаса бир қатор вазиятлар йўзага келади¹⁰:

¹⁰Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2002 й. - 544 б.

– «янги ўқитилаётган курслар бўйича дарсликлар мавжуд бўлмаган вазиятда Маруза – асосий маълумот манбаи ҳисобланади;

– маълум бир мавзу бўйича янги ўқув материали хали дарсликдан ўрин эгалламаганда ёки унинг бўлимлари эскирганда ҳам Маруза – асосий маълумот манбаи ҳисобланади;

– дарсликнинг айрим мавзулари мустақил ўзлаштириш учун мураккаб бўлиб, Марузачи томонидан методик қайта ишланишини талаб этади;

– курснинг асосий муаммолари бўйича қарама-қарши концепциялар мавжۇз бўлганда Маруза уларнинг объектив ёритилиши учун муҳимдир;

– Маруза Марузачининг талабаларнинг дунёқарашини шакллантириш мақсадида шахсий ҳиссий таъсир этиши талаб этилганда жуда муҳим ҳисобланади ва ҳеч бинр машғулот тури билан алмаштириб бўлмайди. Марузанинг ҳиссий безаклари чуқур даражадаги илмий мазмун билан уйғунлашиб, тингловчилар билан фикр, сўз ва идрок орасидаги мувофиқликни яратади. Марузанинг ҳиссий таъсири ижтимоий фанларни ўқитишда муҳим ўринни эгаллайди.»

Марузанинг тўзилишини кўриб чиқамиз. Марузанинг одатий тўзилмам элементларига кириш, асосий қисм, хулоса киритилади.

Кириш – аудиторияни ўқув материални идрок этишга қизиқтириш ва йўналтириш мақсадига эга бўлган Марузанинг бир қисмидир. Марузанинг бу қисмига: Маруза мавзусини баён этиш, унинг касбий аҳамиятини, янгилигини ва унинг ўрганилганлик даражасини, Маруза мақсадини тавсифлаш, Марузада кўриб чиқилиши лозим бўлган асосий муаммоларни қамраб олган Маруза режасини баён этиш, аввалги Марузада кўриб чиқилган саволларни ёдга солиш, уларнинг янги материал билан боғлиқлигини, унинг ушбу фандаги аҳамияти, ўрнини, шунингдек, бошқа фанлар тизимидаги ўрнини белгилашни қамраб олади.

Асосий қисм – таклиф этилган режага қатъий амал қилган ҳолда Маруза мазмунини баён этиш. Маруза мавзусини очиб берувчи концептуал ва далилли материалларни, уларни таҳлили ва баҳоланишини, илгари сурилаётган назарий қоидаларни турли усулларда аргументлаш ва исботлашни қамраб олади. Марузанинг турига қараб иш тури аниқланади.

Хулоса – Марузани умумий хулосалаш, материалларни умумлаштириш, Маруза мавзуси бўйича хулосаларини баён этиш; талабаларнинг саволларига жавоб бериш.

Замонави йпедагогик технологиялар материаллари Маруза кўринишида баён этишнинг анъанавий устунликларини сақлаб қолган ҳолда Маруза методининг камчиликларини энгиб ўтишга ҳаракат қилмоқда.

Худди шундай, *муаммоли Маруза* материални баён этиш давомида ҳал этилиши лозим бўлган саволлардан, муаммони белгилашдан бошланади. Бунда муаммони ҳал этишнинг тайёр шакли талабаларнинг тажрибасида мавжуд бўлмайди, яъни саволга жавоб топиш учун фикрлаш, фаразларни илгари суриш ва уларни текшириб кўриш талаб этилади. Маълумотли Марузада ўқитувчи томонидан маълум бўлганлар нарсалар ўргатилиши ва талабалардан уларни эслаб қолишнинг ўзи талаб этилса, унинг мазмунидан фарқли равишда, муаммоли Марузада янги билим талабалар учун шахсий ихтиролари сифатида ўргатилади. Муаммоли Марузада талабаларнинг тафаккурини бошқариш учун ўқитувчи томонидан аввалдан тайёрлаб қўйилган муаммо ва маълумотли саволлар қўлланилади.

Муаммоли саволлар – бу жавоблари аввалги ўрганилган мавзуларда ҳам, баён этилаётган материалда ҳам (доскадаги ёзувларда, девордаги жадвалларда ва х.к.) бўлмаган ва талабаларда интеллектуал қийинчиликларни йўзага келтирувчи саволлардир. Муаммоли саволлар ўз ичига номаълумларни, янги билимларни қамраб олиб, уларни эгаллаш учун қандайдир интеллектуал ҳаракат, маълум бир мақсадга йўналтирилган тафаккур жараёни талаб этилади.

Маълумотли саволлар муаммони тушуниш учун талабаларда мавжуд бўлган билимларни актуаллаштириш ва уни ҳал этиш бўйича ақлий фаолиятни бошлаш мақсадида берилади.

Шундай қилиб, ўқув материали ўқув муаммоси сифатида илгари сурилади. У маълум шароитда айрим қарама-қаршиликларга эга ва ушбу қарама-қаршиликлар ойдинлашувчи якуний саволлар билан тугайдиган идрок вазифаларининг мантикий шаклига эга. Муаммоли баён этиш учун ўқув фанининг асосий концептуал мазмунини ташкил этувчи, бўлажак касбий фаолият учун нисбатан муҳим бўлган ва талабалар томонидан ўзлаштирилиши қийинроқ бўлган курснинг муҳим бўлимлари танлаб олинади.

Ўқув муаммолари ўзларининг мураккаблиги жиҳатидан талабаларга мос бўлиши, ўқувчиларнинг билиш жараёнларини ҳисобга олинган, ўрганилаётган фандан келиб чиққан ҳолда янги материални ўзлаштиришда ва шахсни – умумий ва касбий ривожланишида катта аҳамиятга эга бўлиши зарур.

Вўзуаллаштириш (намойиш этиш)- Марузаси кўргазмалилик тамойилини янгича кўлланилишига мисол бўла олади, унинг фаол ўқитишнинг шакллари ва методлари ҳақидаги психолого-педагогик илм маълумотлари мазмунига таъсири натижалари ҳисобланади. *Вўзуаллаштириш (намойиш этиш)- Марузаси* талабаларни оғзаки ва ёзма маълумотларни визуал шаклга айлантиришга ўргатади, у эса таълим мазмунида мавжуд бўлган аҳамиятли элементларни ажратиш ва тизимлаштириш ҳисобига касбий тафаккурни шакллантиради. Ўқитувчи томонидан ушбу турдаги Марузага тайёрланиш деганда Маруза машғулоти мавзуси бўйича ўқув материалларини таълимнинг техник воситалари ёки кўлда (чизма, расм, жадваллар ва х.к.) талабаларга тақдим этиш учун визуал шаклга келтириш назарда тутилади. Бу турдаги Марузани ўқиш Маруза мавзусини тўлиқ очиб берувчи ўқитувчи томонидан тайёрлаб келинган кўргазмали материалларни кенг ва боғлиқ равишда шарҳлаш даражасига этказилади. Бундай турда тақдим этилган маълумотлар талабаларнинг касбий ва идрок этиш фаолиятида муҳим ҳисобланган улар томонидан ўрганилган билимларни тизимлашишини таъминлаши, муаммоли вазиятларни вужудга келтириши ва уларнинг эчимини топишга имкон яратиши, турли турдаги кўргазмаларни намойиш этиши керак.

Марузанинг бу турини талабалар билан янги бўлим, мавзу, фанни ўрганишни бошлашда кўллаш яхши натижа беради. Бунда йўзага келувчи муаммоли вазият материални ўрганишга, ўқишнинг бошқа турларида кўргазмали маълумотларни ривожлантириш кўникмасига психологик кўрсатмани яратади.

Ҳамкорликдаги Маруза муаммоли мазмундаги ўқув материални икки ўқитувчининг ўзаро жонли диологик мулоқотида тақдим этилишидир. Бунда икки мутахассиснинг назарий муаммоларни икки нуқтаи-назардан муҳокамаси каби аниқ касбий ва малакали вазият гавдаланади, масалан, назариётчи ва амалиётчи муҳокамаси, бирон-бир фикр тарафдори ва бу фикрга қарши мутахассиснинг каби. Марузанинг бу тури талабаларнинг танқидий тафаккурини фаол равишда ривожланишига хизмат қилади.

Бу жараёнда ўқитувчиларнинг ўзаро диологи эчими изланаётган муаммонинг эчимини ҳамкорликда излаш мқаданиятини намаён этиши ва бу жараёнга талабаларнинг саволлар, ўз нуқтаи-назарларини баён этиш, муҳокама этилаётган Маруза мавзусига ўз муносабатларини шакллантириш, йўз бераётган ходисаларга ҳиссий жавоб қайтаришларини жалб этиши лозим.

Маруза вақтида ҳар икки ўқитувчининг юқори даражадаги фаоллиги талабаларда фикран ва ахлоқан фаол бўлишни келтириб чиқаради, бу эса фаол таълим олишга хос бўлган хислат ҳисобланади: талабаларнинг билиш

жараёнига жалб этилганлиги ўқитувчиларнинг фаоллиги билан мос келади. Юқорида санаб ўтилганлардан ташқари талабалар мунозара қилиш маданияти, диалогга киришиш усуллари, ҳамкорликдари изланиш ва якуний тўхтамга келиш ҳақида кўрғазмали равишдаги тасаввурга эга бўладилар.

Олдиндан режалаштирилган хатоликлар билан олиб бориладиган Маруза талабаларда касбий вазиятларни оператив равишда таҳлил этиш, эксперт, оппонент, рецензент сифатида қатнашиш, нотўғри ёки ноаниқ маълумотларни ажратиб кўрсата олиш кўникмасини ривожлантириш учун ишлаб чиқилган.

Ўқитувчининг Марузага тайёргарлиги шундан иборат бўладики, Маруза мазмунига маълум миқдорда семантик, методик ёки ахлоқий доирадаги хатоликлар киритилиши талаб этилади. Бундай хатоликларнинг рўйхатини ўқитувчи Марузага олиб келади, бироқ уларни талабаларнинг эътиборига Марузанинг охирида тақдим этади. Талабалар томонидан йўл кўйиладиган ва Маруза ўқиш жараёнида ўқитувчилар томонидан кўп ҳолатларда учрайдиган хатоликлар танлаб олиниши мақсадга мувофиқдир. Ўқитувчи Марузани шундай маҳорат билан олиб бориши ва йўл кўйилган хатоларни яшириши керакки, унда йўл кўйилган хатоликларни талабалар яққол ва тез аниқлай.

Талабаларнинг вазифаси шундан иборат бўладики, дафтарларига йўл кўйилаётган хатоларни қайд этиб боришлари ва Марузанинг сўнгида уларни баён этишлари талаб этилади. Хатоларни муҳокамаси учун 10-15 дақиқа ажратилади. Мана шу муҳокама жараёнида ўқитувчи, талабалар ёки ҳамкорликда саволлар эмас, балки тўғри жавоблар бериб борилади. Олдиндан режалаштирилган хатоликларнинг миқдори ўқув материалининг, Марузанинг дидактик ва тарбиявий мақсадидан, талабаларнинг тайёргарлиги даражасидан келиб чиқиб белгиланади.

Талабалар ёки ўқитувчининг ўзи томонидан аниқланган хатоликлар муаммоли вазиятнинг вужудга келишига хизмат қилиши ва уни кейинги машғулотларда эчимини изланиши мумкин бўлади. Марузанинг бу турини мавзу, бўлим ёки фан якунида ўтказилганлиги мақсадга мувофиқ бўлиб, бунда талабаларда асосий тушунча ва тасаввурлар шаклланган бўлади.

Пресс-конференция Марузаси қуйидаги шаклда олиб борилади. Ўқитувчи Маруза мавзусини эълон қилади ва талабалардан ёзма равишда унга савол беришларини сўрайди. Ҳар бир талаба 2-3 дақиқа ичида ўзини қизиқтирувчи саволни шакллантириши ва уни ёзиб ўқитувчига ўзатиши талаб этилади. Шундан сўнг ўқитувчи 3-5 дақиқа давомида саволларни мазмунига кўра ажратиб чиқади ва Марузасини ўқишни бошлайди. Материалларни саволларга жавоб бериш сифатида баён этмайди, балки

шундай баён этадики, ҳар бир жумла бир-бирини давом эттириши ва тўлдириши керак бўлади, бироқ мана шу узвий боғланишга эга Марузадан барча берилган саволларнинг жавобини топиш мумки н бўлиши керак бўлади. Маруза якунида ўқитувчи берилган саволларни тингловчиларнинг билим савиясининг акси сифатида баҳолайди.

Пресс-конференция Марузасида талабалар фаолиятининг фаоллашуви ҳар бир талабага қаратилган маълумотларнинг айтиб ўтилиши билан белгиланади. Саволни баён этишдаги мажбурийлик ва уни тўғри бера олиш талабалар билиш фаолиятини фаоллаштиради, ўз саволига жавобни олишга интилиш эса диққатни жамланишига сабаб бўлади. Талабаларнинг саволлари аксарият ҳолатларда муаммоли характерга эга бўлиб, тафаккур жараёнларининг ижодий бошланиши ҳисобланади. Берилган саволларга ва уларнинг жавобларига ўқитувчининг шахсий, касбий ва ижтимоий муносабати талабаларга тарбиявий таъсир кўрсатади.

Пресс-конференция Марузасини мавзу ёки бўлимни ўрганишдан олдин, ўртасида ёки охирида ўтказиш мумкин. Мавзунини ўрганишдан олдин бундай турдаги Марузанинг ўтказилишидан мақсад – талабаларнинг кизиқишлари ва талаблари доирасини аниқлаш, уларнинг иш жараёнига тайёргарлигини ва фанга бўлган муносабатини аниқлаб олишдан ибораот бўлади. Курс ёки мавзунинг ўртасида бундай Марузанинг олиб борилиши ўқув фани мазмунининг асосий жиҳатларига эътиборни қаратиш, талабалар билимларини тизимлаштириш, курс бўйича танланган Маруза ва семинар машғулотлари тизимини коррекцияланишига йўналтирилган бўлади. Пресс-конференция Марузасини бўлим ёки мавзу охирида ўтказилишидан мақсад – Маруза машғулотларига хулоса ва яқун яшаш, кейинги бўлимларни ўргатиш учун ушбу бўлимнинг ўзлаштириб олинганлик даражасини аниқлаб олишдан иборатдир.

Сухбат- Маруза Сукрот давридан бери талабаларнинг ўқув жараёнига фаол равишда жалб этишнинг энг содда ва кенг тарқалган шакли ҳисобланади. Сухбат-Марузанинг афзаллик томони шундан иборатки, у талабаларнинг эътиборини мавзунинг нисбатан муҳимроқ саволларига кўпроқ жалб этиш, ўқув материални баён этиш мазмуни ва темпини талабаларнинг индивидуал ўзига хосликларини инобатга олган ҳолда баён этиш имкониятини беради.

Тингловчиларнинг сухбат-Марузада иштироки турли усуллар орқали амалга оширилади, масалан, ҳам маълумотли, ҳам муаммоли характерга эга бўлган саволлар орқали. Сухбат – Марузани ўтказишда ўқитувчи берилаётган саволларнинг ҳеч бири жавобсиз қолмаслигига алоҳида эътибор қаратиши

лозим бўлади, акс холда улар талабалар тафаккури фаоллашувини этарли даражада таъминланишига эришмай, риторик характерга эга бўлиб қолади.

Аниқ вазиятларни анализ қилиш Марузаси шаклан жихатдан мунозара Марузасини эслатади, бироқ муҳокама предмети муаммоли вазият бўлмайди, балки аниқ вазият ҳисобланади. Одатда бундай вазият оғзаки ёки жуда қисқа видеоёзув, диофильм тарзида тақдим этилади. Талабалар ушбу микровазиятни таҳлиол қилиб, бутун аудитория билан муҳокама қиладилар. Дикқатни қаратиш учун вазият характерли ва ёрқин танланиши лозим. Ўқитувчи алоҳида талабаларга қаратилган саволлар орқали муҳокамадаги иштирокни фаоллаштиради, мунозарани ривожлантириш учун турли фикрларни билдиради, уни керакли томонга йўналтириб туради. Кейин талабаларнинг билдирган фикрларига таянган холда ўқитувчи ўта эҳтиёткорлик билан аудиторияни жамоавий хулоса ёки умумлашувга олиб келади.

Айрим ҳолатларда микровазиятни муҳокама қилиш аудиторияни қизиқтириш, алоҳида муаммоларга диққатни қаратиш, ўрганилаётган материални ижодий идрок этишга тайёрлаш мақсадида Марузанинг кейинги қисмига дебоча сифатида қўлланилади.

Назорат учун саволлар:

1. Материалларни Маруза қилиб баён этишнинг танқиди ва муҳокама этилган камчиликларни Маруза ўқишнинг замонавий усуллари қўллаган холда қандай қилиб бартараф этиш мумкинлигини аниқ мисоллар билан тушунтиринг.

2. Марузанинг тўзилиши унинг уқилиш шаклидан келиб чиқиб ўзгарадими? Нима учун?

3. Пресс-конференциянинг афзалликлари қандай ва сиз пресс-конференция шаклидаги дарсда иштирок этганмисиз?

4. Сизнунгча энг самарали марўза шакли қайси?

МАВЗУГА ОИД ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Мутахассислик фанларини ўқитишни ташкил этиш шакллари белгиланг?

А) Маъруза, семинар, амалий машғулот

Б) Маъруза, семинар, махсус семинар

С) Амалий машғулот, мустақил иш

Д) Илмий тадқиқот иши.

2. Қуйидаги ўқитиш шакллари қайси бирлари ташкилий ҳисобланади?

А) Маъруза, семинар, мустақил иш

Б) Амалий машғулот

- Б) Лабаротор ишнинг
- С) Ўйиннинг
- Д) Семинарнинг

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
- 10.Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
- 11.Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
- 12.Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
- 13.Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий қадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
- 14.Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
- 15.Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
- 16.Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
- 17.Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

**4-мавзу Махсус педагогика фанларини ўқитишда
инновацион
технологияларга асосланган амалий машғулотларини
лойиҳалаш**

Режа:

1. Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг ташкил этиш шакллари.
2. Махсус педагогика фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган амалий машғулотларини лойиҳалаш

Асосий атамалар ва тушунчалар

Метод, лойиҳалаш, лаборатор машғулот, фронтал, гуруҳли, индивидуал, вазиятли-ролли ўйин, ишга доир ўйин, аниқ вазиятларни таҳлил қилиш методи, тренинг, дифференциал диагностика, ташхисни амалга ошириш бўйича тақлидий машғулотлар, коррекцион машғулотлар.

Лаборатор (амалий) машғулотлар – ўқув фанининг илмий-назарий асосларини билиб олиш, ижодий фалят кўникмаси ва тажрибасига эга бўлиш, техник воситаларни қўллаган ҳолда замонавий амалий ишлаш методларини ўзлаштириш мақсадида ўқитувчи назорати остида талабалар томонидан ўқув топшириқлари комплексини бажаришни назарда тутувчи ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири ҳисобланади. "Лаборатория" сўзи латин тилидаги "лабор" сўзидан олинган бўлиб, меҳнат, иш, қийинчилик деган маъноларни билдиради: труд, работа, трудност.

Лаборатор (амалий) машғулотлар уларни бажаришнинг назарий асосини ёритиб берувчи Марузалардан сўнг амалга оширилади. Мухим назарий маълумотлар ёки ушбу маълумотларни қамраб олган аниқ ўқув наشريга ссылкаси (кўрсатмаси)ни қамраб олган лаборатор (амалий) ишлар

тавсифи келтирилганда назарий материалларни ўрганишни энгиллаштириш мақсадида лаборатор (амалий) машғулотларни Марузадан олдин ўтказилши мумкин бўлади.

Лаборатор (амалий) машғулотнинг мақсади реал амалий фаолият шароитда талабаларнинг бошқарилувчи билиш фаолиятини ташкиллаштиришдан иборат.

Лаборатор (амалий) машғулот тўзилишига хос бўлган элементлар: кириш, асосий ва якуний қисмлардир.

Кириш қисми талабаларнинг иш топшириқларини бажаришга тайёргарлик кўришларини таъминлайди. Унинг таркибига: мавзу, мақсад ва вазифаларни баён этиш, талабаларнинг касбий тайёргарлигида унинг аҳамиятини асослаш; ушбу мавзунинг курсдаги бошқа мавзулар билан боғлиқлигини кўриб чиқиш; ишнинг назарий асосларини баён этиш; иш топшириқлари таркиби ва ўзига хосликларини тавсифлаш, уларни бажаришга ёндошувни (метод, усулларни) тушунтириш; иш натижаларига қўйиладиган талабаларни тавсифлаш; талабалар томонинг ишни бошлашга тайёргарликларини текшириш; ўқитувчи назорати остида топшириқдан бир намунани бажариб кўриш; талабалар томонидан топшириқларни бажарилишида натижаларни мустақил бошқариш бўйича кўрсатмалар бериш.

Асосий қисм талабалар томонидан топшириқларни мустақил бажаришларини назарда тутди. Иш жараёнида қўшимча тушунтиришлар; йўзага келган қийинчиликларни бартараф этиш; иш натижаларини жорий назорат қилиш ва баҳолаш; талабалар саволларига жавоб бериш кабилар билан биргаликда амалга оширилиши мумкин.

Якуний қисм таркибига: машғулотнинг умумий хулосасини (ижобий, салбий) чиқариш; айрим талабаларнинг ишлари натижаларини баҳолаш; талабаларнинг саволларига жавоб бериш; талабалар иш кўрсаткичларини яхшилаш ва уларнинг билим, малакалари тизимидаги бўшлиқларни бартараф этиш бўйича тавсиялар бериш; ўқитувчи томонидан бажарилган ишларни текшириш учун талабаларнинг ҳисоботларини тўплаш; кейинги ишларни бажаришга тайёргарлик кўриш, жумладан ўрганилиши керак бўлган ўқув адабиётлар ҳақида маълумотларни баён этиш.

Машғулотларда талабалар ишини ташкил этиш шакллари: 1) фронтал, 2) гуруҳли, 3) индивидуал.

Машғулотни фронтал шаклда ташкил этишда барча талабалар бир вақтнинг ўзида бир хилдаги топшириқни бажарадилар. Бундай шаклдаги амалий машғулотнинг одатий мисоли - талабалар томонидан мактабда ўқитиладиган бирон-бир фаннинг ўқув дастурини таҳлил этилишидир. Яна

бир мисол талабаларнинг бири ўқитувчи, бошқалари эса ўқувчилар сифатида “дарс ўтишлари” дир. Дарснинг якунида талабалар томонидан унинг таҳлили амалга оширилади, “ўқитувчига” тавсиялар ишлаб чиқилади.

Машғулотни гуруҳли шаклда ташкил этишда битта топширик бир нечта кишидан иборат бўлган кичик ўқув гуруҳларида бажарилади. Икки кишилик (текширувчи - текширилувчи) ёки уч кишилик (текширувчи – ота-она - текширилувчи) гуруҳчаларда психолого-педагогик ёки логопедик текширишни ўтказиш – махсус фанлар бўйича кўпгина лаборатор ишларнинг ўтказилишининг анъанавий схемасидир.

Машғулотларни индивидуал шаклда ташкил этишда талабаларнинг ҳар бири индивидуал топширикни бажаради. Сўнгра улар ишни бажариш тажрибаси билан ўзаро алмашадилар.

Ўқув фанларининг ўзига хосликларини ва ўқув мақсадларини инобатга олган ҳолда амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари қуйидагилар : машқлар, тренинглар, вазиятли топшириқларни ҳал этишга қаратилган машғулотлар, аниқ топшириқларни моделлаштириш бўйича машғулотлар, ролли ўйинлар, ишга доир ўйинлар, дарслар, коррекцион машғулотлар ёки ташхисни амалга ошириш бўйича тақлидий машғулотлар, мактаб, МТМ, кўзатиш бўйича махсус топшириқга эга бошқа махсус муассасалар негизида кўчма машғулотлар, дарсларни мустақил ўтказиш ва х.к.

Амалий машғулотларни ўтказишнинг айрим шакллари хусусиятларини кўриб чиқамиз.

Вазиятли-ролли ўйин қуйидагича ташкил этилади. Талабалар гуруҳи олдида диагностик, дидактик ва бошқа характердаги амалий топшириқлар қўйилади. Талабалар орасида вазифалар тақсимлаб берилади. Ўйинда иштирок этувчиларнинг ҳар бири олинган маълумотларни таҳлил қилиб чиқиши керак, ролига мос ҳолдаги ҳаракатларни тавсифлаши ва бажариши лозим.

«Ишга доир ўйин» Амалий машғулотни катъий сценарий бўйича “ишга доир ўйин” шаклида ўтказиш ҳам мумкин. Бунда бошловчида (ўқитувчида) тақлид этилувчи объектни: аутизм, акли заифлик, нутқ бўзилишлари ва х.к. (бола ёки болалар ота-оналарини дифференциал диагностика қилиш бўйича ўйинлар ҳолатида) ўйин иштирокчиларининг (тўғри ва нотўғри) турли ҳаракатларига боҳлиқ равишда ташхис қилишнинг мавжуд вариантлари, ҳар бир босқичдаги ҳаракатларнинг эталони мавжуд бўлади. Боланинг бундай ташхислари вариантлари ва ота-оналар, текширувчиларнинг психологик тавсифи учун ҳам мос ҳолдаги ҳаракатлар эталони ва қабул қилинган эчимлар бўйича янги ҳолатлар ва х.к. мавжуд бўлади. Шундай қилиб, ўйинга

тайёргарлик даврида ташкилотчи дастлабки вазиятда содир бўлиши мумкин бўлган ўзгаришларни кўра билиши, ўйин иштирокчиларига талабаларнинг реал ҳаракатлари натижасида йўз берган ўзгаришлар ҳақида маълумот бериш учун доимо тайёр бўлиши лозим. Ўйинни ўйнаш учун қуйидаги методик ҳужжатлар талаб этилади:

- ўйин бошловчиси учун кўрсатмалар;
- ўйин иштирокчилари учун кўрсатмалар;
- мос равишдаги хариталар тўплами;
- керакли ҳужжатлар, дидактик материаллар, ўқув жиҳозлари, психолого-педагогик текширув методикалари ва х.к.

Аниқ вазиятларни таҳлил қилиш методи ўйин асосида таълим беришнинг илк шаклидир. Талабалар билиш жараёнларини аниқ вазиятларни таҳлил қилиш шаклида ташкиллаштириш таълим олувчиларнинг контингентини ва машғулотнинг дидактик мақсадларидан келиб чиқиб бир қатор кўринишларга эгадир. Улар қаторига “микровазиятларни” ёки Маруза давомида казус (чигаллик)ларни таҳлил қилиш, реал ҳаётда йўз берган зиддиятли вазиятларни кўриб чиқиш, вазиятли муаммоларни ҳал этиш ва х.к.

Олий мактаб амалиётида аниқ вазиятларни таҳлил қилиш методи тарбиявий ишларда педагогик кўникмаларни янада ривожлантириш мақсадида жуда кўп қўлланилади. Материалларни мос равишда танлашда ва машғулотни тўғри ташкиллаштиришда вазиятли топшириқлар кўргазма, машқ, илк тажрибадларни ўзатиш воситаси сифатида ҳам хизмат қилиши мумкин.

Таълим олувчилар уларнинг келажак фаолиятларида содир бўлиши мумкин бўлган зиддият ёки вазиятни тўлиқ тавсифига эга бўладилар. Тавсиф сўнгида уларнинг биттаси ёки бир нечтаси йўзага келган зиддиятнинг эчими учун мос бўлган ҳаракатларнинг рўйхати келтирилади. Ҳаракатларнинг бундай саноғи таълим олувчиларга нафақат муаммонинг мавжуд эчимлари вариантларини “айлантириш”ни, балки уларнинг ҳар бирининг кутилмаган салбий оқибатини ва х.к.ни ҳаёлан кўзатиш имкониятини беради. Бошқача қилиб айтганда, таълим олувчи муаммони бир неча усулда ечиши ва эчимсиз вариантларни мақсадга элтувчи вариантлардан ажратишга ўрганади.

Кейинги сафар ўқитувчи талабаларга амалиётда кутилмаган натижаларни келтириб чиқарган, жиддий эчимни талаб этувчи у ёки бу танқидий вазиятларни таҳлил қилишни таклиф этади.

Таълим олувчиларнинг эътиборини улар келажакда меҳнат қилувчи соҳада йўз берган бундай ҳолатларга қаратиш жуда ҳам фойдалидир. Улар шунингдек, экспериментал шароитда ҳам, ўзларининг кундалик ҳулқлари бўйича нуқтаи-назарларини шаклланишида ҳам фойдалидир.

Ҳар қандай шаклдаги амалий машғулотнинг муҳим томони *машқ* ҳисобланади. Машқнинг асоси – Марузада ривожлантирилган назария бўйича хал этилувчи мисол ҳисобланади. Қоидага кўра, талабалар фаолияти мазмунини – топшириқларни хал этиш, чизмалар чизиш, тўғри тафаккур ва нутқнинг асоси бўлган илмий категория ва тушунчаларни аниқлаштиришни белгилаб берувчи аниқ кўникма ва малакаларнинг шаклланишига катта эътибор қаратилади. Машқларга мисол сифатида математика ўқитиш махсус методикаси, табиатшунослик ўқитиш махсус методикаси ва бошқа мутахассислик фанларидан амалий машғулотларда муаммо ва топшириқларни хал этишни кўрсатиб ўтиш мумкин. Талабалар билан машқни ечишда англаш ва тушуниш қобилиятини шаклланишига эътибор қаратиш керак бўлади.

Тренинг (инглиз тилидаги траин – «ўқитиш», «тарбиялаш» деган сўздан олинган) – бу таълим беришнинг фаол методи бўлиб, тажрибали бошловчи бошқаруви остида психологик йўналтирилган гуруҳли машғулотдир. Бундай машғулотларда ҳаётдан олинган исталган одам билан содир бўлиши мумкин бўлган вазиятлар ўйналади. Тренинг инсон учун муҳим бўлган билим, кўникма ва малакаларни ривожлантириш, шунингдек, ўзини ва бошқаларни яхшироқ тушунишга йўналтирилгандир. Таълим беришнинг бундай методи кўпинча нафақат янги маълумот олиш, балки олинган билимларнинг амалда ҳам қўлланилиши талаб этилганда қўлланилади.

Назорат учун саволлар:

1. Таълим жараёнини ташкиллаштиришда таълим методларининг аҳамияти қандай?
2. Таълим беришнинг интерфаол методларини кўрсатинг?
3. Лаборатория методини қўллаган ҳолда дарс қандай ташкил қилинади?
4. Ўйин асосида таълим беришнинг илк шакли қайси?
5. Лаборатор (амалий) машғулотнинг тузилиши ҳақида тушунтириб беринг.
6. Машғулотларда талабалар ишини ташкил этишнинг қандай шакллари мавжуд?
7. Аниқ вазиятларни таҳлил қилиш методини шарҳлаб беринг.
8. Тренинг сўзи қайси тилдан олинган ва у қўлланади?

МАВЗУГА ОИД ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Лаборатор машғулотлар бу.....

А) Назарий билимларни амалий кўникмалар билан боғлашга ёрдам беради

- Б) Талабаларни билимини текширади
- С) Олинган кўникма ва малакаларни мусахкамлайди
- Д) Назарий билимларни кенгайтиради

2. «Лаборотор» сўзининг маъносини белгиланг

- А) Меҳнат, иш, қийинчилик
- Б) Мустақил иш, таасуротлар
- С) Биргаликдаги иш
- Д) Умумлаштириш.

3. Амалий ишга нималар киради, қайси қаторда тўлиқ кўрсатилган

- А) Диктант, мисол, реферат, янги технология, чизиш, машқ
- Б) Диктант, янги технология, чизиш
- С) Чизиш, машқ, мисол
- Д) Диктант, мисол, чизиш

4. Амалий машгулотлар олий таълимга қачон киритилган?

- А) 19-аср бошларида
- Б) 20-аср бошларида
- С) 20-аср урталари
- Д) 19-аср охирида

5. Семинар, лаборотор, машқлар қандай машгулотлар тури?

- А) Амалий
- Б) Назарий
- С) Практикум
- Д) Тахлилий-такрорловчи маъруза

6. Диктант, мисол, реферат, янги технология қандай иш турига киради?

- А) Амалий ишга
- Б) Лаборотор ишга
- С) Лекцияга
- Д) Семинарга

7. Семинар сўзининг луғавий маъноси нима?

- А) Латин тилидаги “семинаиум” сўзидан олинган бўлиб боғбон(кўчат ўтказувчи) деган маънони билдиради
- Б) Юнон тилидаги “семинаиум” сўзидан олинган бўлиб боғбон(кўчат ўтказувчи) деган маънони билдиради
- С) Грек тилидаги “семинаиум” сўзидан олинган бўлиб боғбон(кўчат ўтказувчи) деган маънони билдиради
- Д) Инглиз тилидаги “семинаиум” сўзидан олинган бўлиб боғбон(кўчат ўтказувчи) деган маънони билдиради

8. Қайси машғулотларга талабаларнинг касбий тайёргарлиги сифатини белгилаб берувчи курснинг асосий мавзулари олиб чиқилади?

- А) Семинар машғулоти
- Б) Амалий машғулот
- С) Ўқув машғулоти
- Д) Лаборатория машғулоти

9. Семинар машғулотлари одатда қуйидаги тузилишга эга:

- А) ўқитувчининг кириш сўзи, асосий қисм, ўқитувчининг якуний сўзи.
- Б) ўқитувчининг кириш сўзи, асосий қисм ва мустаҳкамлаш.
- С) ўқитувчининг кириш сўзи, ўқитувчининг якуний сўзи
- Д) ўқитувчининг кириш м аърузаси асосий қисм, талабанинг якуний сўзи

10. Мутахассисликлар бўйича фанлардан семинар машғулотларини ташкил этишнинг турли шакллари бу..

- А) савол-жавоб ўтказиш; очик суҳбат; доклабларини тинглаш; рефератларни муҳокама қилиш; Назарий конференция; Пресс-конференция-семинар; Очик мунозара-семинари; Дидактик ўйин; “Айлана стол”; «Ақлий хужум»; Коллоквиум; Тадқиқод; “Ишга доир ўйин”; таҳлил этиш; вазифаларни хал этиш;
- Б) кириш, асосий қисм, хулоса киритилади; савол-жавоб ўтказиш; очик суҳбат; доклабларини тинглаш; рефератларни муҳокама қилиш;
- С) талабаларда ҳаёлот, диққатни шакллантириш Назарий конференция; Пресс-конференция-семинар; Очик мунозара-семинари;
- Д) асосий қисм, хулоса киритилади; «Ақлий хужум»; Коллоквиум; Тадқиқод; “Ишга доир ўйин”; таҳлил этиш;

Адабиётлар

- 18. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
- 19. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \\
Частная школа. – 1997. № 2
- 20. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
- 21. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
- 22. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
- 23. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
- 24. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.

25. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
26. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
27. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
28. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
29. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
30. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
31. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
32. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
33. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
34. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

Амалий машғулотларни ўтказиш бўйича умумий йўриқнома

Амалий машғулотларда тингловчилар махсус педагогика таълимнинг турли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, фан ўқитувчисининг фаолият функциялари: (*гностик, лойиҳалаш, конструкциялаш, диагностик, прогностик, коммуникатив, ишлаб чиқариш-технологик, ташкилотчилик*) ва махсус педагогика таълими соҳасидаги инновациялар билан танишадилар ва улар асосида амалий ишларни бажарадилар. Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда кичик гуруҳларга бўлиб ўтказилади. Бундан ташқари, муваққил ҳолда ўқув ва илмий ва хорижий адабиётлардан, электрон ресурслардан, интернет материалларидан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

1-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ.

Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш курсининг назарий асослари

Ишнинг мақсади: Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш фанининг назарий асослари. Замонавий босқичда мутахассис-дефектологлар тайёрлашнинг долзарб муаммолари. ДТС асосида ўқув режалар, фан дастурларини тайёрлаш. Намунавий ўқув дастурининг мазмунига қўйилган талаблар. Фан дастурлари асосида дарсликлар ўқув қўлланмаларни тайёрлаш.

1- илова

“Замонавий шароитда педагогик фаолиятни ташкил этиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари” мавзуси бўйича слайд тайёрланг ва уни презентациясини муҳокама асосида ўтказинг.

2-илова

Мунозара учун саволлар:

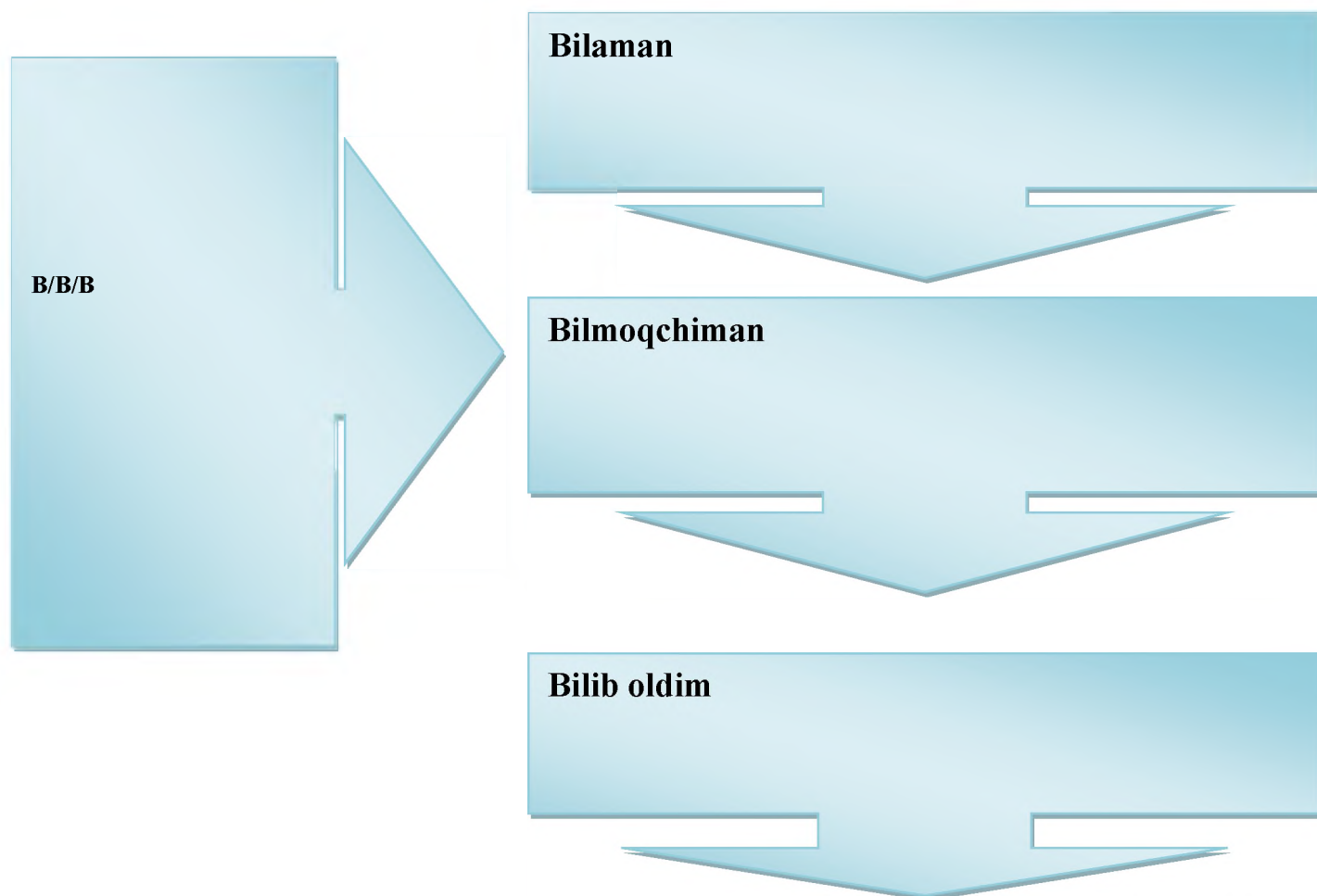
- 1 Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш курсининг мақсади ва вазифалари нималардан иборат?
2. Инновацион жараён субъекти деганда нимани тушунасан?
3. Инновацияларни жорий этишда педагог фаолиятини бошқариш босқичларини ёритиб беринг.
4. Олий таълим муассасаларида инновацион салоҳият қандай таркибий қисмлардан иборат?
5. Педагог кадрларнинг инновацион салоҳиятини ривожлантиришга тўсқинлик қилувчи омиллар нималардан иборат?
6. Педагог кадрларнинг инновацион фаолиятга технологик тайёргарлиги нималарда намоён бўлади?
7. Инновацион муҳит шароитида юзага келаётган педагогика фанининг долзарб муаммолари ёритиб беринг.

8.Ўқитувчи фаолиятида юзага келаётган муаммоларнинг асосий жихатларини ёритиб беринг.

9.ОТМ профессор-ўқитувчиларининг касбий етуклик даражасига кўра ажратилган гуруҳларни айтинг ва мазмунини ёритиб беринг.

3- илова

“БББ” стратегияси асосида биринчи мавзу юзасидан билган, билмоқчи бўлган савол ва маълумотларингизни қуйидаги жадвалга ёзинг.

4 – илова.

Таълим йўналишининг малака талаблари асосида ўқув режага киритилган умумкасбий ва ихтисослик фанларини ўзаро бир-бирига ўхшаш ва фарқли томонларини кўрсатинг

**Fan dasturlarini
yaratishga
qo'yiladigan
talablarni
ko'rsating!**

Қуйидаги саволлар ва топшириқларни бажаринг:

1. Намунавий ўқув дастурларининг яратилиш тартиби қандай амалга оширилади?
2. Намунавий ўқув дастурларининг мазмунига қўйиладиган талаблар ва экспертизадан ўтказиш ва тасдиқлаш ҳақидаги маълумотларни ёритинг

3. Ўқув адабиётларининг шакллари, турлари ва уларга қўйиладиган талабларни ёзинг.

4. Электрон ўқув адабиётларининг яратилиш босқичларини ёритиб беринг.

(изоҳ: мазкур топшириқ ёзма амалий иш сифатида ёзилади, бажарилган иш тақдимоти ўтказилади топширилади.).

НАЗОРАТ ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Қайси ҳужжат асосида ўқув режалар ишлаб чиқилади ва тасдиқланади?

- А) Давлат таълим стандарти
- В) Ўқув даструлари
- С) Ўқув режалари
- Д) Давлат қонунлари

2. Ўқув режа мутахасислик номи билан белгиланади, эгалланадиган малака мазмуни нимада кўрсатилади?

- А) Ўқиш муддатида
- В) Семестрлар давомида
- С) Йил охирида
- Д) Битирув малакавий ишида

3. Психологик – педагогик фанлар қайси фанлар блокига киради?

- А) Ихтисослик фанлари.
- В) Таълимнинг қўшимча турлари.
- С) Умумкасбий
- Д) Гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар.

4. Олигофренопедагогика, логопедия ва сурдопедагогика фанлари қайси фанлар блокига киради?

- А) Умумкасбий
- В) Гуманитар фанлар
- С) Қўшимча фанлар
- Д) Ихтисослик фанлари

5. Ўқув режа асосан қайси меърий ҳужжат асосида ишлаб чиқилади?

- А) Фан дастури
- В) ДТС
- С) Ишчи дастурлар

D) Намунавий дастур

6. **Тақвим режа ким томонидан тасдиқланади?**

- A) Кафедра мудири
- B) Факультет декани
- C) Олий таълим ректори
- D) Ўқув бўлими

7. **Ўзбекистон Республикаси ОТМ ининг барча типлари нечанчи йилдан рейтинг тизими жорий қилинган?**

- A) 1999-йил
- B) 1998-йил
- C) 1997-йил
- D) 2010-йил

8. **Қайси натижалар асосида ўқишни тамомлаган талабаларни таълим даструнинг кейинги йилига ўтказиш ҳақида қарор чиқарилади?,**

- A) Баҳолаш
- B) Саралаш
- C) Назорат
- D) яқунлаш

9. **Дарсликни қисман тўлдирувчи, муайян фан дастури бойича тузилган ва фан асосларининг чуқур ўзлаштирилишини таъминловчи, айрим боб ва булимларни кенг тарзда ёритишга ёки амалий машқ ва машғулотлар ечимига мўлжалланган нашр деб қандай нашрга айтилади?**

- A) Анъанавий ўқув адабиёти
- B) Электрон ўқув адабиёти
- C) Ўқув қўлланма
- D) Изоҳли луғат

10. **Илмий, илмий-услубий, ўқув, даврий адабиётлар, ҳукумат ва турли ташкилотлар фаолиятига тегишли қонунлар, қарорлар, Низомлар мазмунининг қисқача баёни ва шарҳи келтирилган, соҳаларга оид маълумотлар тўплами сифатида фойдаланиладиган доимий нашр деб қандай нашрга айтилади?**

- A) Дайжест
- B) Методик қўлланма
- C) Ўқув қўлланма
- D) Изоҳли луғат

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” T.: 2013.
16. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

2-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Махсус педагогика фанларининг ўқитишнинг инновацион мухитини лойихалаштириш фанини ўқитишда инновацион таълим

Ишнинг мақсади: Таълимнинг интерфаол методлари ва унинг мазмуни. Интерфаол таълимнинг ахборот технологиялари. "Методика" тушунчаси мазмуни ва моҳияти. "Технология" тушунчаси ва моҳияти. "Ўқитиш методикаси" тушунчаси мазмуни ва моҳияти. "Таълим технология" тушунчаси ва моҳияти.

1-илова

Мунозара учун саволлар:

1. Илғор педагогик технологияларни олий таълим жараёнига қўллаш билан боғлиқ муаммоларни айтинг.
2. Олий таълим тизимида педагогик технологияларни қўллаш самарадорлигини оширишдаги методик вазифаларни ёритиб беринг.
3. "Интеракция" сўзи маъносини айтинг.
4. Интерфаол методлар таърифини айтинг.
5. Фаол ва интерфаол методларига қандай маърузалар киритилади?
6. Интерфаол маъруза ўзига қайси элементларни бирлаштиради?
7. Интерфаол таълимнинг ахборот технологиялари таърифини тушунтиринг.
8. Ахборот технологияси воситалари деганда нимани тушунасан?
9. Электрон почта ёрдамидаги виртуал ўқув синфини мақсад ва вазифаларини тушунтириб беринг.

2-илова

"Ўқитиш технологияси" ва "Педагогик технология" тушунчалари тавсифи мавзуси бўйича слайд тайёрланг ва уни презентациясини муҳокама асосида ўтказинг.

3-илова

Мавзу юзасидан берилган саволларга аниқ жавоб беринг, топшириқларни эса бажаринг.

- 1 "Методика" тушунчасини таърифини айтинг.

2. "Методика" тушунчасига берилган хилма хил таърифларга таянган ҳолда қуйидаги умумлашмаларга келиш мумкин.....

3. Ўқитиш методикасига қўйиладиган зарурий талабларни айтиб беринг.

4. Ўқитиш методикаси ўзида қуйидагиларни акс эттиради.....

5. "Ўргатиш", "Ўрганиш", "Ўқитиш", "Таълим", "Билим", "Кўникма", "Малака" асосий тушунчаларга изоҳ беринг.

6. "Мақсад", "Мазмун", "Ташкил этиш", "Шакл", "Метод", "Восита", "Натижа" асосий тушунчаларга изоҳ беринг.

7. "Технология" тушунчасини таърифини айтинг.

8. Педагогик технологияга таъриф беринг.

9. Педагогик технология тушунчаси даражаларини айтиб беринг.

10. Педагогик технологиянинг қўлланиш даражаси ва таснифий белгиларининг моҳиятини ифода этувчи мисоллар келтиринг.

4- илова

"Ўқитиш методикаси" ва "Таълим технологияси" тушунчалари тавсифи мавзуси бўйича слайд тайёрланг ва уни презентациясини муҳокама асосида ўтказинг.

5- илова

Мавзу юзасидан берилган саволларга аниқ жавоб беринг, топшириқларни эса бажаринг

1 "Методика" бу.....

2. Таълимни технологиялаштириш бу.....

3. Таълимга технологик ёндошув бу.....

4. "Методика" тушунчаси технологиядан юқори туради. Чунки методика.....

5. Технология методикадан фаркли равишда.....

6. "Методика" ва "Технология" тушунчаларининг фаркли жihatларини ажратиб кўрсатинг.

7. Технологик жараён неча босқичдан иборат.

НАЗОРАТ ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Инновация сўзи қайси тилдан олинган ва унинг маъноси нима?

- А) Инновация – инглизча сўздан олинган бўлиб, ин – киритиш, новация янгилик деган маънони беради
- В) Инновация – лотинча сўздан олинган бўлиб, ин – бошлаш, новация янгилик деган маънони беради
- С) Инновация – инглизча сўздан олинган бўлиб, ин – бошлаш, новация янгиликларсиз деган маънони беради
- Д) Инновация – французча сўздан олинган бўлиб, ин – киритиш, новация янгилик деган маънони беради

2. Ҳозирги кунда Республикамизда узлуксиз таълим тизимига инновация қайси йўллар орқали татбиқ этилмоқда

- А) Таълим соҳасидаги замонавий иқтисодий механизмлар – иқтисодий инновациялар, таълим соҳасидаги замонавий тузилмалар – ташкилий инновациялар
- В) Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирувчи технологиялар – педагогик инновациялар
- С) Педагогик инновациялар
- Д) Ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш, таълим-тарбия жараёнига комплекс ҳолда ўқув муассасаларига жорий этилиши

3. Инновацион таълим муҳити ўқитувчилардан қайси билимларни эгаллаш ва амалий фаолиятни талаб этади

- А) Ўқитишда инновацион технологияларни қўллаш юзасидан амалий фаолияти, ўқитишнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлашдаги амалий фаолияти, ўқитишда касбий йўналтирилганликни амалга оширишдаги фаолияти
- В) Ахборот ва коммуникацион технологиялар – таълимий инвестициялар, унинг бориши ва ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирувчи технологиялар – педагогик инновациялар
- С) Таълим-тарбия жараёнининг мазмунини янгилаш, унинг бориши ва ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирувчи технологиялар – педагогик инновациялар
- Д) Ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш, таълим-тарбия жараёнига комплекс ҳолда ўқув муассасаларига жорий этилиши

4. Методика ҳақида қайси педагог олим “Ўқув фанларини ўқитиш методикаси методика маълум бир педагогик вазифаларни ҳал этиш билан боғлиқ метод, методик усуллар, восита ва ташкилий чора-тадбирлар мажмуидир” деган фикрни илгари сурган ?

- А) А.Й.Коджаспиров
- В) А.М.Столяренко

С) Г.М.Коджаспирова

Д) И.П. Волков

5. Педагогик технология ҳақида қайси олим „Психологик ва педагогик ўғитлар йиғиндиси бўлиб, шакллар, методлар, усуллар, ўқитиш йўллари, тарбиявий воситаларнинг махсус тўпламидир. Айни замонда у педагогик жараённинг ташкилий-методик омилини ҳам билдиради” деган фикрни илгари сурган?

А) Г.К. Селевко

В) И.П. Волков

С) Б.Т.Лихачев

Д) Г.М.Коджаспирова

6. Педагогик технология“ тушунчасини қўлланилиш даражасининг қайси бири ўзида маълум бир ўқув фани, алоҳида таълим олувчилар гуруҳи, маълум ихтисосликка мансуб педагогларга йўналганликни акс эттиради?

А) Умумпедагогик (макро) даража

В) Хусусий-методик (мезо) даража

С) Локал даража (микро).

Д) Барча жавоблар тўғри

7. деганда-таълим олувчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим олувчи бўлган методлар тушунилади. Бу методлар қўлланилганда таълим берувчи таълим олувчини фаол иштирок этишга чорлайди. Нуқталар ўқнига мос атамани қўйинг.

А) Умумпедагогик методлар

В) Интерфаол методлар

С) Локал методлар

Д) Инновацион методлар

8. Ўқитиш методикаси ўзида нималарни акс эттиради?

А) таълимнинг қонуният ва тамойилларини, таълим мазмунини;

В) таълимни ташкил этишнинг асосий ва ёрдамчи шаклларини, таълимнинг умумий ва хусусий методларини

С) - ўқув воситалари, ўқитиш натижасини;

Д) Барча жавоблар тўғри

9. Маълум бир фанни назарий ўзлаштиришни акс эттирадиган инсон ғоялари йиғиндиси қандай атама билан номланади?

А) Натижа

В) Билим

С) Малака

Д) Кўникма

10. “Технология” сўзининг маъноси?

- А) Юнонча сўз бўлиб, “течне” – маҳопат, санъат ва “логос” – тушунча, таълимот, фан маъносини англатади.
- В) Инлизча сўз бўлиб, „техно“-кобилият, „логос“-тушунча, таълимот деган маънони англатади.
- С) Юнонча сўз бўлиб, “течне” – асбоб, техник қурол ва “логос” – тушунча, таълимот, фан маъносини англатади
- Д) Французча сўздан олинган бўлиб, „тесне“-янгилик, ноодатий ва „логос“- таълимот деган маънони англатади.

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
- 10.Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
- 11.Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
- 12.Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
- 13.Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
- 14.Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Қасб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
- 15.Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
- 16.Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
- 17.Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов

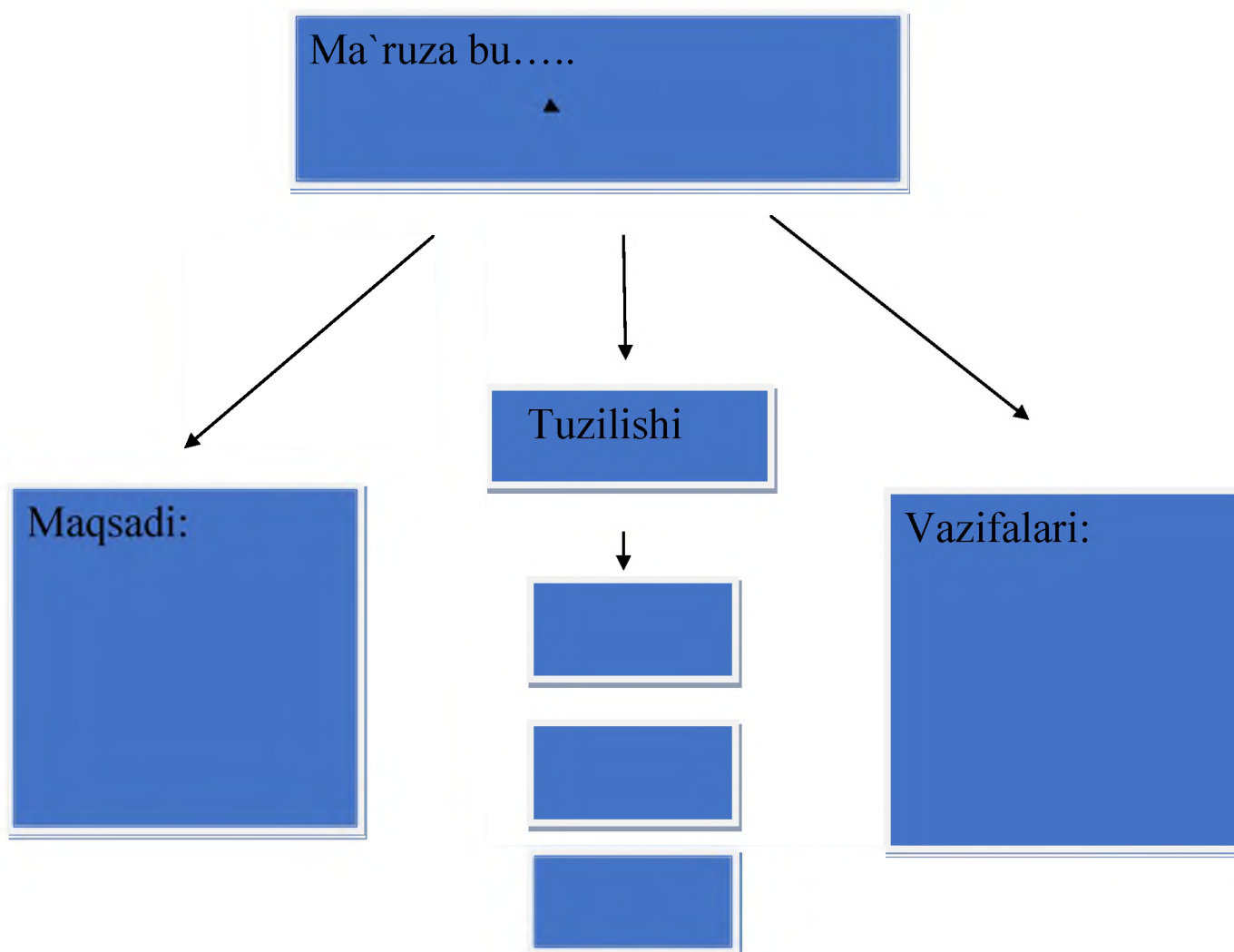
3-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Махсус педагогика фанларини ўқитишда маъруза машғулотларини лойихалаштириш

Ишнинг мақсади: Дефектология фанларини ўқитишнинг ташкил этиш шакллари. Дефектология фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза машғулотларни лойихалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш.

1- илова

Қуйидаги схемани керакли маълумотлар билан тўлдириш

Қуйидаги маъруза турларини уларнинг таърифи билан мослаштиринг.

Маълумотли маърузада

Талабаларни оғзаки ва ёзма маълумотларни визуал шаклга айлантиришга ўргатади, у эса таълим мазмунида мавжуд бўлган аҳамиятли элементларни ажратиш

Муаммоли маъруза

Муаммоли мазмундаги ўқув материални икки ўқитувчининг ўзаро жонли диалогик мулоқотида такдим этилишидир

Визуаллаштириш (намойиш этиш)- маърузаси

Материални баён этиш давомида ҳал этилиши лозим бўлган саволлардан, муаммони белгилашдан бошланади.

Ҳамкорликдаги маъруза

Ўқитувчи томонидан маълум бўлган нарсалар ўргатилади ва талабалардан уларни эслаб қолишнинг ўзи талаб этилади

Олдиндан режалаштирилган хатоликлар билан олиб бориладиган маъруза

Талабаларда касбий вазиятларни оператив равишда таҳлил этиш, эксперт, сифатида қатнашиш, нотўғри ёки ноаниқ маълумотларни ажратиб кўрсата олиш кўникмасини

Пресс-конференция маърузаси

Мавзу ўқитувчи томонидан эълон қилинади, 2 ёки 3 дақиқа ичида талабалар ўзини қизиқтирган саволларни беради. Ўқитувчи саволларни мазмунига кўра

Амалий машғулот топшириқлари

5. Материалларни Маруза қилиб баён этишнинг танқиди ва муҳокама этилган камчиликларни Маруза ўқишнинг замонавий усуллари қўллаган ҳолда қандай қилиб бартараф этиш мумкинлигини аниқ мисоллар билан тушунтиринг.

6. Марузанинг тўзилиши унинг уқилиш шаклидан келиб чиқиб ўзгарадими? Нима учун?

7. Пресс-конференциянинг афзалликлари қандай ва сиз пресс-конференция шаклидаги дарсда иштирок этганмисиз?

8. Сизнунгча энг самарали марўза шакли қайси?

Б./ Б./Б методи

№	Мавзу саволи	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билдим
1	2	3	4	5
1.	Маърузани тузилиши			
2.	Маърузанинг кириш қисми			
3.	Маърузанинг асосий қисми			
4.	Маърузанинг хулоса қисми			
5.	Муаммоли саволлар			

НАЗОРАТ ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. **Маърузанинг тузилиши бу....**

- А) Кириш, асосий қисм, хулоса
- Б) асосий қисм, хулоса, кейс.
- С) Кириш, асосий қисм, вейин.
- Д) Кириш, асосий қисм, хулоса, яқунлаш

2. **Маърузанинг қайси турида материалнинг баён этиш давомида ҳал этилиши лозим бўлган саволлардан муаммони белгилашдан бошланади?**

- А) Муаммоли маъруза
- Б) Пресс конференция
- С) Визуалли
- Д) Айлана стол

3. **Маърузанинг қайси турида муаммоли мазмундаги ўқув материали икки ўқитувчининг ўзаро жонли диалогик мулоқатида тақдим этилади?**

- А) Ҳамкорликдаги маъруза
- Б) Муаммоли маъруза
- С) Пресс конференция

и материал билан боғлиқлигини, унинг ушбу фандаги аҳамияти, ўрнини белгилашни камраб олади.

Д) Визуалли

4. Маъруза, лаборатория ва амалий машғулотларни ўтказиш календар (тақвим) режалари ким томонидан ишлаб чиқилади?

- А) Ўқитувчи томонидан ишчи дастур асосида ишлаб чиқилади
- Б) Кафедар мудир томонидан
- С) Факультет декани томонидан
- Д) Ўқув бўлими томонидан

5. Маъруза бу..

А) *ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири ҳисобланиб, ўқитувчи томонидан ўқув материалларини оғзаки равишда, монологик шаклда, тизимли, маълум бир кетма-кетликда баён этишни назарда тутди.

Б) ўқув фани бўйича билимлар тизимини шакллантириш; илмий материалларни аргументларни келтириб (асосли равишда) баён этиш малакасини шакллантириш

С) тарбиявий – таълим жараёнига онгли муносабатни шакллантириш, мустақил ишлаш ва мутахассисликни ҳар томонлама эгаллашга интилиш, ўқув фанига қизиқишни ривожлантириш

Д) аудиторияни ўқув материални идрок этишга қизиқтириш ва ёъналтириш мақсадига эга бўлган маърузанинг бир қисмидир

6. Маърузанинг вазифалари қуйидагилардир:

А) ўқув фани бўйича билимлар тизимини шакллантириш; илмий материалларни аргументларни келтириб (асосли равишда) баён этиш малакасини шакллантириш; касбий фикрлаш доирасини ва умумий маданиятни шакллантириш; дарслик ва ўқув қўлланмаларида хали ёритилмаган янги билимларни баён этиш

Б) ўқув машғулотлари орасида етарли даражадаги мураккабликка эга машғулот тури ҳисобланади;

С) ўқув фанига қизиқишни ривожлантириш, талабаларнинг тафаккурини фаоллаштиришга кўмаклашиш;

Д) тарбиявий – таълим жараёнига онгли муносабатни шакллантириш, мустақил ишлаш ва мутахассисликни ҳар томонлама эгаллашга интилиш, ўқув фанига қизиқишни ривожлантириш;

7. Маърузанинг одатий тузилма элементларига -

- А) кириш, асосий қисм, хулоса киритилади
- Б) талабаларда ҳаёлот, диққатни шакллантириш
- С) асосий қисм, хулоса киритилади
- Д) Тахлилий, муаммоли хулоса киритилади

8. Кириш маърузаси бу –

- А) аудиторияни ўқув материаллини идрок этишга кизиштириш ва ёъналтириш мақсадига эга бўлган маърузанинг бир қисмидир
- Б) бошқа фанлар тизимидаги ўрнини белгилашни қамраб олади;
- С) маърузани умумий хулосалаш, материалларни умумлаштириш, маъруза мавзуси бўйича хулосаларини баён этиш; талабаларнинг саволларига жавоб бериш.
- Д) Талабаларда ҳаёлот, диққатни шакллантириш

9. Маърузанинг Асосий қисми бу...

- А) мавзусини очиқ берувчи контсептуал ва далилли материалларни, уларни таҳлили ва баҳоланишини, илгари сурилаётган назарий қоидаларни турли усулларда аргументлаш ва исботлашни қамраб олади;
- Б) аудиторияни ўқув материаллини идрок этишга кизиштириш ва ёъналтириш мақсадига эга бўлган маърузанинг бир қисмидир;
- С) маърузани умумий хулосалаш, материалларни умумлаштириш, маъруза мавзуси бўйича хулосаларни баён этиш, талабаларнинг саволига жавоб бериш;
- Д) янги материал билан боғлиқлигини, унинг ушбу фандаги аҳамияти, ўрнини белгилашни қамраб олади;

10. Маърузани хулоса қисми бу –

- А) маърузани умумий хулосалаш, материалларни умумлаштириш, маъруза мавзуси бўйича хулосаларини баён этиш; талабаларнинг саволларига жавоб бериш;
- Б) мавзусини очиқ берувчи контсептуал ва далилли материалларни, уларни таҳлили ва баҳоланишини, илгари сурилаётган назарий қоидаларни турли усулларда аргументлаш ва исботлашни қамраб олади;
- С) аудиторияни ўқув материаллини идрок этишга кизиштириш ва ёъналтириш мақсадига эга бўлган маърузанинг бир қисмидир;

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.

12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” T.: 2013.
16. Ярмагов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

4-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Махсус педагогика фанларини ўқитишда амалий машғулотларни лойихалаштириш

Ишнинг мақсади: Махсус педагогика фанларини ўқитишнинг ташкил этиш шакллари. Махсус педагогика фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган семинар, амалий машғулотларини лойихалаш.

1- илова

Блиц сўров технологияси ўтказилади. Бунда ўқитувчи томонидан куйида баён қилинган саволлар берилади, тингловчилар тезкорлик билан жавоб беришлари керак.

1. Амалий машғулотлар қачон қўлланилади?
2. Амалий машғулотлар тузилишини айтиб беринг.
3. Талабалар ишларини ташкил этишни қандай турлари бор?
4. Аниқ вазиятни таҳлил қилиш методини қачон қўллаган мақсадга мувофиқ?

2-илова

Олдиндан рангли ленталар тайёрлаб қўйилади ва тингловчилардан улардан бирини танлаш сўралади:

Оқ рангли лента олган тингловчи - мавзу юзасидан олган янги маълумотларни айтиб беради.

Қизил рангли лента олган тингловчи - мавзуни ўрганиш жараёнида уларда ҳосил бўлган хиссиётларни изоҳлайди (нима ёқди-ю, нима ёқмади)

Қора рангли лента олган тингловчи - мавзуни ўрганишда нимадан қийналганликларини аниқлайди.

Мовий рангли лента олган тингловчи ўтилган мавзуни олдинги ўтилган мавзуга қандай боғлиқлигини аниқлайди.

Сариқ рангли лента олган тингловчи – дарс якунида ҳаммани баҳолайди.

3-илова

Гуруҳларга қоғозлар тарқатилади. Ушбу қоғозларда ФСМУ технологияси жадвали берилган бўлади. Тингловчилар ушбу жадвалга ўз фикрларини гуруҳ бўлиб жамлаб ёзадилар ҳамда тақдимот ўтказадилар

О'quv faoliyatini tashkil qilishda amaliy mashg'ulotlarning o'rni qanday?

F

Fikringizni bayon qiling

S

Fikringizni bayoniga biror sabab ko'rsating

M

Ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi misol keltiring

U

Fikringizni umumlashtiring

“ПМҚ”

Амалий машғулотларни ижобий салбий ва қизиқарли томонларини ёзинг (магистрлар ўз таклифларини ёзадилар, иш индивидуал тарзда ташкил этилади)

П + (плюс)	М – (минус)	Қ (қизиқарли)

НАЗОРАТ ТЕСТ САВОЛЛАРИ:

1. **Лаборатор (амалий) машғулотининг мақсади нимадан иборат?**

- А) реал амалий фаолият шароитда талабаларнинг бошқарилувчи билиш фаолиятини ташкиллаштиришдан иборат.
- Б) уларни бажаришнинг назарий асосини ёритиб берувчи маърузадир.
- С) ўқитувчининг кўрсатмасига кўра талабаларнинг бири овоз чиқариб у ёки бу асарни ўқийди, сўнгра, ўқиганларини қандай тушунганлигини тушунтириб беради
- Д) машғулотни давомида ечилиши талабаларнинг фаол тафаккурини ривожланиши учун жуда фойдалидир.

2. **Машғулотларда талабалар ишини ташкил этиш шакллари:**

- А) фронтал, гуруҳли, индивидуал.
- Б) Таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи
- С) Таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи
- Д) фронталь, гуруҳли, тарбиявий.

3. **Машғулотни фронталь шакли қандай ташкил этилади?**

- А) барча талабалар бир вақтнинг ўзида бир хилдаги топшириқни бажарадилар.

- Б) талабаларнинг ҳар бири индивидуал топшириқни бажаради.
- С) битта топшириқ бир нечта кишидан иборат бўлган кичик ўқув гуруҳларида бажарилади.
- Д) кейинги ишларни бажаришга тайёргарлик кўрилади.

4. Машғулоти гуруҳли шаклда ташкил этишда

- А) битта топшириқ бир нечта кишидан иборат бўлган кичик ўқув гуруҳларида бажарилади.
- Б) барча талабалар бир вақтнинг ўзида бир хилдаги топшириқни бажарадилар.
- С) талабаларнинг ҳар бири индивидуал топшириқни бажаради.
- Д) кейинги ишларни бажаришга тайёргарлик кўрилади

5. Машғулотларни индивидуал шаклда ташкил этишда

- А) талабаларнинг ҳар бири индивидуал топшириқни бажаради
- Б) битта топшириқ бир нечта кишидан иборат бўлган кичик ўқув гуруҳларида
- С) барча талабалар бир вақтнинг ўзида бир хилдаги топшириқни бажарадилар.

6. Амалий машғулотлар қачон амалга оширилади?

- А) Марузадан сўнг
- Б) Марузадан олдин
- С) ўқув йили сўнгида
- Д) ўқув йили бошланишида

7. Амалий машғулотларнинг мақсади нима?

- А) мақсади реал амалий фаолият шароитда талабаларнинг бошқарилувчи билиш фаолиятини ташкиллаштириш
- Б) талабаларга янги билимлар бериш
- С) назарий ишни ташкил этиш
- Д) назарияни мустахкамлаш

8. Амалий машғулотнинг қайси қисми талабалар томонидан топшириқларни мустақил бажаришларини назарда тутати?

- А) Асосий қисм
- Б) Кириш қисми
- С) Якуний қисм
- Д) Ташкилий қисм

9. Қайси ўйин турида Талабалар гуруҳи олдида диагностик, дидактик ва бошқа характердаги амалий топшириқлар қўйилади. Талабалар орасида вазифалар тақсимлаб берилади. Ўйинда иштирок этувчиларнинг ҳар бири олинган маълумотларни таҳлил қилиб чиқиши керак, ролига мос ҳолдаги ҳаракатларни тавсифлаши ва бажариши лозим.

- А) Вазиятли-ролли ўйин
- Б) «Ишга доир ўйин»
- С) Аниқ вазиятларни таҳлил қилиш
- Д) Тренинг

10., тажрибали бошловчи бошқаруви остида психологик йўналтирилган гуруҳли машғулотдир

- A) Тренинг
- B) Семинар
- C) Амалий
- D) Маруза

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
16. Ярмагов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

5-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Махсус педагогика фанларини ўқитишда семинар машғулотларини лойихалаштириш

Ишнинг мақсади: Магистрларга махсус педагогика фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган семинар машғулотларни лойихалаш ва педагогик фаолиятда қўллашни ўргатиш

1-илова

Блиц сўров технологияси ўтказилади. Бунда ўқитувчи томонидан қуйида баён қилинган саволлар берилади, тингловчилар тезкорлик билан жавоб беришлари керак.

2-илова

Т-Жадвал асосида семинар ва амалий машғулотларнинг ўзига хос хусусиятларини ёзинг

Семинар машғулотлари	Амалий машғулотлар

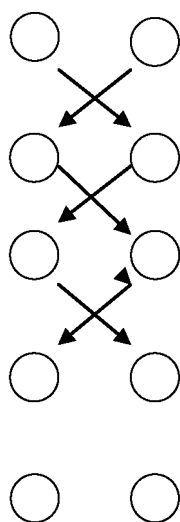
3-илова

“Юзма-юз” стратегияси асосида мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган семинар машғулотларни лойихалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш мавзуси юзасидан олган билимларини баҳоланади.

Магистрлар тенг икки гуруҳга бўлинади ва мавзу бўйича гуруҳда нечта одам бўлса шунча ҳар бир қатнашчи учун иккитадан савол тузилади

Гуруҳлар бир-бирига юзма-юз бўлиб қатор бўлиб турадилар.

Ўқитувчининг белгиси билан биринчи турган қатнашчилар навбат билан қарши томондаги иккинчи томонга савол беради, жавобдан сўнг, иккинчи қатнашчи қарши томоннинг учинчи қатнашчисига савол беради.

Шу тарика жавоб берган қатнашчи жақобига қараб карточка оркали рағбатлантирилади, машқ сўнггида карточка сонига кўра баҳоланади.(ҳар бир иштирокчи кўлида уч хил рангли карточка бўлиб, жавобига қараб карточкасини жавоб берган қатнашчига беради).

4-илова

Мунозара учун саволлар:

1. Таълим жараёнини ташкил этишда семинарларнинг аҳамияти қандай?
2. Семинар машғулотларининг вазифаларини айтинг?
3. Семинар машғулотларининг қандай турлари бор?
4. Очiq мунозара семинарлари талабаларнинг қандай хусусиятларини ривожлантиради?
5. Семинар, лабаротор, машқлар қандай машғулотлар тури?
6. Семинар сўзининг луғавий маъноси нима?
7. Қайси машғулотларга талабаларнинг касбий тайёргарлиги сифатини белгилаб берувчи курснинг асосий мавзулари олиб чиқилади?
8. Семинар машғулотларининг қайси кўринишларини фарқлаш мумкин.
9. Махсус семинар – машғулотни мақсади нималардан иборат?

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” T.: 2013.
16. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

6-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ:

Махсус педагогика фанларини ўқитишда талабаларнинг мустақил таълимини лойиҳалаштириш

Ишнинг мақсади: Талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш мақсади. Мустақил таълим турлари, мустақил таълим таснифи. Мустақил таълимни режалаштириш, Мустақил таълим мавзулари ва уларни лойиҳалаштириш.

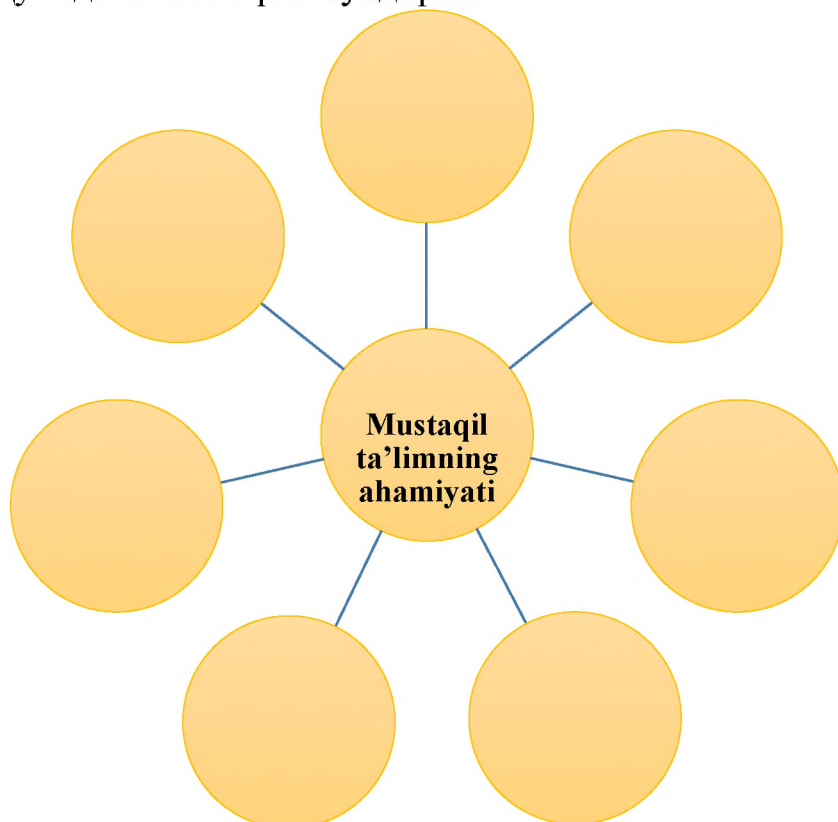
1-илова

Қуйидаги чизмани тўлдириш ва дафтарингизг қайд этинг.

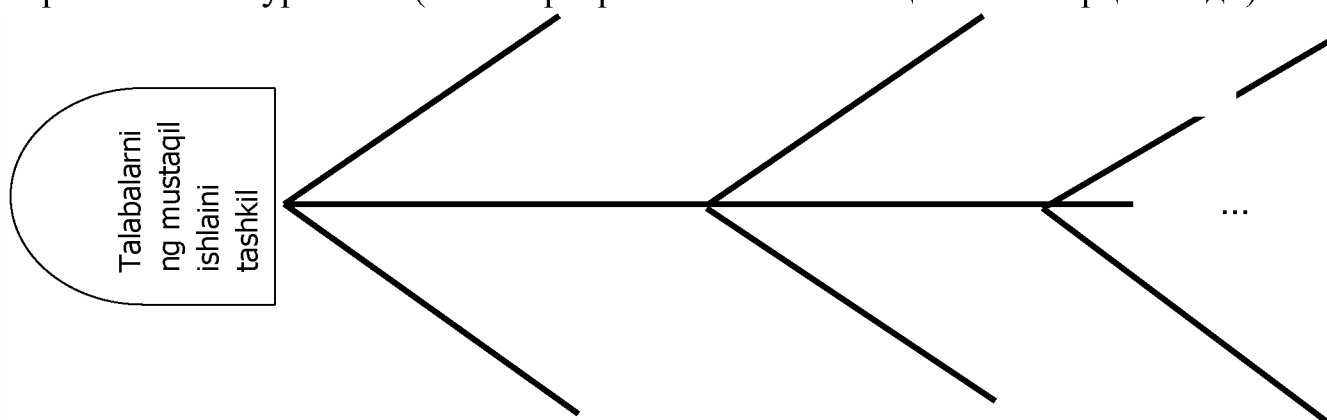
2-илова

Қуйидаги кластерни тўлдириш

3-илова

Балиқ склети асосида талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этиш тартибини кўрсатинг. (Магистрларга ватман қоғоз тарқатилади)

4-илова

Қуйидаги жадвалда акс этган саволга ўз муносабатингизни билдиринг ва дафтарингизга қайд этинг

Талабалар мустақил таълимини ташкил этиш	
Афзалликлари	Камчиликлари
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.
7.	7.

5-илова

Мунозара учун саволлар

1. Талабаларнинг мустақил илмий фаолиятига нималар киради?
2. Талабалар адабиётлар билан қандай тартибда ишлайди?

3. Эмпирик тадқиқот натижаларининг миқдор ва сифат таҳлили қандай амалга оширилади?
4. Тадқиқот мавзусининг долзарблиги нимага асосланади?
5. Мустақил иш нима билан яқунланади?
6. Мустақил ишни муваффақиятли бажаришни таъминлайдиган омилларни айтинг.
7. Мутахассис дефектологларни тайёрлаш жараёнида талабалар мустақил ишларининг анъанавий шакллари айтинг.
8. Талабаларнинг мустақил ишни амалга оширишида ўқитувчининг иштироки қандай?
9. Мустақил ишни муваффақиятли бажаришни таъминлайдиган омилларни санаб ўтинг.
10. Мутахассис дефектологларни тайёрлаш жараёнида талабалар мустақил ишларининг анъанавий шакллари айтинг.

6-илова

НАЗОРАТ УЧУН ТЕСТЛАР

- 1) Талабалар мустақил ишларининг асосий турлари тўғри кўрсатилган қаторни аниқланг**
 - А) Реферат, назорат иши, курс ва бирирув малакавий ишларни бажариш, диагностика (ташҳис), дидактик ва бошқа қўлланмаларни ишлаб чиқиш, ижодий ишлар**
 - Б) Реферат, назорат иши, очик дарслар, диагностика (ташҳис), дидактик ва бошқа қўлланмаларни ишлаб чиқиш, ижодий ишлар
 - В) Реферат, назорат иши, курс ва бирирув малакавий ишларни бажариш, педагогик кузатув, дидактик ва бошқа қўлланмаларни ишлаб чиқиш, ижодий ишлар
 - Г) Реферат, педагогик технологиялар, диагностика (ташҳис), дидактик ва бошқа қўлланмаларни ишлаб чиқиш, ижодий ишлар
- 2) Талабаларнинг мустақил ишлари қандай мақсадларда амалга оширилади**
 - А) Алоҳида мавзулар бўйича билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш, билимларни амалий психологик-педагогик**

вазифаларни ҳал қилишда қўллаш малакаларини ва экспериментал тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш

Б) Мавзулар бўйича билимларни кенгайтириш, билимларни амалий психофизиологик вазифаларни ҳал қилишда қўллаш малакаларини ва экспериментал тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш

В) Билимларни амалий психологик-педагогик вазифаларни ҳал қилишда қўллаш малакаларини ва экспериментал тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш, ташҳис қўйиш ва кўникма, малакаларга эга бўлиш

Г) Алоҳида мавзулар бўйича билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш, билимларни амалий психологик-педагогик вазифаларни ҳал қилишда қўллаш малакаларини ва тадқиқот-тажриба олиб бориш билим, кўникма ва малакаларини эгаллаш

3) Талабаларнинг ўқув-билиш фаолияти характерига кўра мустақил ишларни қандай таснифлаш мумкин

А) Репродуктив , продуктив

Б) Педагогик,психологик

В) Тиббий,педагогик

Г) Продуктив, педагогис

4) Бажариш методига кўра аудиторияда бажариладиган ва аудиториядан ташқари мустақил ишларнинг фарқи нимада

А) Аудиториядаги мустақил ишлар- ўқитувчи раҳбарлигида бажарилади, Маруза, семинар, лаборатория машғулотлари олиб борилади. Аудиториядан ташқари мустақил ишлар – ўқув, ишлаб чиқариш, илмий- тадқиқот ва мустақил таълим фаолияти турлари билан фарқланади

Б) Аудиториядаги мустақил ишлар-ўқитувчи раҳбарлигида бажарилади, Маруза, семинар, лаборатория машғулотлари олиб борилади Аудиториядан ташқари мустақил ишлар – ўқув, ишлаб чиқариш, ташҳис қўйиш лаборатория машғулотлари турлари билан фарқланади

В) Аудиториядаги мустақил ишлар- ўқув режа,ўқув фанининг дастури билан белгиланади, ўқув жадвали билан тартибга солинади. Аудиториядан ташқари мустақил ишлар – ўқитувчи раҳбарлигида бажарилади, Маруза, семинар, лаборатория машғулотлари олиб борилади

Г) Аудиториядаги мустақил ишлар- ўқув, ишлаб чиқариш, илмий- тадқиқот ва мустақил таълим, коллоквиумлар, турли амалиётларни ўташ. Аудиториядан ташқари мустақил ишлар – ўқитувчи раҳбарлигида

бажарилади, Маруза, семинар, лаборатория машғулоти олиб бориши билан фарқланади

5) Мустақил иш талабага қандай имкониятларни беради

А) Ўз қобилият ва қизиқишларини намоён этиш, билишга қизиқишини ривожлантириш ва ҳатто пассив, ишдан четда қоладиган талабаларни ишга жалб қилиш имконини беради

Б) Қобилият ва қизиқишларини намоён этиш, билим, кўникма ва малака ошириш, ишдан четда қоладиган талабаларни ишга жалб қилиш имконини беради

В) т Ўз қобилият ва қизиқишларини намоён этиш, билишга қизиқишини ривожлантириш ва ҳатто пассив, талабаларни бўш вақтлариби тўғри тақсимлаш имконини беради

Г) Қобилият ва қизиқишларини намоён этиш, бошқа талабалар билан мунозара юритиш имконини беради

6) Мустақил иш қандай тартибда бажарилса самарали бўлади

А) Жуфтликларда ёки уч киши иштирокида бажарилса

Б) Жуфтликларда ёки яқка тартибда бажарилса

В) Гуруҳий ёки жуфтликларда бажарилса

Г) Яқка тартибда ёки гуруҳий бажарилса

7) Талабаларнинг мустақил ишлари қандай мақсадларда амалга оширилади

А) Экспериментал тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш, амалий педагогик, диагностик ва коррекцион иш кўникма ва малакаларини эгаллаш, ўз-ўзини билиш ва ўз-ўзини ривожлантириш малакаларини ривожлантириш.

Б) Тадқиқот-тажриба олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш, педагогик ва психологик ўрганиш, ўз-ўзини билиш шва ўз-ўзини ривожлантириш малакаларини ривожлантириш

В) Экспериментал тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш, амалий педагогик, диагностик ва коррекцион иш кўникма ва малакаларини эгаллаш, тадқиқот ва тажриба ўтказиш

Г) Тадқиқот олиб бориш кўникма ва малакаларини эгаллаш, билим, кўникма ва малака орттириш, ўз-ўзини билиш шва ўз-ўзини ривожлантириш малакаларини ривожлантириш

8) Талабаларнинг мустақил ишларни таснифлаш мумкин бўлган каторни кўрсатинг

- А) Репродуктив-продуктив**
- Б) Педагогик, психологик
- В) Тиббий, педагогик
- Г) продуктив, педагогик

9) Бажариш методига кўра мустақил ишлар қандай фарқланади.

- А) Аудиторияда бажариладиган ва аудиториядан ташқари**
- Б) Аудиторияда бажариладиган ва гуруҳий
- В) Аудиторияда бажариладиган ва яқка тартибда
- Г) Гуруҳий ва аудиториядан ташқари

10) Мустақил иш жуфтликларда, уч киши иштирокида бажарилишини самараси нимада

А) Гуруҳда ишлаш мотивация ва ўзаро интеллектуал фаолликни кучайтиради, назорат туфайли талабаларнинг билиш фаолияти самарадорлигини оширади. Шерикларнинг иштироки талаба психологиясини жиддий ўзгартиради

Б) Шерикларнинг иштироки талаба психологиясини жиддий ўзгартиради, талаба вақтни тўғри тақсимлашни ўрганади

В) Гуруҳда ишлаш мотивация фаолликни кучайтиради, ўзига бўлган ишонч ошиб боради. Шерикларнинг иштироки талаба психологиясини жиддий ўзгартиради

Г) Гуруҳда ишлаш мотивация ва ўзаро интеллектуал фаолликни кучайтиради, кўникма малака ошиши туфайли билиш фаолияти самарадорлигини оширади. Шерикларнинг иштироки талаба психологиясини жиддий ўзгартиради

Адабиётлар:

1. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
2. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
3. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
4. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.

6. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
7. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
10. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
11. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
12. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
13. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
14. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
15. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” Т.: 2013.
16. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
17. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

1. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi fanining nazariy asoslari
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq ta'lim sifati Davlat ta'lim standartlari (DTS) o'rganish va tahlil etish.
3. O'quv rejalari asosida yaratilgan fan dasturlari va ishchi dasturlarni tahlil qilish.
4. Fan dasturlari asosida yaratilgan darsliklarni tahlil qilish.
5. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda innovatsion ta'lim metodlaridan foydalanish
6. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda innovatsion texnologiyalarga asoslangan ma'ruza mashg'ulotlarini loyixalash va pedagogik faoliyatda qo'llash
7. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda innovatsion texnologiyalarga asoslangan amaliy mashg'ulotlarini loyixalash va pedagogik faoliyatda qo'llash
8. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda innovatsion texnologiyalarga asoslangan seminar mashg'ulotlarini loyixalash va pedagogik faoliyatda qo'llash
9. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda talabalarning ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish
10. O'quv va pedagogik amaliyotning tashkil etilishi
11. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish
12. Testologiya fanining metodologik asoslari. Nostandart test – pedagogik kvalimetriya nazorat va baholash texnologiyasi sifatida
13. Test topshiriqlarning turlari va ularning tavsifi
14. Test topshirig'ining tarkibi, mazmuni va samaradorligiga qo'yiladigan talablar, reproduktiv, produktiv, qisman-izlanishli va ijodiy test topshiriqlarini tuzish
15. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda o'qituvchi va talabalarning pedagogik muloqoti
16. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda pedagogik nazorat
17. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda reyting tizimining qo'llanilishi
18. Xalqaro baxolash dasturi

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи	Рус тилидаги шарҳи
ABITURIYENT	(lot – ketmoqchi bo‘lgan) – boshqa ta‘lim muassasasi (kollej, oliy ta‘lim muassasasi va b.)ga o‘qishga kirishga da‘vogar.	(Lat. - wanting to leave) - applying for admission to another educational institution (college, university, etc.)	(Лат. - желающий уйти) - поступающий на поступление в другое учебное заведение (колледж, университет и т. д.)
ABSTRAKTLASH	(lot. – mavxumlashtirish) – narsalar va ular o‘rtasidagi munosabatlar qator xossalarini fikran tasavvur etish va ayrimlashtirilgan-mavxumlashtirilgan tushunchaparni olish maqsadida muxim xossa va munosabatlarni ajratish	(lot. - abstraction) - meaningful imagination of a number of properties of things and the relationship between them and highlighting important textures and relationships in order to obtain a differentiated-abstract understanding	(лот. - абстрагирование)-мысленное воображение ряда свойств вещей и отношений между ними и выделение важных фактур и отношений с целью получения дифференцированного-абстрактного понимания
ABSTRAKSIYA, MAVXUMOT	fikrlash jarayoni, bunda biz yagonalik, tasodifiylik, mavxum narsadan chetga chiqamiz va umumiy, zaruriy, mohiyatlilarni ajratamiz, shu yo‘l bilan ilmiy obektiv bilishga erishamiz. Abstraksiya tushunchalar xosil bo‘lish vositasi hisoblanadi	a thought process in which we move away from something unique, random, abstract and share the common, necessary, and existent, thereby achieving scientific objective knowledge. Abstraction is a means of forming concepts	мыслительный процесс, в котором мы отходим от чего-то уникального, случайного, абстрактного и разделяем общее, необходимое, сущее, тем самым достигаем научного объективного познания. Абстракция-это средство формирования понятий
AVTOGRAF	(yun. autos – o‘zi va grapho – yozmoq – 1) muallifning o‘z qo‘li bilan yozilgan asl nusxa, matn; 2) o‘z ko‘li bilan yozilgan yozuv yoki kitob, rasm, fotosurat va b.ga qo‘yilgan imzo	(Yun. Auto-self and grapho - writing-1) Original, text written by the author with his own hand; 2) an inscription or a signature to a book, an image, a photograph, made with one's own hand	(Юн. авто-сам и графо – написание-1) Оригинал, текст, написанный автором собственноручно; 2) надпись или подпись к книге, изображению, фотографии, сделанная собственноручно
AVTODIDAKTIKA	(yun. autos – o‘zi va didaktikos – ibratli) – asosan mustaqil ta‘lim jarayonida o‘quv faoliyatining subekti (o‘quvchilar) foydalanadigan ta‘limning o‘zlashtirilgan usullari majmui	(Yun. Autos-tutorial and didacticos-macro) - a set of mastered teaching methods used by the subject (students) of educational activity mainly in the process of independent learning	(Юн. autos-самоучитель и дидактикос-макрос) - комплекс освоенных методов обучения, применяемых субъектом (учащимися) учебной деятельности в основном в процессе самостоятельного обучения
AVTOKRATIYA	(yun. – yakkaxukmronlik) – 1) bir shaxsning cheklanmagan, nazorat etilmaydigan to‘la xukmronlik asosida boshqaruvi shakli (mutlaq xokimlik); 2) xokimiyatning bitta shaxs qo‘lida to‘planishiga asoslangan korxonona, muassasa, iqtisodni boshqarish tamoyili, uslubi	(Yun. - uniformity) - 1) a form of management by one person on the basis of unlimited, uncontrolled complete domination (absolute authority); 2) the principle of managing an enterprise, institution, economy, based on the accumulation of power in the hands of one person	(Юн. - единообразие) - 1) форма управления одним лицом на основе неограниченного, неконтролируемого полного господства (абсолютного авторитета); 2) принцип управления предприятием, учреждением, экономикой, основанный на накоплении власти в руках одного человека

AVTOMATIZM	(yun. – o‘z erki bilan) – <i>psixologiyada</i> , ong (malaka, odat)ning nazoratsiz muayyan xarakatlarni takrorlashga mashq yo‘li bilan xosil etiladigan inson qobiliyati	(Yun. - of his own free will) - in psychology, the human ability of consciousness (qualification, habit), created through exercises to repeat certain uncontrolled actions	(Юн. - по собственной воле) - в психологии человеческая способность сознания (квалификация, привычка), создаваемая путем упражнений на повторение неконтролируемых определенных действий
AVTOMATLASHTIRILGAN AXBOROT TIZIMI (AAT)	hisoblash texnikasi, axborot kompyuter tarmog‘i, aloqa vositalari va kanallaridan foydalanib axborotlarni to‘plash, saqlash, jamlash, izlash, uzatish va ishlab chiqish uchun inson-mashina tizimi	man-machine system for collecting, storing, generalizing, searching, transmitting and processing information using computer technology, information computer network, communication facilities and channels	человек-машинная система для сбора, хранения, обобщения, поиска, передачи и обработки информации с использованием вычислительной техники, информационной компьютерной сети, средств связи и каналов
AVTOMATLASHTIRISH	(yun. – o‘z erki bilan) – inson mehnatni yengillashtirish maqsadida mashina, mashina texnikasi va texnologiyani qo‘llash, uning qo‘lda bajarilish shaklini bartaraf etish, ishlab chiqarish samaraliligini oshirish	(Yun. - voluntarily) - the use of machine, machinery and technology in order to facilitate human labor, eliminate the form of manual execution, increase production efficiency	(Юн. - добровольно) - применение машинной, машинной техники и технологии в целях облегчения труда человека, устранения формы его ручного выполнения, повышения эффективности производства
AVTOMATLASHTIRISH KOEFFITSIYENTI	avtomatlashtirish koeffitsiyenti faoliyat asosiy operatsiyalari va usullarini o‘zlashtirish darajasining ko‘rsatkichi hisoblanadi	the automation ratio is an indicator of the degree of assimilation of basic operations and methods of activity	коэффициент автоматизации является показателем степени усвоения основных операций и методов деятельности
AVTOREFERAT	muallifning o‘zi, masalan, dissertatsiya muallifi tomonidan qisqacha bayon etilgan ilmiy tadqiqot	the author himself, for example, is the author of a dissertation summarized by scientific research	сам автор, например, является автором диссертации, кратко изложенной научным исследованием
AVTORITAR PEDAGOGIKA	o‘quvchilarni o‘quv-tarbiya jarayonida qatnashishdan chetlashtirishda pedagogning barcha xuquqga ega bo‘lishi, majbur qilish yo‘li bilan tashabbusning bo‘g‘ilishi va o‘quvchilarga ta’sir o‘tkazilishi	when students are removed from participation in the educational process, the teacher has all the rights, suppression of initiative by coercion and influence on students	при отстранении учащихся от участия в учебно-воспитательном процессе педагог имеет все права, подавление инициативы путем принуждения и воздействия на учащихся
AVTORITAR TARBIYA	tarbiyalanuvchilarning tarbiyachiga so‘zsiz itoat etishini ko‘zda tutuvchi va uning obro‘si mutlaqo, ko‘r-ko‘rona tan olinishiga asoslangan tarbiya	upbringing that implies unconditional submission of the student to the tutor and based on absolute blind recognition of his reputation	воспитание, предполагающее безоговорочное подчинение ученика репетитору и основанное на абсолютном слепом признании его репутации
ADAD	bir nomdagi yoki bitta muallifning bosma nashrining miqdoriy ko‘rsatkichi	quantitative indicator of printing one name or one author	количественный показатель печати одного имени или одного автора
AKADEMIK	turli darajadagi	an indicator characterizing	показатель,

MAXSULDORLIK INDEKSI	(texniklardan tortib to doktorlargacha bo'lgan) mutaxassislarni yetishtirishni tavsiflovchi ko'rsatkich	the training of specialists of various levels (from technicians to doctors)	характеризующий подготовку специалистов различного уровня (от техников до врачей)
AKADEMIYA	(yun. Akademia) – ilmiy, o'quv va badiiy tavsifdagi muassasaning nomi. Akademiya o'z faoliyati sohasi bo'yicha yetakchi ilmiy va metodik markaz hisoblanadi, oliy malakali mutaxassislar va muayyan soha tarmoqdagi raxbar mutaxassislar tayyorlashni keng miqyosda amalga oshiradi	(Yun. Academia) - the name of the institution in the scientific, educational and artistic description. The Academy is a leading scientific and methodological center in the field of its activity, it trains highly qualified specialists and leading specialists in a particular industry	(Юн. Academia) - название учреждения в научном, учебном и художественном описании. Академия является ведущим научно-методическим центром в сфере своей деятельности, осуществляет подготовку высококвалифицированных специалистов и ведущих специалистов в определенной отрасли
AKSIOLOGIYA	(yun. axia – qadriyat va logos – ta'limot) – falsafada qadriyatlar haqidagi va etika (qadriyatlar etikasi)ni baholash to'g'risidagi ta'limot	(Yun. Axia-meaning and logos-doctrine) - the doctrine of values in philosophy and the assessment of ethics (ethics of values).	(Юн. axia-значение и логос-учение) - учение о ценностях в философии и об оценке этики (этики ценностей).
AMALIYOT	insoniyat jamiyati va ongi mavjud bo'lishi hamda rivojlanishi uchun zarur sharoitni yaratishni ta'minlaydigan obektiv borliqni o'zlashtirish, uni qayta tuzishga yo'naltirilgan kishilarning moddiy faoliyati	material activity of persons aimed at assimilation, reconstruction of an objective being, ensuring the creation of the necessary conditions for the existence and development of human society and consciousness	материальная деятельность лиц, направленная на освоение, реконструкцию объективного существа, обеспечивающего создание необходимых условий для существования и развития человеческого общества и сознания
AMALIY QO'LLANMA	o'quv qo'llanma, o'tilganlarni mustahkamlash, bilimlarni o'zlashtirish va tekshirishga ko'maklashuvchi amaliy mashq hamda mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi	Includes tutorials, practical exercises, and hands-on activities to help you master and test your knowledge	Включает в себя учебные пособия, практические упражнения и практические занятия, которые помогут вам овладеть и проверить свои знания
ANALOGIYA	(yun. analogia – muvofiqiq) –umuman turlicha bo'lgan narsalar, xodisalar yoki tushunchalar o'rtasidagi biror bir munosabatning o'xshashligi, ayniyligi	(Greek analogy-appropriate) - similarity, similarity of any relationship between things, events, or concepts that are completely different	(Греческая аналогия - уместно) - сходство, подобие любых отношений между вещами, событиями или понятиями, которые совершенно разные
AN'ANAVIY O'QITISH	pedagogning ishi avvalo o'quvchilarga tayyor tarzda beriladigan va o'zlashtirganlarni qayta tiklash uchun mo'ljallangan bilimlar va harakat usullarini ma'lum qilishga qaratilgan o'qituv; pedagog o'quv jarayonida tashabbus ko'rsatuvchi yagona shaxs hisoblanadi	pedagogical work, which is primarily aimed at familiarizing students with the knowledge and methods of actions aimed at restoring what they have already mastered; the teacher is the only person who takes the initiative in the learning process	педагогическая работа, которая в первую очередь направлена на ознакомление учащихся со знаниями и методами действий, направленных на восстановление уже освоенного ими; педагог - единственный человек, который проявляет инициативу в процессе обучения

ASSISTENT	(lot. assistens – qatnashayotan, yordamlashayotgan) – o‘qituvchilik, rejissyorlik va boshqa ijodiy faoliyatdagi yordamchi. Oliy ma‘lumot beruvchi ta‘lim muassasalarida assistent professor yoki dotsent raxbarligi ostida talabalar bilan laboratoriya va amaliy mashg‘ulotlarni o‘tkazadi hamda kafedraning ilmiy tadqiqot, metodik ishlarida qatnashadi	(Lat. Assistantens - participating, helping) - assistant in teaching, directing and other creative activities. In higher educational institutions, under the guidance of an associate professor or associate professor, conducts laboratory and practical classes with students and participates in the scientific and methodological work of the department	(Лат. Assistantens - участвующий, помогающий) - помощник в педагогической, режиссерской и другой творческой деятельности. В высших учебных заведениях под руководством доцента или доцента проводит лабораторные и практические занятия со студентами и участвует в научно-методической работе кафедры
AUTOTRENING	(yun. autos – o‘zi va ing. training – mashq) –1) psixoterapiya usuli, o‘z-o‘zini ishonitirish yordamida inson o‘z jismoniy va ruhiy xolatiga ta‘sir etishi	(Greek. Autos - self-expression and English. Training - exercise) - a method of psychotherapy in which a person affects his physical and mental state through self-confidence.	(Греч. Autos - самовыражение и англ. Training - упражнение) - метод психотерапии, при котором человек влияет на свое физическое и психическое состояние через уверенность в себе.
BAKALAVR	(lot. baccalaureus – yer egasi) – ko‘pgina xorijiy mamlakatlarda boshlang‘ich ilmiy (O‘zbekistonda boshlang‘ich akademik) daraja bo‘lib, ko‘p bosqichli oliy ta‘lim tizimida mavjud	(Lat. Baccalaureus - landowner) is an initial academic degree (initial academic degree in Uzbekistan) in many foreign countries and is available in a multilevel higher education system.	(Лат. Baccalaureus - землевладелец) - это начальная академическая степень (начальная академическая степень в Узбекистане) во многих зарубежных странах и доступна в многоуровневой системе высшего образования.
BAKALAVRIAT	O‘zbekistonda o‘quv muddati 4 yildan kam bo‘lmagan, oliy ta‘lim yo‘nalishlaridan biri bo‘yicha nazariy bilim beradigan tayanch oliy ta‘lim	Theoretical education in Uzbekistan for at least 4 years, theoretical education in one of the areas of higher education	Теоретическое образование в Узбекистане не менее 4 лет, теоретическое образование по одному из направлений высшего образования
BALL	bilim, malaka va ko‘nikmalar bahosining shartli ifodasi, raqam yoki so‘z shaklida bo‘lishi mumkin	knowledge, qualifications and skills can be in the form of a conditional expression of an assessment, a number or a word	знание, квалификация и навыки могут быть в форме условного выражения оценки, числа или слова
BAHO	o‘quv faoliyati natijalarining ular belgilangan talablarga muvofiqligi mezon bo‘yicha tavsifi; material (tasdiqlash, badiiy asar, tadqiqot materiallari va x.k.) qiymatini baholash o‘quvi bilan belgilanadi	description of the results of educational activities according to the criterion of their compliance with the established requirements; material cost estimate (validation, artwork, research materials, etc.) is determined by the tutorial	описание результатов учебной деятельности по критерию их соответствия установленным требованиям; оценка стоимости материала (валидация, художественная работа, исследовательские материалы и т. д.) определяется учебным пособием
BITIRUV ISHI	ta‘lim muassasasini bitiruvchining yakuniy ishi, DAK uning asosida malaka berish (masalan, kichik	decides the issue of assigning an educational institution the final work of a graduate, qualifications of	решает вопрос о присвоении образовательного учреждения итоговой

	mutaxassis) yoki akademik daraja – “bakalavr”, “magistr” darajasini berish masalasini xal qiladi	the SAC based on it (for example, a junior specialist) or an academic degree - "bachelor", "master"	работы выпускника, квалификации ГАК на его основе (например, младшего специалиста) или академической степени - ” бакалавр“, “магистр”
BITIRUVCHI	soʻnggi sinf, soʻnggi kursda taʼlim olayotgan, taʼlim muassasini tugatayotgan oʻquvchi/talaba	last grade, student / student who is in his last year, graduates from an educational institution	последний класс, ученик/студент, который учится на последнем курсе, заканчивает учебное заведение
BOZOR IQTISODIYOTI VA TAʼLIM	taʼlimning funksiyasi bilan va mexnatning rivojlangan taqsimlanishiga asoslangan xoʻjalik ukladida sharoitlaridagi rivojlanishi, ayrim ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy jihatdan oʻziga xosliklari va ular oʻrtasidagi tovar-pul munosabatlari bilan bogʻliq muammolar majmui	a set of problems associated with the functional of education and development in economic and domestic conditions based on the developed distribution of cocktails, the economic specifics of some manufacturers and commodity-money relations between them	комплекс проблем, связанных с функционалом образования и развитием в хозяйственно-бытовых условиях на основе развитого распределения коктейлей, экономической специфики некоторых производителей и товарно-денежных отношений между ними
DAVLAT ATTESTATSIYASI	oʻquvchilar maʼlumoti darajasini davlat taʼlim standarti (sifat meyorlari) yordamida belgilash		
DAVLAT TAʼLIM STANDARTINING MINTAQAVIY TARKIBIY QISMI	taʼlim sifati va mazmuniga milliy-mintaqaviy talablarni aks ettiruvchi va mintaqa miqyosida ishlab chiqilgan hamda tasdiqlangan meyoriy xujjatlar majmuidan iborat standartning tarkibiy qismi: mintaqaning oʻziga xos xususiy yamarini hisobga olgan holda taʼlim mazmuniga koʻyiladigan talablarni belgilovchi ishchi oʻquv-programmaviy xujjat; muayyan kasb boʻyicha tayyorgarlik darajasi va sifatini belgilash uchun nazorat topshiriqlari va hokazo	an integral part of the standard that reflects national and regional requirements for the quality and content of education and includes a set of regulatory documents developed and approved at the regional level: a working curriculum document establishing requirements for the content of education, taking into account the specific private bias of the region; control orders to determine the level and quality of training in a particular profession, etc.	составная часть стандарта, отражающего национально-региональные требования к качеству и содержанию образования и включающего в себя комплекс нормативных документов, разработанных и утвержденных на региональном уровне: рабочий учебно-программный документ, устанавливающий требования к содержанию образования с учетом специфического частного уклона региона; контрольные поручения по определению уровня и качества подготовки по определенной профессии и др.
DAVLAT YAKUNIY ATTESTATSIYASI	bitiruvchining oliy (yoki oʻrta, kasbiy) taʼlim programmalarini malakaviy talablarga muvofiq, muayyan talab va qoidalar yordamida bajarganligi sifatini baholash	assessment of the quality of the graduate's performance of programs of higher (or secondary, vocational) education using certain requirements and rules in accordance with qualification requirements	оценка качества выполнения выпускником программ высшего (или среднего, профессионального) образования с использованием определенных требований и правил в соответствии с квалификационными

			требованиями
DARS	pedagoglar va o'quvchilarning aniq maqsadga yo'naltirilgan o'zaro munosabati (faoliyat va o'qitish)ni vaqt bo'yicha chegaralangan tashkiliy shakli, ta'lim, rivojlantirish va tarbiya vazifalarini amalga oshirish uchun muntazam qo'llaniladi	a time-limited organizational form of teacher-student interaction (activity and learning), which is usually used to perform educational, developmental and pedagogical tasks	ограниченная по времени организационная форма взаимодействия учителя и ученика (деятельность и обучение), которая обычно используется для выполнения образовательных, развивающих и педагогических задач
DARS JADVALI	xujjat, ta'lim muassasasida o'quv xaftasining xar bir kunidagi o'quv mashg'ulotlari pedagogik maqsadli ketma-ketligini belgilaydi va shunday qilib o'quv rejasini aniqlashtiradi. To'g'ri tuzilgan dars jadvali o'quvchilar o'quv yuklamasini bir meyorda taqsimlashni, ularning ishga qobilligini saklashni va ularning turli qirrali faoliyati uchun sharoitni ta'minlaydi	the document determines the sequence of the pedagogical goals of training sessions for each day of the school week in an educational institution and thereby determines the curriculum. A well-structured lesson plan allows students to balance their workload, stay productive and create conditions for their multifaceted activities	документ определяет последовательность педагогических целей учебных занятий на каждый день учебной недели в образовательном учреждении и тем самым определяет учебный план. Хорошо структурированный план урока позволяет студентам сбалансировать свою нагрузку, сохранить работоспособность и создать условия для их многогранной деятельности
DARS TUZILISHI	dars komponentlarining didaktik asoslangan ichki aloqasi, ularning tartiblashtirilganligi va o'zaro munosabati. An'anaviy dars tuzilishi 4 asosiy unsurda so'rash, tushuntirish, o'tilgan ni mustahkamlash va uy vazifasidan iborat bo'ladi	didactic internal connection of the components of the lesson, their ordering and interaction. The traditional lesson structure consists of 4 main elements: questions, explanations, reinforcement and homework.	дидактическая внутренняя связь компонентов урока, их упорядочение и взаимодействие. Традиционная структура урока состоит из 4 основных элементов: вопросы, объяснения, подкрепления и выполнение домашнего задания
DARSLIK	programmada, metodikada va didaktika talablarida belgilangan ta'limning maqsad va vazifalariga muvofiq muayyan o'quv fani bo'yicha ilmiy bilimlar asosi bayon etilgan kitob	a book describing the foundations of scientific knowledge in a specific subject in accordance with the goals and objectives of learning defined in the program, methodology and didactic requirements	книга, описывающая основы научных знаний по конкретному предмету в соответствии с целями и задачами обучения, определенными в программе, методологии и дидактических требованиях
DIDAKTIK MATERIAL, O'QUV MATERIALI	o'quvchilarga mustaqil ishlash uchun dars vaqtida yoki uyga beriladigan, yoki pedagog tomonidan namoyish etiladigan ko'rgazma o'quv qurollari (xaritalar, jadvallar, reaktivlar, o'simliklar va hokazolar); mashqlar va masalalar to'plami ham didaktik material hisoblanadi	visual aids (maps, diagrams, reagents, plants, etc.) that students receive during class or at home or are shown by the teacher for independent work; a set of exercises and tasks is also didactic material	наглядные пособия (карты, схемы, реактивы, растения и т. д.), которые ученики получают во время занятий или дома или демонстрируют учителем для самостоятельной работы; комплекс упражнений и задач также является дидактическим материалом
DIPLOM ISHI	(bitiruv ishlarining bir turi) – mustaqil yozma ish,	(one type of thesis) - independent written work,	(один вид дипломной работы) - самостоятельная

	universitetlar va ba'zi boshqa oliy va o'rta maxsus hamda kasb-xunar ta'limi muassasalarini tugatish taqdim etiladi; talabalar tomonidan so'nggi o'quv yilida bajariladi, uning ixtisoslik bo'yicha mustaqil ishlashga tayyorgarligini tekshirish shakllaridan biri bo'lib xizmat qilali	graduation from universities and a number of other higher and secondary specialized and professional educational institutions; performed by a student in the last academic year, serves as one of the forms of checking his readiness for independent work in the specialty	письменная работа, окончание вузов и ряда других высших и средних специальных и профессиональных учебных заведений; выполненная студентом в прошлом учебном году, служит одной из форм проверки его готовности к самостоятельной работе по специальности.
DIPLOM LOYIXASI	texnikaviy oliy (bakalavriat) va o'rta maxsus hamda kasb-xunar ta'limi muassasasi talabasining bitiruv ishi, buning asosida davlat attestatsiya komissiyasi mazkur ixtisoslik bo'yicha bilim yoki malakani berish xakidagi masalani xal etadi	The dissertation of a student of technical higher (bachelor's) and secondary specialized and vocational education, on the basis of which the state certification commission makes a decision on the transfer of knowledge or skills in this specialty	Диссертация студента технического высшего (бакалавриата) и среднего специального и профессионального образования, на основании которого государственная аттестационная комиссия принимает решение о передаче знаний или навыков по данной специальности
DISKUSSIYA	(lot. discussio – tadqiqot) – gurux, qilib o'qitish usuli, biror muammoni xal qilish usullari kaqida o'quvchilarni fikrlar, g'oyalar va taassurotlarni ayirboshlashga faol jalb etishni ta'minlaydi; diskussiya usulini muvaffakiyatli qo'llash uchun muxokama etilayotgan narsa, voqea,xodisa xaqida ishtirokchilar bilim va tajribaga ega bo'lislari zarur	(Lat. Discussio - research) - provides active involvement of students in the exchange of ideas, thoughts and impressions about the methods of group learning, problem solving; To successfully use the discussion method, participants must have knowledge and experience about what is being discussed, the event, the event.	(Лат. Discussio - исследование) - обеспечивает активное вовлечение учащихся в обмен идеями, мыслями и впечатлениями о методах группового обучения, решении проблем; Чтобы успешно использовать метод обсуждения, участники должны обладать знаниями и опытом о том, что обсуждается, мероприятия, события.
DISPUT	(lot. disputare – fikr yuritmok, baxslashmok) – dolzarb ilmiy mavzu, yoki ijtimoiy muammolarni jamoa bo'lib ommaviy muxokama qilish. Bular qaysidir darajada ta'lim oluvchilar va ularning ijtimoiy tajribalari bilan bog'lik bo'ladi	(lat. disputare - to reason, to argue) is a topical scientific topic, or a collective discussion of social problems. To what extent it will be related to the recipients of the education and their social experience	(лат. disputare – рассуждать, спорить) - актуальная научная тема, или коллективное обсуждение социальных проблем. В какой степени это будет связано с получателями образования и их социальным опытом
DISSERTATSIYA	(lot. dissertatio – tadqiqot) – malakaviy ilmiy ish, ichki yaxlitlikka ega, tadqiqot natijalari, ilmiy qoidalar majmuidan iborat bo'ladi, ular izlanuvchi tomonidan oshkora ,ximoya uchun ilgari suriladi va uning olim sifatida ilmga qo'shgan shaxsiy xissasi xaqida guvoxdik beradi	(lat.dissertatio - research dissertation) - a qualified scientific work with internal integrity, consists of a set of scientific conclusions, scientific rules that are disclosed by the researcher, put forward for defense and testify to his personal contribution to science as a scientist	(лат. dissertatio – диссертация- исследование) - квалифицированная научная работа, имеющая внутреннюю целостность, состоит из комплекса научных выводов, научных правил ,которые раскрываются исследователем, выдвигаются для защиты

			и свидетельствуют о его личном вкладе в науку в качестве ученого
DISTANSION TA'LIM	(log. distantia – masofa) – xalqaro termin, baʼzan «masofaviy taʼlim» maʼnosida xam qoʻllaniladi. Oʻqish-idroklash faoliyati va shaxs rivojlanishiga aniq maqsadga yoʻnaltirilgan va metodik jihatdan tashkil etilgan rahbarlikni anglatadi, bunda taʼlim oluvchilar taʼlim muassasasidan ancha uzoqda boʻladi, shunga koʻra oliy taʼlim muassasasining pedagog xodimlari bilan doimiy aloqani amalga oshira olmaydi	(lat. distantia-distance) is an international term, sometimes also used in the sense of "distance education". Educational and cognitive activity and personality development represent a purposeful and methodically organized leadership, in which students are far from the educational institution, therefore they cannot maintain constant communication with the teaching staff of a higher educational institution	(лат. distantia-расстояние) - международный термин, иногда употребляемый также в значении «дистанционное образование». Учебно-познавательная деятельность и развитие личности представляют собой целенаправленное и методически организованное руководство, при котором обучающиеся находятся далеко от образовательного учреждения, поэтому не могут осуществлять постоянную связь с педагогическими работниками высшего образовательного учреждения
DIFFERENSIAL O'QITISH	oʻqitish texnologiyasi, oʻqitilayotganlarning manfaatlari va qobiliyatlari rivojlanishining kurtaklarini aniqlash uchun samarali sharoit yaratishni oʻz oldiga maqsad qilib qoʻyadi	aims to create effective conditions for identifying germs in the development of teaching technology, interests and abilities of students	направлена на создание эффективных условий для выявления ростков в развитии технологии обучения, интересов и способностей учащихся
ILG'OR PEDAGOGIK TAJRIBA	yangilik, pedagog faoliyatining yuqori natijasi va samaraliligi, zamonaviy pedagogika va oʻqitish metodikasi yutuqlariga muvofiqlik, boshqa pedagoglar tomonidan ijodiy qoʻllash barqarorligi va mumkinligi, umumiy pedagogik jarayondagi tajribani samaraliligi	novelty, high results and effectiveness of pedagogical activity, compliance with the achievements of modern pedagogy and teaching methods, stability and the possibility of creative application by other teachers, the effectiveness of experience in the general pedagogical process	новизна, высокие результаты и эффективность педагогической деятельности, соответствие достижениям современной педагогики и методики обучения, стабильность и возможность творческого применения другими учителями, эффективность опыта в общепедагогическом процессе
ILMIY DARAJA	bilimning muayyan soxasidagi ilmiy malaka (fan nomzodi, doktori) xoriyda bakalavr magistr ilmiy darajalari mavjud	A scientific qualification in a specific field of knowledge (PhD, Doctor) has a bachelor's and master's degrees abroad	Научная квалификация в определенной области знаний (кандидат наук, доктор) имеет степень бакалавра и магистра за рубежом
ILMIY NASHR	tadqiqot ishlari uchun moʻljallangan nashr; nazariy va yoki eksperiment tadqiqotlar tavsifi yoki natijalaridan iborat boʻladi, monografiya, dissertatsiya avtoreferati, maʼruzalar tezisi, ilmiy ishlar toʻplami,	publication of the study; consists of a description or results of theoretical and / or experimental research published in the form of a monograph, a dissertation author's abstract, an abstract of lectures, a collection of	публикация исследования; состоит из описания или результатов теоретических и / или экспериментальных исследований, опубликованных в виде монографии, автореферата

	ilmiy-konferensiya materiallari va b. tarzida nashr etiladi	scientific papers, materials of a scientific conference	диссертации, реферата лекций, сборника научных трудов, материалов научной конференции
ILMIY TADQIQOT	yangi bilimlar yaratish jarayoni, bilish faoliyati turlaridan biri; obektivligi qayta tiklanishi, aniqligi bilan tavsiflanadi; ikki – empirik va nazariy bosqichga ega. Tadqiqotlarni nazariy va amaliy, miqdoriy va sifat, nodir va mujassamaga ajratish eng ko‘p tarqalgan	the process of creating new knowledge, one of the types of cognitive activity; objectivity is characterized by restorativeness, accuracy; has two stages - empirical and theoretical. The most common types of research are theoretical and practical, quantitative and qualitative, rare and complex.	процесс создания новых знаний, один из видов познавательной деятельности; объективность характеризуется восстановительностью, точностью; имеет два этапа - эмпирический и теоретический. Наиболее распространенные виды исследований - теоретические и практические, количественные и качественные, редкие и сложные.
ILMIY UNVON	rasmiy unvon, oliy ta‘lim muassasasining o‘qituvchilari va ilmiy xodimlarga pedagogik va ilmiy-tadqiqot ishlariga muvofiq beriladi (professor, dotsent, yetakchi mutaxassis va b.)	The official title is awarded to teachers and researchers of higher educational institutions in accordance with pedagogical and research work (professor, associate professor, leading specialist, etc.)	Официальное звание присуждается преподавателям и научным сотрудникам высших учебных заведений в соответствии с педагогической и научно-исследовательской работой (профессор, доцент, ведущий специалист и др.)
KOMPETENTLIK	(lot. competens – tegishli, layoqatli)	(lat.comptens - appropriate, qualified)	(лат. comptens - соответствующий, квалифицированный)
VAKOLATLILIK	muayyan ijtimoiy kasbiy mavqega ega shaxslarning ular bajarayotgan vazifa va xal etayotgan muammolari mavjud murakkablik darajasiga bilimlari, layoqatlari va tajribalarining mos kelganlik darajasi. “Malaka” terminidan farqli o‘laroq u malakani tavsiflovchi sof kasbiy bilim va layoqatni o‘z ichiga olishdan tashqari, yana sifat, tashabbus, hamkorlik, guruhda ishlay bilish qobiliyati, kommunikativ o‘quv, ta‘lim olish, baholash o‘quvi, mantiqiy fikrlash, axborotni tanlash va foydalanish layoqatlari kabi sifatlarni xam o‘zida mujassamlashtiradi	the degree to which people with a particular social professional position have knowledge, skills and experience commensurate with the level of complexity of the task they are performing and the tasks they are solving. Unlike the term "qualifications", in addition to purely professional knowledge and competencies that characterize qualifications, it also includes quality, initiative, cooperation, the ability to work in a team, communication learning, education, assessment training, it also includes such qualities as logical thinking, ability to choose and use information	степень, в которой люди с определенной социальной профессиональной позицией обладают знаниями, навыками и опытом, соответствующими уровню сложности задачи, которую они выполняют, и задачам, которые они решают. В отличие от термина «квалификация», помимо чисто профессиональных знаний и компетенций, характеризующих квалификацию, он также включает в себя качество, инициативу, сотрудничество, способность работать в команде, коммуникативное обучение, образование, оценочную подготовку, он также включает такие качества, как логическое

			мышление, умение выбирать и использовать информацию
KOMPETENSIYA	(lot. competentia – XUQUQ bo'yicha taalluqlilik) – 1) muayyan davlat idorasining vakolati, xuquq va majburiyatlari doirasi; 2) masalalar doirasi, bunda muayyan amaldor shaxs bilimlar, tajribalarga ega bo'ladi	(lat. competence - jurisdiction) - 1) the scope of powers, rights and obligations of a specific state body; 2) the range of issues in which a particular official acquires knowledge and experience	(лат. компетенция - юрисдикция) - 1) объем полномочий, прав и обязанностей конкретного государственного органа; 2) круг вопросов, в которых конкретное должностное лицо приобретает знания и опыт
KOMPLEKS	(lot. complexus – aloqa, moslashish), MAJMUA - jips bog'langan va o'zaro ta'sir etuvchi, yaxlit bir butunlikni tashkil qiluvchi obektlar, narsalar, xarakatlarning jamlanmasi, moslashuvi	(Lat. Complexus - communication, adaptation), COMPLEX - a set of objects, things, movements that are connected and interact with each other, forming a single whole.	(Лат. Complexus - общение, приспособление), КОМПЛЕКС - совокупность предметов, вещей, движений, которые связаны и взаимодействуют между собой, образуя единое целое.
LABORATORIYA MASHG'ULOTLARI, LABORATORIYA ISHLARI	nazariy bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash, mustaqil eksperiment o'tkazish malakasini rivojlantirish maqsadlarida o'rta maxsus, kasbiy va oliy ta'lim muassasalarida o'quvchilar tomonidan olib boriladigan mustaqil amaliy ish turlaridan biri	one of the types of independent practical work carried out by students of secondary specialized, vocational and higher educational institutions in order to deepen and consolidate theoretical knowledge, develop the skills of independent experimentation	один из видов самостоятельной практической работы, проводимой учащимися средних специальных, профессиональных и высших учебных заведений с целью углубления и закрепления теоретических знаний, развития навыков самостоятельного экспериментирования
LOGOPED	tegishli davolash usullaridan foydalanib, nuqsonga ega bo'lgan shaxslarning nutqidagi kamchiliklarni aniqlovchi va tashxislovchi hamda ularni o'qituvchi mutaxassis. O'qituvchi-defektolog ham deb aytiladi.	a specialist who identifies and diagnoses speech defects in people with disabilities with the help of appropriate treatment methods and trains them. Also known as a teacher-defectologist	специалист, который выявляет и диагностирует дефекты речи у людей с ограниченными возможностями с помощью соответствующих методов лечения и обучает их. Также известен как педагог-дефектолог.
MAGISTR	(lot. magister – boshliq; murabbiy, o'qituvchi) – ko'pgina xorijiy mamlakatlar ko'p bosqichli oliy ta'lim tizimidagi ikkinchi, o'rta (bakalavr va fan doktori oralig'idagi) ilmiy daraja, universitet yoki kollejni tugatgan, bakalavr darajasiga ega bo'lgan shaxslarga bir-ikki yillik ta'limdan so'ng va oshkora diplom ximoyasi yoki magistrlik dissertatsiyasini yoqlagandan so'ng beriladi	(Lat. Master - chief; coach, teacher) - second, middle (between bachelor and doctor of science) degree in a multi-level system of higher education in many foreign countries, a graduate of a university or college, a bachelor's degree is awarded after one to two years of study and after the defense of the state diploma or master's thesis	(Лат. Master - начальник; тренер, учитель) - вторая, средняя (между бакалавром и доктором наук) степень в многоуровневой системе высшего образования многих зарубежных стран, выпускник университета или колледжа, степень бакалавра присуждается после одного-двух лет обучения и после защиты государственного диплома или магистерской диссертации

MAGISTRATURA	O'quv muddati 1-2 yil, diplom yoki magistrlik dissertatsiyasi himoya qilinadi (ordinatura, doktorantura). O'zbekistonda magistratura-bakalavriat negizida 2 yildan kam bo'lmagan muddatli ta'limdan iborat muayyan ixtisoslik bo'yicha nazariy va amaliy oliy ta'lim	The term of study is 1-2 years, a diploma or a master's thesis (residency, doctoral studies) is defended. Theoretical and practical higher education in Uzbekistan in a specific specialty, consisting of at least 2 years in master's and bachelor's degrees.	Срок обучения 1-2 года, защищается диплом или магистерская диссертация (ординатура, докторантура). Теоретическое и практическое высшее образование в Узбекистане по определенной специальности, состоящее не менее чем из 2-х лет в магистратуре и бакалавриате.
MA'RUZA	o'qish, o'qituvchi (ma'ruzachi)ning ijodiy tavsifdagi o'quv materialini muntazam, tadrijiy, monolog tarzidagi bayoni; ta'lim usul va shaklining tarkibiy qismi hisoblanadi	reading, systematic, step-by-step, monological description of the teaching material of the teacher (speaker) in a creative form; is an integral part of the method and form of training	чтение, систематическое, поэтапное, монологическое описание учебного материала преподавателя (докладчика) в творческой форме; является неотъемлемой частью метода и формы обучения
MA'RUZA-SEMINAR MASHG'ULOTLAR	ta'lim shakli, og'zaki bayon etilayotgan materialni tasavvur etish uchun zarur bilim va tajriba zaxirasiga ega bo'lgan kishilarga mo'ljallanadi. Ma'ruza bir necha guruhdan iborat auditoriya uchun o'qiladi. Seminar mashg'ulotlar bitta guruh uchun (odatda dialog shaklida) o'tkaziladi va ma'ruza mashg'ulotlarda o'zlashtirilganlarni nazorat qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi	The form of training is intended for those who have the necessary knowledge and experience to visualize the presented material orally. The lecture is intended for several groups. Master classes are held for a group (usually in the form of a dialogue), and lectures serve as a tool for monitoring learning.	Форма обучения предназначена для тех, кто обладает необходимыми знаниями и опытом, чтобы визуализировать излагаемый материал устно. Лекция предназначена для нескольких групп. Мастер-классы проводятся для группы (обычно в форме диалога), а лекции служат инструментом контроля обучения.

VIII. FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR RЎYXATI

1. Mirziyoyev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbolloriga bag'ishlangan majlisdagi O'zbekiston respublikasi prezidentining nutqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, № 11.
2. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. “O'zbekiston” 2017.
3. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. “O'zbekiston” 2016.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakat strategiyasi. 7 yanvar 2017 yil.
5. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006. – 160 с.
6. Гейдебрандт К.Ф. Учебный план свободной вальдорфской школы. \ \ Частная школа. – 1997. № 2
7. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
8. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
9. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
10. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
11. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н.- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
12. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов: рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
13. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. – М., 2001.
14. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
15. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса. М.: “Университетское”, 2000.
16. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
17. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
18. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
19. Nurkeldiyeva D.A, Chicherina Y.YE, Yakubjonova D.B. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi. “Fan va texnologiya” T.: 2013.

20. Ярматов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
21. Яркулов Р., Махмудова М.Ф. Высший педагогический образовательный процесс. Учебное пособие для студентов педагогических институтов и университетов. ТГПУ имени Низами. Т., 2007.

Интернет сайтлари

1. www.arxiv.uz
2. www.e-adabiyot.uz
3. www.gov.uz
4. www.jahon.mfa.uz
5. www.lex.uz
6. www.natib.uz
7. www.parliament.gov.uz
8. www.referet.uz